

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**ČLOVĚK A POSVÁTNO
SAKRÁLNÍ OBJEKTY
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH VE FUNKCI
VÝCHOVNĚ VZDĚLÁVACÍ**

Návrh edukačního programu

Vedoucí práce: PhDr. Michal Filip, Ph.D

Autor práce: Bc. Zdenka Paloušová

Studijní obor: NPVČK

Ročník: II.

2014

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 25. března 2014.

Podpis studenta

Mé upřímné poděkování patří vedoucímu diplomové práce
panu PhDr. Michalu Filipovi, PhD.,
za cenné rady, připomínky, metodické vedení práce a především za trpělivost,
shovívavost a laskavý přístup.

Obsah

ÚVOD	1
I. TEORETICKÁ ČÁST	6
1 CÍLE NAVRŽENÉHO EDUKAČNÍHO PROGRAMU	6
1.1. Rozvoj klíčových kompetencí – cíl hlavní	7
1.2. Poznání a rozlišení slohových období.....	9
1.3. Vnímání souvislostí teologických	9
1.4. Připomenutí evropského kontextu	11
2 METODICKÁ VÝCHODISKA ZPROSTŘEDKOVÁNÍ KULTURNĚ HISTORICKÉHO DĚDICTVÍ FORMOU EDUKAČNÍCH PROGRAMŮ	13
2.1. Muzejní a galerijní pedagogika	14
2.1.1. Kontaktem s artefakty k objektovému učení	15
2.2. Objektové učení v teoretické rovině	16
2.2.1. Vazby objektů na okolí a provázanost s historií	16
2.3. Zážitková pedagogika a animace.....	17
2.3.1. Kulturní „památkářská“ animace	17
2.4. Souhrn rozboru metodických zásad	19
3 TEORETICKÝ ZÁKLAD PRO AKTIVIZACI EDUKAČNÍHO PROGRAMU	21
3.1. Teorie prahu	21
3.2. Práh sice existuje, ale vnímání je potlačeno.....	22
3.2.1. Práh posvátného času a připomínka mýtů.....	23
3.4. Vysvětlení pojmu „symbol“ v souvislostech tohoto programu.....	26
3.5. Křesťanský pohled na svět	27
4 KRÁTKÉ EXPOZÉ DO HISTORIE MĚSTA A JEHO SVATYNÍ	29
5 BUDOVY KOSTELŮ PRO PILOTNÍ VERZI EDUKAČNÍHO PROGRAMU	33

5.1.	Kapucínský klášter s kostelem svaté Anny	33
5.1.1.	Specifická edukační realita	35
5.1.2.	Seminarista vzpomíná	36
5.1.3.	Vysvětlení souvislostí koncepce architektury a liturgie	37
5.1.4.	Okolnosti zániku kostela jako svatyně ve 20. století	38
5.2.	Katedrální kostel svatého. Mikuláše	39
5.3.	Kostel Obětování Panny Marie s bývalým klášteřem	41
5. 4.	Kostel Bolestné Panny Marie v obci Dobrá Voda	44
5.5.	Sakrální prostor a výtvarná díla	48
6 OBJEKTY PRO DALŠÍ VERZE EDUKAČNÍHO PROGRAMU		50
6.1.	Nejstarší kostel ve městě	50
6.1.1.	Kostel svatého Prokopa a Jana Křtitele	50
6.2.	Kostel bez původní funkce	51
6.2.1.	Špitální kostelík Nejsvětější Trojice	51
6.3.	Mladší stavby kostelů s původní funkcí.....	53
6.3.1.	Kostel svatého Václava a původní biskupské gymnázium.....	53
6.3.2.	Kostel Božského Srdce Páně s klášteřem	54
6.3.3.	Kostel Růžencové Panny Marie a mateřinec „petrinů“	55
6.3.4.	Kostel svatých Cyrila a Metoděje	57
6.3.5.	Kostel svatého Jana Nepomuckého	58
6.3.6.	Kostel svaté Rodiny	59
6.3.7.	Kostel svatého Vojtěcha	60
II. PRAKTICKÁ ČÁST		61
7 VSTUPNÍ RÉTORICKÉ VYSTOUPENÍ S OBRAZOVÝM DOPROVODEM.....		61
7.1.	Připomenutí metodiky praktické části	61
7.1.1.	Prezentace a slovní doprovod pro předporozumění	61
7.1.2.	Historie, stavební sloh, symboly křesťanské a symboly přesažné	62
7.1.3.	Budova, interiér, předměty.....	63
8 NÁVŠTĚVA A PROHLÍDKA KONKRÉTNÍCH OBJEKTŮ.....		64
8.1.	Objekt bez původní funkce – bývalý kostel svaté Anny s areálem.....	64
8.2.	Objekt s tradičním využitím, katedrála svatého Mikuláše	65
8.3.	Objekt s tradičním využitím – kostel Obětování Panny Marie	65
8.4.	Objekt s mobiliářem – kostel Bol. P. Marie na Dobré Vodě.....	67

9 NÁSLEDNÉ RÉTORICKÉ VYSTOUPENÍ S OBRAZOVÝM DOPROVODEM A ÚČASTNÍKY POŘÍZENÁ FOTODOKUMENTACE	68
10 SCÉNÁŘ EDUKAČNÍHO PROGRAMU	70
10.1. Podrobná tabulka organizace	72
10.2. Harmonogram konkrétního dne edukačního programu	73
10.3. Odhadovaný zájem o účast	74
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	79
PRAMENY	83
SEZNAM ZKRATEK.....	84
PŘÍLOHY	85
Seznam příloh.....	85
Příloha I.	85
Vstupní obrazový doprovod č. 1 – powerpointová prezentace na CD-ROM.....	85
Příloha II.	85
Závěrečný obrazový doprovod č. 2 – powerpointová prezentace na CD-ROM.	85
ABSTRAKT	86
ABSTRACT	86
KLÍČOVÁ SLOVA	87
KEYWORDS	87

Úvod

Tato diplomová práce s tématem „*Člověk a posvátno*“ a podtitulem „*Sakrální objekty v Českých Budějovicích ve funkci výchovně vzdělávací*“ je vedena snahou upoutat pozornost k někdejší, ale i stále funkčním svatyním římskokatolické církve a pod tímto zorným úhlem zpracovat návrh edukačního programu, v němž by bylo využito estetického a emocionálního působení sakrálních památek, představujících součást kulturně historického dědictví.

Je zde popsán teoretický přístup k tvorbě výchovně vzdělávací a volnočasové aktivity přímo související s představením římskokatolických kostelů – sakrálních památek – v krajském městě. K vytvoření a realizaci tohoto edukačního programu je pracováno se specifickou didaktickou metodou – motivační a aktivizační.

Cílem práce je vytvořit program pro končící ročníky základních škol a nižší i vyšší ročníky víceletých gymnázií v Českých Budějovicích, ale též pro ostatní střední školy, k doplnění, rozšíření výuky historie, výtvarné výchovy, výchovy k občanství, estetiky, případně filosofie a rovněž pro tematické využití volného času skupiny mladých lidí nebo např. pro rodinnou vycházku.

Jeho tvorba souvisí se snahou věnovat úsilí činnostem, jež pomohou k rozvoji klíčových kompetencí dětí a mládeže. Je důležité podpořit současnou schopnost estetického vnímání a abstraktního myšlení cílové skupiny, dospívající mládeže a v této souvislosti upozorňovat na důležitost historie a s ní spojených tradic. Program má podnítit hlubší percepci sounáležitosti se svou zemí, s konkrétním místem, v němž takto oslovená generace prožívá léta svého dospívání.

Práce je, kromě níže uvedených inspirativních programů někdejšího autorčina pracoviště – Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště (dále NPÚ ÚOP) – motivována koncepcemi a programy vycházejícími z již zpracovaných metodik muzejní a galerijní pedagogiky, rovněž při znalosti v roce 2013 završeného sedmiletého grantového projektu z *Operačního programu vzdělávání pro konkurenceschopnost* Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.¹

Sakrální památky společně s ostatními hmotnými doklady historie reprezentují zjevné souvislosti s evropskými i globálními kulturními tradicemi. Opora pro

¹ Srov. Operační program vzdělávání pro konkurenceschopnost MŠMT. In *Zvyšování kvality ve vzdělávání v Jihočeském kraji*. [online] Dostupné na <http://www.edotace.cz/katalog-dotaci/zvysovani-kvality-ve-vzdelavani-v-jihoceskem-kraji-11403/> [cit. 10-03-2014]

zdůraznění důležitosti této problematiky je nalézána v průřezových tématech Školního vzdělávacího programu, a sice v části *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech*.

Kulturně vzdělávací a paměťové instituce nesou obdobnou míru odpovědnosti při hledání formy po kultivovaném přístupu ke kulturnímu dědictví shodně jako instituce školské, neboť je jim státem svěřena péče o tento poklad. Jeví se jako určitý přirozený apel odvolávat se právě ke kulturnímu dědictví, směřovat k němu pozornost a zúročovat jeho nedocenitelný kultivující vliv.

Připojení se k výchovně vzdělávacímu procesu navazujícímu na vyučovací proces se nabízí jako neopominutelná příležitost a nanejvýš důležitý aspekt. Rovněž směřování volnočasové aktivity k tomuto tématu a jejímu předpokládanému cíli a výsledkům je prospěšnou volbou v procesu rozvoje výchovně vzdělávací činnosti těchto institucí.

Jak bylo shora naznačeno, práce je inspirována dlouhodobým didaktickým projektem Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích, jenž probíhá pod názvem „Památky hrou a poučením“. V současnosti tento program pokračuje, rozšířen z tematizovaných prohlídek jednotlivých památek o tematické návštěvy hradů, zámků a klášterů ve státní správě v *Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity* (dále NAKI) Ministerstva kultury ČR, pod názvem „Památky nás baví“.

Tato diplomová práce v základní ideji navazuje na tyto počiny, opírajíc se současně o rovněž prakticky osvědčenou muzejní a galerijní pedagogiku. Na podkladě osobních zkušeností a při znalostech průběhu úspěšně prezentovaných edukačních programů v původním autorčině pracovišti je práce koncipována jako návrh obdobného edukačního programu. Tento program je určen pro v podstatě jednorázová využití a je organizačně méně náročný. Jeho ústředním tématem jsou architektonické sakrální památky, původně vybudované jako svatyně římskokatolické církve, a jejich výchovně vzdělávací potenciál.

Jako aktivizující moment tohoto programu je zvolen *symbol brány, vstupu, vysvětlení jeho symboliky*, při chápání základního významu prostupu mezi dvěma prostory – skutečnými či imaginárními, jeho vnímání a objevování.

Autorka práce si je vědoma skutečnosti, že se tvorbou návrhu programu s uvedeným tématem vydává na cestu nepřilíš „frekventovanou“. Zároveň se hodlá pokusit za doprovodu dospívající mládeže tuto cestu prozkoumat, osvětlit a společně dojít k závěru, že právě neprobádané cesty jsou plné zajímavostí, které stojí za to

objevovat. Tento výchovně vzdělávací program by se svým vytčeným cílem mohl řadit mezi heuristické – při hledání nových poznatků „*ne z hypotéz, ale z jevů*“.²

Diplomová práce je členěna do dvou částí sestávajících celkem z jedenácti kapitol.

První část se pohybuje v rovině teoretické, jde o představení problematiky a metodických a teoretických přístupů. Druhá část, praktická, prezentuje za pomoci úvodního rétorického vystoupení s obrazovým doprovodem (PowerPoint, dále ppt) určité objekty a posléze, po absolvování konkrétní vycházky a návštěvy představených objektů, následuje závěrečné slovní vystoupení s obrazovým doprovodem (ppt). Je zhodnocena celá realizace formou rozhovorů nad zjištěnými skutečnostmi, dojmy, nad zhotovenou fotodokumentací v průběhu návštěvy objektů, reflexe pokračuje prostřednictvím rozhovorů, započatých již v plenéru.

První kapitola popisuje cíle navrženého edukačního programu a odpovídá na otázku po jeho odlišení od exkurze.

Druhá kapitola představuje metodický základ, na němž je návrh edukačního programu vystavěn.

Vlastní idea programu a teoretický přístup při poznávání křesťanských svatyní jsou popsány ve třetí kapitole a v podkapitolách je vysvětlen základní, výchozí filosoficko-antropologický postoj autorky programu. V kontextu tohoto programu jsou vysvětleny pojmy „symbolu“ a „křesťanského pohledu na svět“.

Edukační program ve čtvrté kapitole předkládá krátký úvod do prostředí, v němž se jednotlivé objekty převážně nacházejí, do městské památkové rezervace v Českých Budějovicích a nejbližšího okolí, krátce představuje historii města a osudy křesťanských svatyní.

Někdejší kostel svaté Anny – dnes Koncertní síň Otakara Jeremiáše, síň též částečně suplující úlohu slavnostní auly Jihočeské univerzity – je pojat jako východisko pro popisnou i praktickou část navrhovaného edukačního programu, jeho pilotní verze. Bývalý kostel je podrobně představen v páté kapitole, v níž jsou rovněž připomenuty další budovy areálu (původně patřící bývalému kapucínskému klášteru), v současnosti využívané Teologickou fakultou Jihočeské univerzity.

² Srov. Portál pro podporu informační gramotnosti. Vyučovací metody. In 2. *Klasifikace vyučovacích metod*. [online] Dostupné na < <http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1304> > [cit. 02–01–2014]

V navazujících podkapitolách je popisně představena tato kulturní památka sakrálního charakteru, která ve 20. století pozbyla své původní funkce. Popis upozorňuje na historickou úlohu této památky, její architektonické formy, kvality a zvláštnosti a je připomenuto její původní určení – jako prostoru, v němž probíhala a v budovách někdejšího kláštera (kněžského semináře) opět probíhá „edukační realita“.

V těchto souvislostech jsou objasněny základní architektonické části katolické svatyně, jejich poslání či funkce v liturgických úkonech. Přičemž je krátce pojednáno o praktické výuce seminaristů v 19. a 20. století. Tuto část uzavírá popis okolností postupného zániku budovy kostela svatě Anny jako svatyně.

Od tohoto centrálního bodu je v podkapitolách postupováno k další části edukačního programu, k představení ostatních objektů pro již zmíněnou tzv. pilotní verzi – je popsána architektura a historie tří svatyní z pohledu slohových období a jejich důležitosti z hlediska náboženského. Průběžně je upozorňováno na skutečnost, že se v různém časovém rozpětí tyto památky více či méně proměňovaly především v interiéru, přičemž některé v části doznaly i změnu své původní funkce. Další podkapitola se věnuje výtvarnému umění s náměty křesťanské mytologie, tvořícímu součást vnitřní výzdoby některých objektů.

Šestá kapitola prezentuje budovy římskokatolických svatyní, které je možno využít pro další verze nebo rozšíření či pokračování této formy edukačního programu. Je zde představen nejstarší kostel, kostely pozbyví své původní funkce a budovy mladších architektonických realizací v krajském městě. Touto kapitolou je zároveň uzavřena teoretická část této diplomové práce.

V sedmé kapitole je popsáno vstupní samostatné rétorické vystoupení s obrazovým doprovodem, informující o konkrétním průběhu a náplni prohlídky. Tato powerpointová prezentace je součástí diplomové práce, připojena v příloze.

Osmá kapitola popisuje průběh prohlídky v plenéru a v interiérech svatyní.

V deváté kapitole se zčásti program uzavírá, studenti či další frekventanti se navracejí do prostoru zklidněného zázemí programu, aby mohl být promítnut nejen závěrečný obrazový doprovod, ale především fotodokumentace, pořízená v průběhu vycházky. Rovněž tento závěrečný obrazový doprovod je součástí této diplomové práce, je uložen v příloze.

V desáté kapitole je uveden scénář, na jehož základě je možné uskutečnit nejen vlastní praktickou před-přípravu v edukačním programu, součástí scénáře je také podrobná tabulka organizace a harmonogram průběhu konkrétní akce. V podkapitole je

uvedena úvaha o atraktivitě programu při promýšlení ideální velikosti účastnické skupiny.

Program počítá s pokračováním, resp. dílčím završením pilotního dílu, prostřednictvím neformální soutěže pořízených fotografií, a sice formou jejich sdílení na internetovém úložišti (např. Instagram Direct³, vzhledem k možnosti vymezení počtu přístupujících osob v tomto prostředí). Fotografie budou po určitém datu srovnávány a vyhodnoceny.

Pokud by byl návrh tohoto programu přijat k realizaci, budou vypsány ceny pro deset nejvýstižnějších snímků na téma brána, práh, překročení prahu v abstraktním pochopení tohoto symbolu.

Teoretickou oporou k řešení zvolené problematiky diplomové práce je odborná literatura z oblasti pedagogiky, obecných dějin, dějin architektury, dějin umění, estetiky, katolické liturgiky a liturgie. Pro problematiku sakrální architektury, církevního mobiliáře a souvisejících témat je využito rovněž zkušeností z odborné praxe autorky práce.

³ Srov. Instagram Direct. [online] Dostupné na <<http://smartmania.cz/bleskovky/instagram-direct-nova-funkce-umoznuje-sdilet-obsah-s-vybranymi-uzivateli-6449>> [cit. 22-03-2014]

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 Cíle navrženého edukačního programu

Při promýšlení projektu, jenž by měl obnášet několik jednotlivých edukačních programů, opakujících nebo rozvíjejících základní téma, se neustále objevovaly otázky, zda může zatím první, takto koncipovaný edukační program být programem aktivizujícím nebo nejedná-li se spíše o odbornou exkurzi, zda je nutné přesně definovat rozdíly těchto přístupů.

Pro tvorbu výchovně vzdělávacího programu nesporně ano, především bylo nutno promyslet právě zmíněnou aktivizaci, která edukační program odlišuje od exkurze. Jestliže má připravený výchovně vzdělávací proces přinést následnou odezvu, je nezbytné zařadit aktivitu účastníků, která by prokázala zisk nových poznatků a podnětů. K podnícení takovéto aktivity by měla přispět proponovaná fotografická soutěž s vyhodnocením deseti nejvýstižnějších snímků zachycujících vyřčené téma – *symbol přesažného*.

Jak již bylo zmíněno, tento program je díky jeho organizační jednoduchosti možné kdykoli zopakovat, např. s mírně pozměněnou podřazenou tematikou, v níž kromě rozpoznání základních rysů křesťanské svatyně a upozornění na architektonické provázanosti přezívající v průběhu staletí lze položit otázku konkrétněji: „*Najdete shody a odlišnosti ve vnějších výzdobných detailech u svatyní středověkých a budov z 19. století?*“ Anebo, vzhledem k zjevné oblibě beuronského stylu v Českých Budějovicích: „*Objevte typické prvky v beuronské výzdobě v navštívených kostelech.*“, atp. Vznikne nová či další příležitost pro prospekci; objevené příklady mohou účastníci programu opět fotodokumentovat a následně představit a porovnávat.

Tento edukační program, respektive návrh jeho „pilotní verze“, se odlišuje od exkurze právě onou základní položenou otázkou tématu. Možností opakování nebo přesněji řečeno pokračování programu i v jeho nejrozličnějších variacích se exkurzi patrně zdánlivě podobá, především co se etymologie samotného slova týká.

Abychom mohli poznat objekty a dokázali je odlišit a srovnávat, je nutné ono vykročení ze školních lavic, tříd a školních budov a vydat se na *návštěvu, ba dokonce výlet*. Je prostě nutno *překročit nejen práh*. V propagačních materiálech se tedy bude v podtitulu názvu objevovat *nabídka výchovně vzdělávacího programu s fotografickou soutěží*.

Ulicemi města je možné se procházet, intenzivně se zabývat architekturou, vstupovat do svatyní a přitom prožívat tyto pocity pouze niterně, jako osamělý návštěvník, avšak samozřejmě velmi dobře znalý problematiky. Tento „poutník“ motivovaný zájmem, je nadán specifickými znalostmi a je schopen si sám připravit itinerář průzkumného dne.

Pedagog volného času disponuje odlišnými parametry, jeho zájmem je sdílený společný prostor, v němž rovněž společně sdílí prožitek vnímaných objektů, uměleckých děl, o tomto prostoru je již vybaven znalostmi a předchozími obdobnými zkušenostmi.

Je patrně vhodné vybudovat systematický rámec, který by sloužil návštěvníkům a vůbec zájemcům jako opora při vnímání jakýchkoli kulturních obsahů. Toto je jeden z důvodů návrhu edukačního programu s uvedeným tématem. Středem pozornosti a jedním ze záměrů je expozice prostoru a činnosti, v níž by vznikaly zpětné vazby a reflexe pro obě strany, jak edukátora, tak recipienta.

1.1. Rozvoj klíčových kompetencí – cíl hlavní

Poznání a získávání nových zkušeností či rozvoj jednotlivých klíčových kompetencí definovaných v Rámcovém vzdělávacím programu, toto je jeden z cílů navrhovaného edukačního programu.⁴ Osvojováním klíčových kompetencí se rozumí souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti⁵

Rámcový vzdělávací program je jednoznačným teoretickým východiskem i v případě využívání výchovně vzdělávacího programu pro aktivity jiných nežli pouze školních skupin. Je určitě přínosné moci si připomenout a ověřit např. své *kompetence občanské* nebo podrobit určité osobní neformální zkoušce svůj *respekt k přesvědčení druhých lidí*.

Právě *kompetence občanské* rozvíjí tento výchovně vzdělávací program, jeho návrh je zacílen na výchovu k ochraně a ocenění naší tradice a kulturního i historického dědictví. Po absolvování projektového dne edukačního programu, jenž je zpracován

⁴ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (verze platná od 1. 9. 2013) úplné znění upraveného RVP ZV, Praha: 2013, s. 10. [online] Dostupné na < <http://www.nuv.cz/file/433>, cit. [cit. 02–01–2014]>

⁵ Srov. SKŘIVANOVÁ UHL, V. Pojetí žákovských kompetencí v soudobých kurikulárních dokumentech SRN – Specifické žákovské kompetence předmětu „umění“ v učebních plánech pro gymnázia spolkových republik: Bavorsko, Berlín a Sasko, s. 103–106.

v této diplomové práci, by účastníci, resp. recipienti, měli v sobě umět nalézt, či si potvrdit pozitivní postoj k uměleckým dílům, procítit smysl pro kulturu a ocenit tvůrčí schopnosti. Účast při realizaci tohoto programu v podstatě znamená aktivní *zapojení se do kulturního dění* v širokém i konkrétním vnímání tohoto pojmu.

Obdobně v úrovni této kompetence je počítáno s rozvojem *respektu k přesvědčení druhých lidí*, včetně pochopení nutnosti vážit si vnitřních hodnot, jež jsou jádrem jejich přesvědčení. Tyto jemné odstíny v uvědomění si svých kompetencí, přesněji způsobilosti chápat jednání druhých, i když je jejich přesvědčení odlišné, je rovněž obsahem aktivizačního prvku navrhovaného programu – jenž se pokusí probudit vnímání jevů – *symbolů přesažného*, pocitů, které se pravděpodobně mnoha jedincům mohou jevit zcela nepochopitelné, až nadbytečné.

Návrh edukačního programu představuje ucelenou vzdělávací i výchovnou formu, která pracuje se strategickým výběrem odpovídajících metod sdělení. Tyto metody mají motivovat k samostatné aktivitě zúčastněných, jež povede k získání nových poznatků a do určité míry i dovedností.

Projektový den je uveden v místě dohodnutého setkání skupiny mluveným slovem s průvodní powerpointovou prezentací. Tento úvod je proponován s cílem umožnit skupině určité předporozumění. Neformální rozhovory a záměrně podněcované vyjádření reflexe v průběhu návštěvy předem zvolených objektů a nad obsahem závěrečného obrazového doprovodu (powerpointové prezentace) a posléze vlastními silami pořízených fotografií jsou naplněním hlavního obsahu a cíle tohoto programu. Fotografie z realizovaného projektového dne jsou současně dokladem o míře pochopení výchovně vzdělávacího záměru a cíle.

Záměrem je připravit a realizovat program tak, aby byl pochopen a vnímán jako edukační program aktivizující. Zvolená aktivita pro pilotní verzi v podobě *nalézání symbolů prahu*, potažmo *pochopení významu pojmu a pocitu transcendence*, fotodokumentace rozpoznávaných hmotných projevů zkoumaného symbolu, toto vše sleduje předem stanovený cíl souběžně v kontextu logiky celého programu. Jde o získání nových poznatků, o jejich uvědomování a reflexi. Tento hlavní cíl je podepřen dílčími cíli, lépe řečeno kroky, jež společně tvoří strukturu celého výchovně vzdělávacího programu, jsou navzájem provázané a funkční právě v konsekventním, společném působení.

Tabulka s podrobnostmi realizace programu – typem účastnické skupiny, počtem osob ve skupině, počtem doprovodných osob, odhadovanou dobou výpravy, popisem

průběhu, konkrétními objekty návštěvy, nezbytnou výbavou, prostorem pro sraz a úvodní a závěrečné slovo – je připojena v části popisující konkrétní praktické jednotlivosti návrhu edukačního programu, v kapitole 10.1.

1.2. Poznání a rozlišení slohových období

Jedním z dílčích cílů edukačního programu je z pohledu dalšího vzdělávacího přínosu snaha povzbudit a posílit schopnosti mladé generace ve vnímání architektonických památek určitého funkčního typu, dokázat sledovat některé významné detaily a zároveň široké souvislosti skryté v těchto objektech. Souběžně by obrazové, slovem doprovázené prezentace a odborně vedené vycházky měly akcentovat působení dokonalé architektonické a umělecké tvorby. Jde o to pochopit a objevovat jak estetickou kvalitu, tak utilitaritu a dokázat tyto dvě kategorie rozlišovat a vnímat jejich pozitivní propojení.

Téma programu rovněž vychází ze skutečnosti, že architektonické památky jsou bezesporu součástí vizuální kultury ve smyslu soudobého objasnění této terminologie v odborné literatuře: „(...) *narůstající význam vizuální kultury jako "fenomenální skutečnosti" i vizuální kultury jako rámce úvah o umění vedl v průběhu posledních zhruba deseti let řadu pedagogů k přehodnocování kurikula výtvarné výchovy – podle některých z nich by vizuální kultura měla v kurikulu zaujmout místo, které bylo doposud vyhrazeno umění*“.⁶ Pokud je toto vysvětlení správně pochopeno, jde o probuzení schopnosti vnímat projevy lidského umu a dovednosti v jejich komplexnosti a v širokých souvislostech, např. ve vazbách k místu, k historii.

1.3. Vnímání souvislostí teologických

S touto shora popsanou snahou je spojen ještě další dílčí záměr. Jemnou, nenucenou formou, v prostředí nejdříve neutrálním a posléze již konkrétně souvisejícím, se pokusit překlenovat propast, která je pociťována křesťanskými církvemi, především pak katolickou církví.⁷ Propast je spatřována v odcizení, vzniklém nejspíš nepochopením a nechutí mladých lidí se být i okrajově snažit poznat liturgické prvky a s nimi i vstoupit do tajů křesťanské kulturní historie. Pociťovanou či projevovanou nechutí historii nelze smazat, hrozí však smazání vlastní identity. Zde primárně nejde o okamžité pochopení

⁶ ZÁLEŠÁK, J. *Rámce interpretace. K interpretaci obrazů v odborných diskurzích a ve výtvarné výchově*. Dizertační práce, s. 113.

⁷ Srov. DEMEL, Z. *Problematika vztahu mládeže k liturgii církve*. [online] Dostupné na <http://www.tf.jcu.cz/getfile/26ff7341731c6fdb> [cit. 18-03-2014], s. 3.

nebo osvojení si liturgie, tento výchovně vzdělávací program přináší pokus zmobilizovat mladé lidi k touze po větším rozsahu svých vědomostí o tomto „tajemném“ prostředí.

Autorka této práce se v potenciální úloze lektora domnívá, že je patrně takřka nad síly současného početního stavu kněží oslovovat větší skupiny mladých lidí, které žijí mimo křesťanská společenství. Skutečnost, že se mladým katolíkům jeví jazyk liturgie jako obtížně srozumitelný, lze chápat i jako určitý způsob omluvy pro své spíše vlažné projevy víry. Tendence k proměně liturgického jazyka do nové, soudobé, přímočaře srozumitelné formy může být vnímáno i jako určitý druh podbízení se. Řeč křesťanské zvěsti má, dle autorky této práce, své nezaměnitelné poslání a funkci a právě v této své podobě přivádí posluchače rychleji do prostoru historických souvislostí. Právě formální odlišnost má zdůraznit slavnost, ritus, prostě nevšední, posvátnou událost. Je nutno zdůraznit, že jde skutečně o osobní názor, jenž se vytvářel v průběhu života s katolickou církví. Jde o souhrnné přijetí zvěsti a pro autorku právě ony historické atributy jsou propojením s dávnými epochami a křesťanskými událostmi. Právě tato ustálená forma přispívá ve vnímání jako určitý způsob ilustrace, zpodobnění předávaného slova.

Také na podkladě těchto osobních dojmů a vjemů je zpracován tento edukační program. Opírá se o předpoklad, že prvotní dialog s mládeží o problematice víry, křesťanství a náboženskosti je patrně snazší vést nejprve na neutrální půdě a při nabízející se příležitosti velmi zvolna vysvětlovat, že křesťanská zvěst má svůj jazyk, a že právě tato jeho forma ve shodě s dalšími historickými artefakty propojuje přítomnost s minulostí.

I jazyk křesťanské zvěsti je součástí kulturní historie Evropy. Pokud mladí lidé patrně z určitých konformních důvodů žádají křest pro své dítě nebo akceptují církevní sňatek např. v širším příbuzenstvu a stejně tak vyžadují účast kněze při rozloučení se se zesnulým, zde se otevírá brána pro upozornění na nevědomí přesažného. Tyto zmíněné, pro současnou mládež ještě přijatelné rituály jsou rovněž jednoznačnými symboly překročení prahu.

Je možno se domnívat, že za obdobných okolností vzniká příležitost onoho počátečního kroku, patrně je zapotřebí neustálých pokusů probouzet „hluboko založené vzpomínky na minulost“. Nelze předpokládat širokou účast, avšak rovněž nelze ztrácet naději a ustát. Tento skrytý apel je namířen do vlastních řad laiků.

Jak již bylo řečeno, atraktivita zvoleného korpusu není zcela jednoznačná, co se cílového posluchače (diváka) týká, ale určité drobné akvizice již byly zaznamenány, a sice v jednorázových programech většinou pro školy v pohraničních oblastech.

Zmiňované realizace na téma „*Místo, kde žiji*.“⁸ byly postaveny převážně na prezentaci sakrálních památek – božích muk, kapliček, kostelů v malém regionu dané základní školy. Účastníky byli žáci osmých a devátých tříd a ohlas byl naprosto mimořádně pozitivní s téměř nekončící besedou. Atmosféra se jevila jako náhlé prozření a uspokojení přítomných, že žijí právě v tomto místě, které má takovou hlubokou křesťanskou tradici, pro niž bylo nanejvýš žádoucí vystavět takové skvostné svatyně, vytvořit sochy, vztyčit kamenná boží muka nebo vystavět z kamene posbíraného z polí krásné kapličky, u nichž bylo zvykem se zastavit a pomodlit se.

Zde je spatřována ona naděje nejen pro akceptaci obsahu navrhovaného programu, ale i pro postupné probouzení mladých lidí a jejich hledání sebe samých. Je nutné být nablízku při jejich vykročení na cestu v nalézání kompetence k myšlení v souvislostech, jak je uvedeno dále.

1.4. Připomenutí evropského kontextu

Výchovně vzdělávací program se pokusí připojit a souběžně představit k již uvedenému aktivizačnímu prvku kulturní animace důstojné zástupce jednotlivých slohových stavebních epoch. Připomenutím okolností a zdůrazněním osobností souvisejících se vznikem navštívených budov se otevírá příležitost, jak ještě více zdůraznit význam těchto staveb.

Jde o uvědomění si evropských historických souvislostí a skutečnosti, že tyto stavby je možné vřadit do shodné estetické a umělecké úrovně jako stavby obdobného určení ve střední Evropě. Jde tedy o pokus obrátit pozornost mladých lidí k vnímání vzdělávacího potenciálu kulturně historického dědictví v evropských souvislostech.

Toto „otevření očí“, resp. vizualizace tématu, má průběžně upozornit na evropský a globální kontext a posílit percepce prostoru České republiky jako neoddělitelné součásti nejen evropské kultury. Tato práce je pokusem méně obvyklou formou vykročit na cestu neopakující se příležitosti, pochopit důležitost výzvy.

Na počátku 21. století se touto obdobnou problematikou zabýval rozsáhlý výzkum ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska. Jeho záměrem bylo na

⁸ Srov. PALOŮŠOVÁ, Z. *Místo, kde žiji. Malontsko, Benešovsko*. Edukační program NPÚ, České Budějovice: 2011. Dále nepublikováno, v majetku autorky.

základě zkušeností doložit a současně popsat příležitosti, jež pro celoživotní učení skýtá tamní historické prostředí. Závěrečná zpráva výzkumu shrnula rozmanitá stanoviska ze světa politiky, památkové péče i výchovy a vzdělávání. Ve zprávě byl zřetelně vyjádřen mezioborový, konkrétními daty podložený konsensus, jenž se jeví v mnoha hlediscích relevantní i pro české prostředí. Krátká citace z této zprávy se ve své konstataci velmi blíží naznačenému cíli v průřezových tématech našeho Školního vzdělávacího programu, a sice v části „Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech“.⁹

„Historické prostředí má potenciál stimulovat každého, bez ohledu na věk nebo socio-kulturní původ, aby rozvíjel svou tvořivost, rozumové schopnosti i představivost, aby se aktivněji a sebevědoměji zapojil do občanského života, aby zvyšoval své porozumění místnímu, přírodnímu, regionálnímu, národnímu i globálnímu prostředí.“¹⁰

Organizační náročnost obvyklých školních exkurzí často omezovala plné využití pozitivní stimulace prostřednictvím kulturně historického dědictví. Z tohoto důvodu, přestože byla shrnuta doporučení, jak některé organizační překážky překonávat, se návrh dalšího využití týká především poznávání *místního historického prostředí*. Byly nabídnuty podpory badatelských projektů, edukačních programů zaměřených na prozkoumání významných budov určitého shodného účelu, na prostudování jejich dějin.

Zpráva přináší informace, které v mnohém připomínají situaci v České republice v oblasti základního vzdělávání. Britské a severoirské školy například tradičně historické prostředí využívaly, ale v mnohem menším rozsahu, než se nabízelo. Doporučení se proto týkala efektivnějšího využívání místního historického prostředí, včetně podpory badatelských projektů (zaměřených např. na dějiny školních budov) nebo rozvoje intenzivnější spolupráce s místními odborníky (např. památkáři, architekti, urbanisté).

⁹ Srov. RVP, *Manuál pro tvorbu ŠVP na gymnáziích*. [online] Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/wp-content/uploads/prilohy/6707/manual_pro_tvorbu_skolního_vzdelavacího_programu_na_gymnaziích.pdf> s. 93 [cit. 22-03-2014]

¹⁰ WATERFIELD, G. Opening Doors: Learning in the Historic Environment. In *Attingham Trust Report*. Attingham Trust 2004, s. 15.

2 Metodická východiska zprostředkování kulturně historického dědictví formou edukačních programů

Hovoříme-li o kulturně historickém dědictví, je vhodné vysvětlit, jak je tento pojem vnímán, v čem je spatřován jeho smysl v současnosti. V odborné pedagogické literatuře byla nalezena vystihující, srozumitelná definice, vyslovená belgickou koordinátorkou edukačních projektů:

„Kulturně historické dědictví popisuje a mapuje stopy a výrazy lidského chování a mezilidské komunikace, které dědíme od našich předků. Tyto hmotné i nehmotné fenomény jsme si zvolili jako hodné zachování a vnímáme je jako část naší individuality a společnosti, ve které žijeme.“¹¹

Pro zprostředkování představy o kulturně historickém dědictví a pro konkrétní přístup k jeho poznávání formou edukačních programů je nezbytné nalézt odpovídající metody. Takové, jež by umožnily objevit hodnoty tohoto dědictví a vedly by mladou generaci cestou pro ni přirozenou, nenucenou. Vhodně strukturovaná metodika může poté předpokládat výsledky v podobě zdařilého, efektivního edukačního programu.

Národní památkový ústav předložil koncepční projekt v této oblasti teprve před dvěma lety, a to v rámci již zmíněného NAKI. Je nasnadě, že NPÚ přizval ke spolupráci pracovníky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze (bohužel a s podivem však nikoli odborné asistenty Teologické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích). S touto spoluprací bylo do rozvoje edukačních principů na památkových objektech vneseno jiné odborné hledisko, „než jakým primárně disponuje Národní památkový ústav“¹². Řešený edukační projekt počítá se vznikem sedmi edukačních center na území České republiky tam, kde již byly v uplynulé návštěvnické sezóně realizovány úspěšné výchovně vzdělávací programy.

Bohužel vzhledem k prodlevě v předložení koncepčního projektu NPÚ se nelze pozastavovat nad tím, že RVP pro základní vzdělávání prozatím reagoval pouze na vzdělávací programy muzeí a galerií.¹³

¹¹ TROYER de, V. *Heritage in the classroom*, s 12. [online]. Dostupné na <<http://schoolweb1.gemeenschapsonderwijs.be:8101/Files/HereducComplete.pdf>> [cit. 06–03–2014]

¹² Srov. *Památky nás baví*. [online] Dostupné na <<http://www.pamatkynasbavi.cz/Czech/Edukacni-centra/>> [cit. 02–03–2014]

¹³ Srov. PASTOROVÁ, M. *Školské dokumenty jako východisko pro rozvoj edukačních programů muzeí a galerií*. [online] Dostupné na: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/3091/SKOLSKE-DOKUMENTY-JAKO-VYCHODISKO-PRO-ROZVOJ-EDUKACNICH-PROGRAMU-MUZEI-A-GALERII.html>> [cit. 02–01–2014]

Je nesporné, že všechny odborné instituce (muzea, galerie, památkové ústavy, instituce paměťové) pracují v podstatě s obdobnými artefakty, jen jejich konkrétní společenská úloha se v určitých nuancích odlišuje. Edukační programy muzeí a galerií sloužily jako podklad pro tvorbu těchto školských dokumentů a současně pomohly vybudovat přátelský, oboustranně přínosný vztah mezi uměleckými a památkovými předměty či objekty a školami. Přijetí metodických hledisek školských dokumentů pro tvorbu edukačních programů Národního památkového ústavu je přirozené a předpokládané.

2.1. Muzejní a galerijní pedagogika

Bylo by velmi neprofesionální nahlížet na muzejní a galerijní pedagogiku využitou pro tvorbu edukačních programů zprostředkujících kulturně historické dědictví v pleneru s jakýmikoli předsudky. Oblast pedagogiky muzejní a galerijní přináší v oblasti prezentace jednoznačné poznatky, z nichž je možno vycházet.

Jak již bylo uvedeno, jmenované kulturní instituce jsou správci movitého i nemovitého kulturního dědictví. Příležitost zprostředkovat poznání tohoto korpusu mládeži se liší pouze v prostoru pro realizaci programů a v tomto bodě je nutné upravit programy z hlediska jiného, specifického prostředí.

Přirozený a nenucený způsob seznamování je základním předpokladem metod pro osvojování nových poznatků, otevírání „dalších dimenzí“ při získávání nových podnětů. Metoda prvotního teoretického seznámení, po němž vzápětí následuje konkrétní „dotek“, návštěva objektu, nese v sobě možnosti motivace k probuzení samostatné aktivity, tvořivosti a rozvoje myšlení mládeže. Je kalkulováno s působením na intelektuální i emocionální složku, při systematickém formování vstřícného postoje mládeže ke kulturnímu dědictví, neboť edukační program není nastaven na pouhé vytěžení informačního potenciálu tohoto dědictví.

Jde o to vykročit ze školních lavic, navštívit místa, propojená s historií, odvážit se vstoupit do neformálního prostředí v podmaňující atmosféře historického objektu – v tomto případě do bývalé či současně funkční svatyně, jde rovněž o pochopení účinku genia loci. Anebo – lze takto vyplnit volný čas skrze tento edukační program. Zároveň je nezbytné zdůraznit, že téměř žádný z objektů, jenž se ocitá v roli předmětu, nestojí osamocen a je součástí jedinečného prostředí historického sídla, jehož dějiny jsou v širších souvislostech již tisícileté. Pokud zainteresovaná skupina předběžně akceptuje tuto tematiku a je schopna ji vnímat, pak je možné předpokládat a posléze identifikovat prostřednictvím edukačního programu pozitivní ohlas i výsledky. Pak je též možno

konstatovat, že metody zprostředkování historie v těchto širokých souvislostech byly nejspíš vhodně nastaveny.

Program je koncipován v souladu s požadavky škol na komplexní přístup k obsahu a přínosu vzdělávání, na formování a rozvoj jednotlivých klíčových kompetencí, jak je definuje Rámcový vzdělávací program (jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách).

Návrh tohoto edukačního programu v sobě spojuje zprostředkování historie a památek architektury, výtvarného umění a částečně i duchovní hudby. Je experimentálně tvořen v duchu předpokládané struktury dosud nedefinované *památkářské*, zatím nepostulované či institucionalizované takto specifické *pedagogiky*. Víceoborové působení a zaměření památkové péče v sobě bezesporu přináší prvky obou již ukotvených pedagogických subdisciplín – muzejní i galerijní, tvorba tohoto programu se ubírá cestou inspirovanou realizovanými „památkářskými“ edukačními programy.

2.1.1. Kontaktem s artefakty k objektovému učení

Muzejní pedagogika ve svých teoretických základech reflektuje názory, že východiskem pro všechny výukové metody využívané v muzeu je objektové učení nebo též učení se z předmětů. Tedy takové, které pracuje s autentickými předměty sbírek, pomáhá s jejich interpretací, vysvětlováním významu a skrytých sdělení, jež tyto artefakty přinášejí. Do pozice základní nadřazené metody se posouvá objektové učení. Tato základní metoda by měla být součástí kterékoli edukační aktivity a v tomto prostředí jsou využívány ostatní metody.¹⁴

John Dewey, průkopník pedocentrismu v pedagogickém přístupu, je zastáncem právě principu názornosti. Jeho téze o aktivitě dítěte v procesu učení a získání vlastní zkušenosti – tzv. „*learning by doing*“ (vyučování při průběžné činnosti) – jsou teoretickou oporou pro tento výchovně vzdělávací proces, použitý v navrhovaném edukačním programu.¹⁵

Přesune-li se muzejní pedagogika dále vně prahu muzea do plenéru, je zde možno pracovat s objektem (předmětem), jenž je vždy ústředním bodem při použití jakékoli metody. Tento v podstatě nevelký rozdíl je spatřován mezi muzejní nebo galerijní pedagogikou a pedagogikou potažmo „památkářskou“. Oba přístupy se takto propojují, neboť zatímco u muzejní pedagogiky je kladen důraz na poznávání, u galerijní je sledován emocionální prožitek. Tyto konkrétně pojmenované vjemy představovaný návrh edukačního programu rovněž nabízí.¹⁶

¹⁴ Srov. JAGOŠOVÁ, L., MRÁZOVÁ, L. *Objektové učení jako základ muzejní didaktiky*. s. 233.

¹⁵ Srov. JŮVA, V. *Dětské muzeu. Edukační fenomén pro 21. století*, s. 121.

¹⁶ Srov. HORÁČEK, R. *Galerijní animace a zprostředkování umění*, s. 54–56.

2.2. Objektové učení v teoretické rovině

Jak je zřetelné v předchozím odstavci, lze metodu objektového učení považovat za základ edukačních programů směřujících k poznání kulturně historického dědictví. Objekt, resp. objekty mají ústřední úlohu, jsou jednoznačným centrem pozornosti jakožto uznávaná součást tohoto odkazu. Sbírkové předměty v muzeu nebo v galerii v nejrůznějších velikostech a hmotnostech jsou přirozeně v plném nahrazeny objekty – hrady, zahradami, měšťanskými domy, sochami, božími mukami, opevněním, technickými památkami, např. vodními mlýny a pro tento komponovaný návrh edukačního programu svatyněmi římskokatolické církve – kostely.

Zvolené objekty disponují velmi silným potenciálem pro navození neobvyklé atmosféry, v každém případě velmi se lišící od potenciálu ostatních památek či běžných objektů. Návštěvník k nim přistupuje s předpokladem o jejich tajemnosti.

Navrhovaný edukační program stojí zároveň před úkolem vyrovnat se i s potenciální vstupní předpojatostí, kterou je možno ve společnosti současných mladých lidí očekávat. Přesto je kalkulováno s elementární lidskou zvědavostí, je na lektorovi, jakou formou objekty představí, jak bude motivovat k otázkám po původu, funkcích jednotlivých částí těchto objektů, lze zaujmout pohnutými osudy nejen staveb. S provokujícími, podněcujícími otázkami a především promyšlenou interpretací je dále možno pomocí ostatních souvisejících metod pracovat. Půjde tedy o záměrné působení na jedince ve snaze dosáhnout pozitivních změn v jeho vnímání specifické problematiky.

2.2.1. Vazby objektů na okolí a provázanost s historií

Prostředí exteriéru i interiéru jednotlivých svatyní přináší velké výhody v porovnání s předměty, s kterými pracuje muzejní pedagogika. Tato pozitiva jsou spatřována v zachovaných původních vazbách původního přirozeného prostředí objektů. Z této skutečnosti je možno přínosně těžit, neboť bezprostřední okolí navštíveného objektu a jeho působení je akcentováno právě onou sdělnou schopností kulturně historického dědictví.

Přistupujeme-li ke kulturnímu dědictví, jak bylo uvedeno, jako ke zdroji a prameni poznání, je obohacující připojit ještě další metody práce v rámci edukační aktivity. Tímto je míněna například metoda inspirovaná kritickým myšlením nebo konstruktivistickou pedagogikou. Znamená to předpokládat myšlenkový pochod skupiny mládeže, posílit jej právě zasvěcením do tématu programu a vyvolat konstrukci vlastních poznatků účastníků programu. Vzhledem k jeho zaměření lze počítat s předchozí okrajovou znalostí problematiky, byť může být jakkoli emocionálně ovlivněna. Zde je otevřena cesta k objevu

čehokoli nového, zde je tento zásadní moment zcela v rukou edukátora – lektora, aby vhodně usměrnil tuto poznávací linii. Úspěchem se stává jednoduchá analýza a uchopení vhodného momentu, v němž lze jednotlivé části programu rozvinout, podnítit úvahy, motivovat vnímání animací, zážitkem a vlastním malým badatelským počinem.

Předpoklad potenciálu každého jednotlivce přivádí lektora ke kombinaci metod se záměrem docílit u mladých lidí využití vlastního úsudku a konfrontace s úsudky ostatních členů programu. Postup odpovídá požadavkům RVP, jenž počítá s rozvojem schopnosti samostatně a kriticky myslet, při řešení problémů používat logické postupy, využívat vlastní úsudky a zkušenosti, tedy s rozvojem kompetence k řešení problémů. A nejen této kompetence, při zmíněné konfrontaci vlastních úsudků se tříbí, zpřesňují postoje a rozvíjí se kompetence personální, komunikativní, sociální.¹⁷

2.3. Zážitková pedagogika a animace

Je možné do struktury tohoto programu vložit pedagogiku zážitku a metody animace? Nepochybně ano. Cílem přiblížení kulturně historického dědictví dospívající mládeži je nejen otevření cesty k novým poznatkům a zkušenostem, metou shodné důležitosti je formování pozitivního vztahu ke kulturně historickému dědictví a schopnosti uvědomění si jeho významu. Zdá se, že je na místě pracovat v rámci edukačních programů s metodami zaměřenými na emoce, prožitky, vnitřní motivaci a hodnotovou orientaci dospívající mládeže. Zvláště v této životní etapě se vztahy formují převážně právě díky zážitkům a pozitivním pocitům. V edukačních programech mají tyto metody svá opodstatnění zásluhou výše uváděné schopnosti vytváření vztahů, hodnot a postojů. Možnost využívat takové metody ve funkci motivace k rozvinutí činnosti a poznávání je dalším přínosem tohoto způsobu výchovy a vzdělávání.

Právě těmito výchovnými možnostmi disponuje zážitková pedagogika, která často za použití velmi jednoduchých a minimálních prostředků dokáže vyvolávat emocionální prožitky různé kvality, síly a intenzity.

V prostředí tohoto edukačního programu se není nutno nikterak obávat o bezpečí skupiny, o zážitky tzv. adrenalinové v současném smyslu slova rozhodně nepůjde.

2.3.1. Kulturní „památkářská“ animace

Zážitkem je zde míněno působení vznikající propojením několika múzických forem. Bezesporu se jedná o efektivní metodu, prostřednictvím působení múzických děl je

¹⁷ Srov. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, s. 11–12.

nabízen zážitek hluboce niterný, pramenící z výsledků mocného lidského umu a nadání. S tímto emocionálním vlivem zážitku je pracováno i v případě galerijní animace, zprostředkující umění v galeriích i muzeích. Blízkost obdobných artefaktů a objektů je v prostředí tohoto řešeného návrhu edukačního programu nasnadě. Kulturně historické dědictví prezentované tímto výchovně vzdělávacím programem přináší navíc „přidanou hodnotu“, a sice souvztažnosti vzniku a zachování v místě. Vznik objektů či předmětů je provázán toutéž ideologií a z valné většiny jde o mistrovská architektonická, uměleckořemeslná, výtvarná a hudební díla. Možnost animace kulturně historickým dědictvím přímo či nepřímo založená na atmosféře pramenící z římskokatolických svatyní je nesporná.

Ještě je dlužno zdůraznit, že tento edukační program přináší atmosféru zážitku, dostavujícího se jako prožitek spontánní. *„Lze tvrdit, že tam, kde se zážitky postaví do služby životu, mohou přispět k rozvoji identity.“¹⁸*

„Naše doba vyžaduje spíše výchovu a zjemnění schopnosti zážitku a požitku, než dobře míněné povzbuzování k umírněnosti. Tento úkol výchovy má za cíl na jedné straně sociální přijatelnost individuálních tužeb zaměřených na zážitek a na druhé straně realistický odhad, kolik zážitku a požitku může být v dobře naplněném lidském životě, bez toho, že by člověk zanedbal svoji vnitřní rovnováhu.“¹⁹

Je možné konstatovat, že zatímco animace je obecně zaměřena na probouzení potenciálu skrytého v jedinci (členu skupiny), v animaci kulturní hraje absolutní roli kulturní prostředí, prezentované lektory – animátory.

Je nezbytné akceptovat konstataci zkušeného pedagoga, že *„kulturní animace sice počítá s bohatstvím kreativity, s touhou a ideály, jejichž nositeli jsou samotní mladí lidé. Přitom však vidí nutnost doprovázení ze strany dospělých.“²⁰*

Naplnění cílů programu je možné tedy očekávat, pokud je lektor, doprovázející dospělý, dostatečně vybaven co nejširšími znalostmi problematiky, komunikativností, pedagogickými a organizačními schopnostmi. Ideální osobnost lektora by měla „strhnout“ svým zanícením pro věc, pokusit se přenést procesy svého vnímání a chápání na skupinu,

¹⁸ KAPLÁNEK, M. *Rekreace a volný čas z hlediska teologie. Studijní texty pro pedagogy volného času (navazující magisterské studium)*. České Budějovice: FTE, 2011, s. 11.

¹⁹ ALLESCH, C. G. Ichverlust im Genuß? Personale Autonomie in der Erlebnisgesellschaft, s. 468. In *Wege zum Menschen 48(1996)459–472*. In KAPLÁNEK, M. *Rekreace a volný čas z hlediska teologie. Studijní texty pro pedagogy volného času (navazující magisterské studium)*. České Budějovice: FTE, 2011, s. 11.

²⁰ KAPLÁNEK, M. Studijní materiály předmětu. In *Animace–skriptum – is jabok*. [online] Dostupné na <http://www.is.jabok.cz/el/JA10/zima2013/S285/Animace-predn1-2.rtf> [cit. 12–03–2014]

kteřá se mu svěřila pro realizaci daného programu. Idea programu je natolik závažná či lépe řečeno tak velice obtížně uchopitelná a zároveň fascinující, že byť i částečné dosažení vytčeného je závislé z drtivé části na míře empatie a dalších zmíněných schopností samotného lektora.

2.4. Souhrn rozboru metodických zásad

V tomto edukačním programu nelze kalkulovat s jednoznačným a okamžitým výsledkem. Lektor – edukátor si neklade tyto ihned zjevné cíle, jde o pootevření brány, jak již bylo jinými slovy vpředu naznačeno. Pozitivní vztah k římskokatolickým svatyním, jejich historii a výsostnému umění spojenému s jejich vznikem a působením, je edukačním programem budován pozvolna, citlivě a s maximální anticipací nejrůznějších možných postojů.

Edukační program s sebou přináší mírně skrytou ambici: nenásilným způsobem přiblížit důležitost a jedinečnost těchto památek, jako tichých svědků historie naší země a obrátit v těchto souvislostech pozornost mladé generace na evropský kontext našeho kulturního dědictví. Dalším citlivým tématem je již vyřčený názor o nízké religiozitě občanů této země a s touto problematikou propojená duchovní neukotvenost.

Tento program hodlá pozitivně propagovat tradiční hodnoty při bezprostředním kontaktu s mladými lidmi. Proto je využita metoda animace, jejímž základem je emocionalita a prožitek. Program je nastaven na praktické formy interpretace výsledků lidského ducha a jeho díla, propojené se smyslovým vnímáním.²¹

Obecně je možno shrnout tato teoretická východiska do konstatace o širokých možnostech výběru dílčích metod či jednotlivých forem působení a zprostředkování zvolené tematiky mladé generaci. *Program se vždy musí odvíjet od prostředí, v kterém se realizuje a z analýzy skupiny, které je určený.*

Pro autora to znamená předpoklad dobrého odhadu hloubky a časového limitu pro plánovaná sdělení, volbu vhodné metody a především maximálně citlivá prezentace nepřilíš „probádaného“ tématu z pohledu skupiny, již je program určen. Téma je nutné vhodnou formou představit a předem analyzovat atraktivitu, která by posloužila jako klíč k oné vyřčené *bráně otvírající cestu za poznáním*. Přes uvedené pochybnosti týkající se korpusu a jeho postavení v současném vnímání je nutno vytvořit kvalitní výchovné situace,

²¹ Srov. VORŠILKOVÁ, Zuzana. Animace kulturně-historického dědictví. In *Muzejní pedagogika dnes*, s. 100.

aby mohl být cíl naplněn. Scénář vytvořený k jednotlivým objektům je komponován na základě logických vývodů do ucelené linie a souvztažných informací.

Program přináší velký objem informací, které posléze, v případě dalšího zájmu, mohou být buďto kdykoli zopakovány nebo naopak redukovány v množství představovaných objektů a detailů. V dalším případě může být program rozšířen o objekty dosud nenavštívené nebo náležející jiným církvím či společenstvím, s přihlédnutím k hloubce jejich historie, souvislostí a významu.

Vzhledem k jednoduchosti a přístupnosti animace formou hudebního prožitku (jehož působení však musí být propojeno s atmosférou svatyně a jejím uměleckým vybavením) je edukační program realizovatelný v kterémkoli ročním období bez náročných organizačních příprav.

Objekty nepozbývají svých kvalit či schopností působení, ať jsou jakoukoli formou proměňovány, program je díky těmto trvalým kvalitám velmi snadno obměnitelný. Objekty lze nahlížet z mnoha úhlů postojů, např. jejich utility – ať současné nebo historické. Je možné se věnovat hlouběji jen několika z nich a důraz směřovat na osobnosti s nimi spojené, či na vnitřní vybavení, při opakovaných návštěvách se pokoušet o komparaci s objekty mimo město, s objekty, které členové skupiny již měli možnost navštívit, prohlédnout a jsou o nich zčásti informováni. Je možné se věnovat architektonickým detailům a jejich proměnám ve staletích, paleta je pestrá a *brána otevřena, stačí jen překročit práh, pohybovat se je možno oběma směry.*

3 Teoretický základ pro aktivizaci edukačního programu

3.1. *Teorie prahu*

Toto zdánlivé zjednodušení přístupu k problematice vzniklo a vykrytalizovalo postupem času v průběhu povolání autorky práce, při jehož vykonávání měla příležitost v podstatě permanentně pozorovat zobrazení náboženských scén – ať křesťanských či námětů jiné mytologie. V nich se skýtá možnost bez větší námahy zachytit opakování se právě tohoto jevu: většina scén nástěnných i závěsných obrazů s figurální tematikou se odehrává na *prahu – obydlí, chrámu, jakékoli architektury, skály, jeskyně; na rozhraní mezi „nebem a zemí“ (apoteotické scény nesených světců, božstev na oblacích – ani na zemi ani na nebi)*. Neustálý kontakt s těmito výjevy jakoby bezděčně potvrzoval toto zhmotnění shora vyřčené ideje, nabízel se doklad, že toto vnímání by mohlo být správné. Myšlenku lze dále rozvíjet úvahami o středu světa, ose světa – axis mundi – a stále se zde jeví onen zlom, symbolicky ztvárňovaný *prostupem*, jakousi *branou*, ať zhmotněnou či imaginární, umožňující přechod z jednoho prostoru do druhého – rovněž do prostoru nebeského.

Překročením prahu, vchodem – branou, *prostupem* – se člověk ocitá *v posvátné dimenzi*. Nabízí se domněnka, že vše, co jakýmkoli způsobem symbolizuje změnu určitého třeba jen tušeného prostoru, povrchu, hmoty, je schopno člověka převést do druhé dimenze – do transcendentna, (též vysoká hora je po staletí přijímaným symbolem propojení Nebe a Země, směřuje vzhůru).

Tento fenomén byl usilovně sledován ve vědeckých pojednáních, neboť jej lze pojímat pro chápání víry a náboženství jako nejjednodušší symbol rozdílu mezi dvěma veličinami – světskou a posvátnou. Odpověď byla posléze nalezena, v díle Eliadově.

Stejně tak jako hory, směřují vzhůru i chrámy – svatyně, tam, kde ve většině náboženství je vnímána přítomnost Boží a zároveň jsou jejich základy zapuštěny nehlouběji, do opačného prostoru, do podsvětí – opět se zde objevuje *fenomén prahu* – vyjádřen slovy Eliadovými: „(...) *existenciální hodnotu má pro náboženského člověka objev, tj. zjevení posvátného prostoru: nic nemůže začít, nic se nemůže stát bez určité předcházející orientace a každá orientace předpokládá, že jsme získali určitý pevný bod.*“²²

Tímto pevným bodem je tedy zvolen symbol prahu. Od něho vše počíná, působí v obou směrech. Nejstarší svatyně byly budovány beze střechy nebo měly ve střeše *prostup*, jenž propojoval s *přesažnem*. Chrám symbolizuje obraz světa – imago mundi,

²² ELIADE, M. *Posvátné a profánní*, s. 17–18.

chrámu se netýká světská pozemská pomíjivost. (Raně křesťanské i pozdější odvozené chrámy bazilikálních či jednodušších forem přejaly veškerou tuto symboliku.)²³

3.2. Práh sice existuje, ale vnímání je potlačeno

Tato dichotomie popisovaná v předchozím odstavci však nezaručuje obecně každému pocít či dokonce tušenou existenci sakrálního prostoru na opačné straně profánního. Patrně s procesem sekularizace nejbližší části světa v průběhu staletí došlo k desakralizaci lidských příbytků. Je na každém jedinci, aby dokázal svoje obydlí uchovat jako svůj posvátný prostor, náboženský člověk jistě v sobě tuto sílu objevuje včetně schopnosti žít co nejbližše tomuto prostoru a vlastně i času, neboť ten je pro něho zárukou bezpečí, zde je pod ochranou božstva.

Záměrně v tomto okamžiku není zmíněn Bůh, jak jej vnímá křesťanství, neboť rovněž Eliade ve svém díle nenadřazuje žádné náboženství nad jiné, avšak zároveň pojmenovává *člověka náboženského a nenáboženského* a staví člověka náboženského nad jeho opak. Nenáboženský člověk je chápán jako následek pádu, i když přesto v sobě zachovává relikty náboženství, jakýsi otisk předchozí kultury. Eliade vyslovuje domněnku, že naprosto nenáboženský člověk může být až jevem budoucnosti (spíše lze tento stav označit jako přízrak), v naší přítomnosti však stále přetrvává jakési tušení nadřazeného rozumu či moci a síly.

Člověk, i nenáboženský, zřízením obydlí zakládá vnitřní Kosmos oddělený stavbou od nepřátelského Chaosu, okolní svět je cizí. Jsou to spontánní duševní pochody, domněnkou lze nazvat, že jde právě o ony relikty, o projev tušeného, neuvědomělého vnímání *sakrálního prostoru*. Náboženský člověk touží mít obydlí podobné příbytku bohů. Zkušenost posvátného prostoru umožňuje „založit svět“ tam, kde se v prostoru projevuje posvátné. I to nejskromnější lidské obydlí vytváří symboliku středu světa, stejně tak jako území, mosty, chrámy a paláce.

Velmi zásadním ziskem z tohoto díla je popis a z něho vycházející příležitost k pochopení *kosmogonického mýtu*, jenž se rovněž promítá do uspořádání vnitřního prostoru za prahem – tedy o nápodobě prvotní oběti – která z hlediska jakéhokoli náboženství provázela vznik světa.²⁴

Nutno ještě připomenout nezbytnost aktu oživení prostoru, jenž opět může mít nejružnější podoby – stavba obydlí, chrámu, anebo založeného světa, vymezeného

²³ Srov. DENKSTEIN, V. Stavební vývoj dominikánského kostela v Českých Budějovicích, s. 4.

²⁴ Srov. ELIADE, M. *Posvátné a profánní*, s. 32–33.

posvátného prostoru. Je nezbytné složit *stavební oběť, přijmout život a duši* a stále tak připomínat prvotní oběť, při níž vznikl celý svět.

3.2.1. Práh posvátného času a připomínka mýtů

Eliade, autor, díky jemuž bylo podpořeno porozumění tomuto „rozhraní“, pokračuje ve své rekapitulaci pro pochopení pojmů a uvádí nás do *posvátného času a mýtů*. Je důležité pochopit a přijmout, že člověk nemůže konat kdykoli dle své vůle, ale pouze v dobu vymezenou. Náboženský člověk je schopen rozdělit své konání mezi čas posvátný a profánní. *Posvátný čas se neustále opakuje*, je to pračas, jenž se zpřítomňuje prostřednictvím svátků.

Svátek znovu aktualizuje určitou mýtickou událost s posvátnou historií, jež se odehrála na počátku času, jde o reaktualizaci. Skrze její význam se propojujeme s původním posvátným Časem, je nám v něm poskytnuta na okamžiky výhoda přiblížit se bohům, stát se jejich současníky. V době svátků překračujeme *práh profánní skutečnosti a vstupujeme do posvátného rozměru existence*, abychom si mohli znovu připomenout, jak bohové či mýtičtí předkové stvořili člověka a dovedli ho k osvojení si společenského chování a k ovládnutí řemesel, tudíž k návykům nutnosti pracovat.

Čím více je člověk náboženský, tím více disponuje exemplárními modely pro své chování a činnosti. Hlavní funkcí mýtu je tedy fixovat exemplární modely všech ritů a všech významných lidských aktivit: stravování, sexuality, práce, výchovy.

Posvátný kalendář obsahuje každoročně tytéž svátky, připomínku týchž mýtických událostí. Posvátný kalendář tak vlastně představuje (...) „*jakýsi věčný návrat určitého omezeného počtu božských činů*.“²⁵

Jsou-li shrnuta tato poznání – člověk vyvíjí úsilí přiblížit se bohům nejen prostorem, ale i časem. Svátky nejsou jen připomenutím mýtické události, ale jsou jejím znovuučiněním, opětovně se člověk ocitá v onom posvátném čase, kdy byl tvořen svět.

Eliade vysvětluje, proč znalost mýtů byla nanejvýš důležitá, je zjevné, že ztrátou této paměti by člověk ztratil sám sebe. Lze se domnívat, že nenáboženský člověk, který se v současnosti s oblibou věnuje mýtům, se v podstatě znovunalézá.

Symbol prahu, porty – brány – se objevuje vlastně na jakémkoli vnějším, hmotném křesťanském znamení – na architektuře kostelů, na kapličkách, božích mukách, stále je zde tímto symbolem vymezeno posvátno a odděleno od přítomné skutečnosti.

²⁵ ELIADE, M. *Posvátné a profánní*, s. 74

Oslavený symbol vstupu do posvátna a posléze do věčnosti přináší ve svých formách honosnost, estetičnost, jde o vrcholné výsledky lidského umu. Než však bude možno skutečně „zaklepat“ na dveře tohoto vstupu, je nutné projít „údolím stínů“, bezpočtem různě těžkých zkoušek, které život pozemský přináší. Snad právě proto jsou představy o bráně do „absolutního posvátna“ tak „nadzemské“.

V souvislosti se snahou o pochopení symboliky brány nebes se stále opakuje otázka, co ona brána vymezuje, co odděluje? Brána je vždy součástí systému – soustavy idejí, vždy vymezuje prostor, v procesu myšlení je rovněž jednoznačná. Prostor, jenž je určen nedokonalostí lidských schopností vnímání či představ, je v podstatě obzorem pod nebeskou klenbou, jehož je jedinec schopen dohlédnout. Pocit jeho ohraničení se přenáší do lidského vnímání jako prostup směřující vzhůru – tam, kde je vnímán a tušen Bůh. Tudiž zde vzniká onen prapůvodní vjem posvátného, avšak nedostižného prostoru.

Proto byl později tento posvátný prostor částečně přenesen na zem, prostřednictvím vybudování chrámů, pevně vymezených zdmi, ano, zde je již *onen zmiňovaný prostor, jehož ohraničení je lidské oko schopno dohlédnout.*

Do tohoto prostoru je jedinec přiveden *branou, v tomto prostoru jsou utvořeny další brány, jež cestu mají propojit, přivést, doprovodit do posvátné věčnosti.*

Téze Mircei Eliadeho, vyslovené v jeho díle, upevňují myšlenku o prahu a bráně. Zřetelně vyslovuje pojem těchto dvou protilehlých prostorů: (...) „*zjevení posvátného prostoru umožňuje získat "pevný bod", umožňuje zorientovat se v chaotické stejnorodosti, založit Svět a žít skutečně.*“

Vkrádá se však další otázka. Je symbolika *brány* správně vnímána, je nějaké měřítko výkladu symbolu, nezůstává tento postoj v zajetí zažitých archetypálních vjemů okolního světa?

Jak naložit se subjektivním vnímáním symbolu, když jej v podstatě není možné objektivizovat? V těchto elementárních otázkách jsou hledány možnosti opřít se o prověřená tvrzení.

Je tedy symbol průmětem archetypu na jedné straně? Odpovídá potřebě určitého společenství upínajícího se k symbolu v určitém čase, na straně opačné? Zvolený symbol evokuje určité myšlenky, ale zároveň je schopen působit na emoce, na nevědomí lidí. Ona vzornosť, vítající, lákající, přitahující nádhera, to vše je vnímáno při představě a *zobrazení brány nebes!*

Co o pojmu symbolu a jeho sémantice říká například C. G. Jung²⁶: „*Symbol je na jedné straně primitivním projevem nevědomí, na druhé straně ideou, která odpovídá nejvyššímu tušení vědomí.*“

Zdá se, že tomu tak skutečně je, *symbolizovaná brána nebes*, která denně evokuje vjemy, je přijímána nevědomě, současně je zhmotněním ideje, tušené, tento symbol sám vyslovuje nevyslovitelné.

Symbol brány je oním mostem, jenž každého bezpečně převede, skrze něj je tedy umožněno vnímat neuchopitelné, nevyslovitelné.

Někteří religionisté tvrdí, že: (...) „*symbol je současně progresivní a regresivní (to znamená, že směřuje současně do budoucnosti i do minulosti).*: (...) „*Symboly jsou zřetelným projevem lidských nevědomých dějin učení.*“²⁷

Nabízí se jednoznačný souhlas – vždyť *brána* je přirozeně průchozí oběma směry.

²⁶ JUNG, C. G. *Duše moderního člověka*, Atlantis, Brno 2001

²⁷ HALBFAS, H. *Das dritte Auge. Religionsdidaktische Anstöße*. Düsseldorf: Patmos, 1982.

3.4. Vysvětlení pojmu „symbol“ v souvislostech tohoto programu

Důležité pro tento program je vysvětlení a pochopení výše popsaného postoje vnímání *symbolu brány – vstupu – rozhraní – předělu jakýchkoli dimenzí*. Tudiž, nejen poznáním neznámého prostoru budou „zatěžováni“ frekventanti edukačního programu, ale navíc projdou branou „poznání“. Program a především jeho lektor se pokusí zprostředkovat, navodit vjem oné vítající vzornosti a lákající, přitahující nádhery tak, jak je křesťan připraven, nastaven vnímat tuto souhru při představě a *zobrazení brány nebes*.

Při návštěvách objektů katolických svatyní budou účastníci edukačního programu povzbuzováni k odkrývání a dokumentaci tohoto fenoménu, k fotografickému zachycení různé podoby tohoto jevu, ať již vstupu do prostoru, rozhraní mezi dvěma částmi jednoho prostoru, architektury oltáře a jeho symboliky nebo symboliky scény malby.

Bude jim připomenuta symbolika vítězného oblouku, obvykle zbudovaného k oslavě dobyvatele určitého území. Jde o nelehké téma, pokud je mladý člověk nedotčen představivostí, elementární zvědavostí a není příliš informován v problematice víry. Ale i toto je záměr výchovně vzdělávacího programu, pozitivně „zaútočit“ na smyslové orgány, aby dopřály mladému člověku prožít pocit přesažného. Aby účastníci vycházky pochopili symboliku nejen prahu a brány, ale současně smysl imaginárního vítězného oblouku, skrze který vstoupil Ježíš, aby vykoupil lidstvo, a skrze nějž vstupuje a vítězí nad zlem při každé bohoslužbě oběti. V tomto symbolickém oblouku je každému skryta a zároveň připravena příležitost zažít vítězství poznání, vítězný oblouk je připraven pro každého „smrtelníka“, jenž jej spatří.

Jak vnímat a chápat pojem tohoto symbolu? Je zapotřebí vyvinout úsilí a pokusit se přemýšlet nebo spíše vnímat, uvažovat abstraktně, nyní a zde.²⁸ Žijeme neustále v reálném světě, proč si nedopřát tento luxus a pokusit se vnímat transcendenci, pokusit se jen lehce si připustit, že nejspíš nevíme a neznáme vše, vzpomenout si, že jsme již zažili pocity nevysvětlitelné, neuchopitelné...

Jsou přesažné, duši a ducha povznášející, stačí vykročit přes práh.

²⁸ Srov. BAUMAN, P. (ed.) Kritické a tvořivé myšlení: není to málo? Rozvoj myšlení ve filosofických, teologických, psychologických a pedagogických souvislostech. In ERBAN, V. *Způsob myšlení jako kulturní vzorec*. Teologická fakulta Jihočeské univerzity, Centrum filozofie pro děti, České Budějovice: 2013. s. 31.

3.5. *Křesťanský pohled na svět*

V tomto výchovně vzdělávacím programu se rovněž objevuje již naznačená problematika teologická. Tím je míněna příležitost akcentace křesťanského pohledu na svět, pobídka k uvědomění si křesťanských evropských myšlenkových hodnot, které kdysi stály i u zrodu katolických svatyní.

Ač je soudobý obecný vztah ke křesťanství velmi ambivalentní, nelze zpochybnit, že křesťanství výrazně utvářelo evropskou civilizaci. Zdá se toto tvrzení o současném stavu vztahů ke křesťanství příliš kategorické? Několik řádků z článku komentátora a zakladatele amerického konzervativního magazínu, reagujícího na odchod papeže Benedikta VI., se netají obavami o osud křesťanství: „*V Evropě je křesťanství stále více považováno spíše za starožitnost, než za základní viru Západu a zdroj západní kultury a civilizace. Náboženství, které Evropané považovali za své, než přišlo osvícenství. Mnoho katedrál v Evropě se ocitlo ve stejné situaci jako řecké a římské chrámy – staly se turistickými atrakcemi a místy, kde lidé žasnou nad tím, co kdysi bylo a již není.*“²⁹

Evropská civilizace je podepřena několika pilíři, a sice obdobím antiky – kulturním světem Řecka a Říma, náboženstvím a myšlením starého Izraele, *křesťanstvím* a rovněž evropským osvícenstvím a na něj navazujícím evropským sekulárním humanismem. Kvalifikovaná znalost křesťanství, jeho vzniku, jeho různých směrů a proudů, jeho myšlenkových, antropologických a etických obsahů by měla patřit k evropské vzdělanosti.³⁰

Od r. 313, v období vlády císaře Konstantina I. Velikého, bylo křesťanství přijato jako náboženství státní a tímto postaveno před úkol ujmout se vedoucí role ve společnosti.³¹ Je nasnadě, že tento státnický krok s sebou přinášel úlevu v projevu náboženského vyznání, ale současně i nemalé problémy.

Křesťanství vzniklo jako spasitelská, apokalyptická vize, která se především zříkala všech mocenských snah. Nepředpokládala trvání ani tvorbu dějin a původní křesťanská zvěst proměny tudíž nemohla zároveň připravit dispozice pro utváření společenských struktur. Tento nesoulad vyřešilo křesťanství v rukou státní moci nápodobou právních struktur rozpadající se říše římské.

²⁹ BUCHANAN, P., J. *Benedict's Farewell – and Christianity's?* The American Conservative. [online] Dostupné na <http://www.theamericanconservative.com/articles/benedicts-farewell-and-christianitys/> [cit. 2014-03-14]

³⁰ Srov. FUNDA O., A. *Mezi vírou a racionalitou*. L. Marek, Brno: 2009, s. 20–26.

³¹ Srov. HERRMANN-OTTO, E. *Konstantin der Große*, Primus Verlag, Darmstadt: 2007, s. 79.

Avšak – v tomto prostředí postupně zmíralo jádro učení o Ježíši Kristu. O Spasiteli, představujícím všeodpouštějící lásku, o příteli ponížených a hříšníků, a především, *o jeho záporném vztahu k moci a bohatství.*

Křesťanští misionáři se mnohdy ubírali směrem barbarským, krátce vyjádřeno – vytvářeli vymezené prostory, v nichž budovali svatyni, školu, špitál a hospodářské zázemí provozu těchto zařízení. Životní styl se logicky zcela proměnil v úrovni práva a vzdělanosti a získal podporu světské vrchnosti. Nositelé křesťanské misie si sami nejednou připjali meč a pošlapali další část Ježíšovy zvěsti. „*Křesťanství nastoupilo ambivalentní cestu k tvorbě civilizace, se všemi pozitivy i zradou evangelia na této cestě.*“³²

Jak tedy chápat shora uvedenou akcentaci křesťanského pohledu na svět v těchto uvedených spíše chmurných souvislostech?

Období náboženského smíru ve 4. století je i obdobím vzniku prvních raně křesťanských svatyní. Paradoxně ona změna společenských a hospodářských poměrů napomohla vzniku raně křesťanské architektury. Baziliky, kdysi zbudované jako římský shromažďovací prostor pro správní a obchodní účely, se proměňují ve svém využití i v detailech architektonického členění.

Je patrně pochopitelné, že postupný proces sekularizace se odehrává na půdě civilizace formované křesťanstvím. Od počátku novověku, tedy po roce 1492 a později, v období osvícenství až po současný sekulární humanismus, se evropská kultura postupně zesvětštuje, jakoby chtěla zapřít původní křesťanské hodnoty. Odnímá hodnotám jejich křesťanské východisko a transformuje je do sekulární podoby. Naštěstí si sekularizovaná evropská kultura některé původní hodnoty křesťanské tradice přisvojila, míněna je tím např. naděje v lepší svět, dynamické pojetí autority a pojetí člověka jako individua, vytrval ideál lidské svobody a idea rovnosti všech lidí. Sekularizace nezničila vjem pozitivního vztahu k dějinnosti a sociálního rozměru vztahů ve společnosti.

Pro teoretická východiska nejen tohoto návrhu edukačního programu je však nutné zdůraznit, že *křesťanské základy a hodnoty jsou dobré a pevné.* Křesťanská víra nese odpovědnost za hříchy a zpronevěru institucí. Jistěže se mnozí lidé k ospravedlnění svých „ateistických“ postojů odvolávají na temné epochy v historii římskokatolické církve a zaměňují právě instituci s čistou lidskou vírou, takovou, jak ji přinesl Ježíš Kristus, aby svou obětí hříchy lidstva vykoupil.

³² FUNDA O., A. *Mezi vírou a racionalitou.*, s. 80.

4 Krátké expozé do historie města a jeho svatyní

Pro vysvětlení výběru jednotlivých svatyní navštívených v rámci vycházky a snazší pochopení dalších souvislostí předchází charakteristice vybraných objektů stručný nástin historie města. Je nezbytné si pro tento popisný teoretický podklad programu znovu připomenout, že všechny objekty, navštívené v průběhu realizace programu vznikaly právě pod vlivem působení katolicismu, v myšlenkovém světě tehdejší Evropy. Velmi zjednodušeně konstatováno – jinak to ani nebylo myslitelné a vše bylo naprosto přirozené.

Edukační program je navrhován a koncipován s předpokladem, že v hodinách vlastivědy potažmo dějepisu jsou členové skupiny připravováni a disponují základními vědomostmi o historii země Koruny české, též o krajském městě a jeho blízkém okolí, kam se hodlají vydat na vycházku za sakrálními památkami. Obdobný předpoklad se týká volně přihlášených jednotlivců nebo skupin.

Vstupní informace jsou v edukačním programu tudíž mírně redukovány, ale věnují se zároveň širšímu prostředí zvolených historických památek.

Město České Budějovice otevírá svou širokou náruč naplněnou bezpočetnými krásami, historickými i současnými. Vzhledem k tomu, že nejstarší zachovanou památkou, vytvořenou ještě před založením královského města v roce 1265, je právě římskokatolická svatyně, není obtížné nalézt cestu k „*počátečním stránkám*“, v nichž je historie města vepsána.

Osada se ještě nazývala Budivojovice, její obyvatelé se převážně věnovali hrnčířskému řemeslu. Středem osady, založené někdy v první polovině 13. století na pravém břehu Vltavy, byl původní raně gotický kostel, postavený patrně po roce 1204, tedy v době, kdy byl svatým prohlášen opat Prokop, zakladatel kláštera v Sázavě. Kostel byl zasvěcen tomuto českému patronu a později dalšímu světcí, svatému Janu Křtiteli, z rodiny Ježíšovy.³³

Město ve své podobě pravidelné sítě ulic kolem čtvercového náměstí vzniklo jako promyšlená lokace na obranu královského území proti mocnému rodu Vítkovců (Rožmberků). Od původní osady se jeho půdorys posunul mírně směrem jihovýchodním a již v průběhu rozvoje města byly zahájeny stavby dalších svatyní – městského kostela svatého Mikuláše (pozdější katedrály) a především kostela Obětování Panny Marie při vznikajícím dominikánském klášteře, u západní strany současně budovaného městského

³³ Srov. PAVEL, J., ŠAMÁNKOVÁ, E. *České Budějovice*. Praha 1979, s. 43–44.

opevnění. Písemnou zmínku o chrámu svatého Mikuláše přináší listina konstantinopolského patriarchy Petra z dubna roku 1297.³⁴

Nové město převzalo jméno z původní osady a ve svém historickém půdorysu se po staletí jen minimálně proměnilo.

Město v období prvotního rozvoje střežily nejen mohutné hradby, ale současně dvě posvátné budovy, římskokatolické svatyně. Poutníky na cestě směrem severním z města či opačně, při vstupu, chránila svatyně původní osady, k níž koncem 14. století v nedalekém prostoru přibyla stavba kostelíka Nejsvětější Trojice, u něhož postupně vznikala městský morový špitál. Toto zařízení vně prostoru města bylo bohužel velmi využíváno, morové rány trápily české země často. Kromě „trojického“ sloužil městu starší špitál, v Krajinské ulici, se svou vlastní kaplí zasvěcenou svatému Václavu. Ze svatováclavského špitálu jsou zachovány pouze části zdí uvnitř hmoty nádvoří části domu.

Město se rozrůstalo i vně hradeb, v jeho okolí byly vystavěny a provozovány velké hospodářské dvory, aby zásobování mohlo k oboustranné spokojenosti fungovat. V období před husitskými válkami město v podstatě prosperovalo, bylo osídleno čtyřmi tisíci obyvatel, většinu, dvě třetiny, tvořili Němci. Poměr mezi českým a německým obyvatelstvem se ve městě po polovině 14. století měnil³⁵ ve prospěch českého obyvatelstva, jež časem získávalo na důležitosti a tím i vliv na správě města.^{36 37}

Více než polovina obyvatel se věnovala řemeslu, funkce jednotlivých domů byla většinou smíšená, výrobní, obchodní a hospodářská. Některé honosnější měšťanské domy byly vybaveny vlastními domácími kaplemi. Věrnost králi a přirozeně katolické církvi byla vnímána jako samozřejmost.

Počet kostelních budov se po dlouhá období neměnil, výstavbě nepřála ani politická ani ekonomická situace v Čechách, potažmo ve městě samém.

V období pozdního středověku byla země sužována častými lokálními válkami, v novověku, v 17. století, pak postižena strašlivou válkou třicetiletou, a jak již bylo zmíněno, obyvatelstvo bylo též ochromeno častými morovými ranami. Oba špitály a jejich kaple bývaly často přeplněny a v některých obdobích hřbitov u svatého Prokopa nestačil kapacitou a oběti moru byly pohřbívány i kolem špitálu u Nejsvětější Trojice. Ovšem ani

³⁴ Srov. KOLDA, V. *Vznik a počátky královského města Českých Budějovic*, s. 42

³⁵ Srov. BOBKOVÁ L., BARTLOVÁ M. *Velké dějiny země Koruny české*, s. 19–20.

³⁶ Srov. PAVEL J. – ŠAMÁNKOVÁ E, *České Budějovice*, s. 24.

³⁷ BORSKÁ – URBÁNKOVÁ M. Sociální a majetková struktura městských rad v Českých Budějovicích v době předhusitské a husitské, *Acta Universitatis Carolinae philosophica et historica* 1994, č. 4, s. 111.

počet duchovních se s ohledem na uvedené okolnosti nezvyšoval. Město bylo několikrát zachváčeno rozsáhlými, pustošivými požáry, které se nevyhnuly ani kostelu svatého Mikuláše.

Koncem 18. století, za vlády Marie Terezie a jejího syna Josefa II., dochází k mnoha reformám církevní správy v zemích rakouské monarchie, mezi jen málo pozitivních kroků lze počítat založení několika biskupství. V roce 1785 vzniká biskupství budějovické. Prvním biskupem jmenoval císař kanovníka Jana Prokopa hraběte Schaaffgotsche, jemu byl určen za katedrální chrám farní kostel svatého Mikuláše, při kterém byla zřízena katedrální kapitula. Sídlem biskupa se stala bývalá kolej piaristů. Tedy – žádné nové církevní stavby.

Až po válce prusko-rakouské, kdy po roce 1866 utichly zbraně na poměrně delší dobu a obyvatelé města mohli poněkud „volně dýchat“, tehdy byly postupně zahájeny v podstatě novostavby dalších kostelů ve městě, v souvislosti se vzrůstajícím počtem obyvatel a rozvíjením města mimo historické jádro.

Svatyně byly vystavěny za hradbami města, nejbliže byl vybudován kostel svatého Rodiny, jenž vznikl s budovou sirotčince v letech 1886 – 1888, na samé hranici někdejších hradeb. O správu sirotčince se staraly sestry „boromejky“, kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského. V roce 1968 přestala svatyně sloužit jako kostel, budova připadla Ministerstvu vnitra tehdejší ČSSR a byl zde zřízen archiv. Ve své funkci zůstala navazující škola a sirotčinec sloužil jako poměrně nuzný Domov mládeže, tzv. internát. Právoplatná funkce se kostelu, zcela bez vnitřní výbavy, navrátila až v roce 2012 a přiřčen byl jako studentský Biskupskému gymnáziu.

O dvacet let dříve před touto realizací bylo za působení biskupa Jana V. Jirsíka postaveno první české, biskupské gymnázium a u něho kostel svatého Václava a to již v letech 1868–70, v Kostelní ulici na Pražském předměstí. Kostel stále slouží svému poslání, gymnázium je využíváno jako střední učňovská škola.

Kostel Růžencové Panny Marie v Žižkově ulici postavila nově založená kongregace Nejsvětější Svátosti v letech 1898–1900, základní kámen byl položen v roce 1903, svěcení kostela se uskutečnilo 26. června 1904. Kostel je vybaven ve stylu beuronském.

Kostel svatého Jana Nepomuckého na nároží ulic Boženy Němcové a Jánské byl postaven na samém počátku první světové války, v letech 1914–1915. Jde o ušlechtilou stavbu na půdorysu raně křesťanské trojlodní baziliky, velmi dobrou architekturu představuje i současně zbudovaná fara v sousedství kostela. Obě stavby vznikly pro početnou farní obec tzv. Lineckého předměstí.

Až po skončení první světové války přibyla ve čtvrti Suché Vrbné, v Puchmajerově ulici stavba kostela svatých Cyrila a Metoděje, rovněž včetně budovy fary. Stavba kostela začala v březnu 1935, dokončena byla v roce následujícím. Přistavěn byl klášter, původně patřící těšitelům, posléze salesiánům.

V městské čtvrti Čtyři Dvory byl v roce 1938 posvěcen základní kámen kostela svatého Vojtěcha, v němž byla v následujícím roce slavnostně sloužena mše svatá, pouhé čtyři dny po vstupu německého okupačního vojska do České republiky. Kostel s farou patřil řádu františkánů, kteří byli v roce 1950 násilně vyhnáni.

Stavba je důstojným zástupcem moderní meziválečné architektury, v současnosti je rozšířena původní budova fary a slouží Salesiánskému středisku mládeže.

Tímto počinem byla nejspíš výstavba kostelů v Českých Budějovicích uzavřena. Stavební úsilí je nyní směřováno na údržbu a opravu všech představených svatyní.

5 Budovy kostelů pro pilotní verzi edukačního programu

Představení vybraných sakrálních objektů je obsírné a má sloužit jako opora pro lektora – edukátora, pro jeho přípravu a pro možnost rychlé reakce na případné otázky. Představou resp. plánem tvůrce výchovně vzdělávacího programu je sestavení posléze malého manuálu pro jeho využívání dalšími lektory, po ověření pilotní verze výchovně vzdělávacího programu.

5.1. *Kapucínský klášter s kostelem svaté Anny*³⁸

Ve východní části historického jádra stojí studentům Teologické fakulty Jihočeské univerzity důvěrně známý komplex budov. Byl původně vystavěn jako druhý budějovický klášter, co do pořadí začátku doby výstavby (ppt č. 1, obr. 3).

U jeho zrodu stál císařský pár, a sice Matyáš Habsburský a jeho manželka, Anna Tyrolská, neboť v roce 1614 zasedal za účasti tohoto císařského páru v Českých Budějovicích zemský sněm. Císařovna se rozhodla, nepochybně ovlivněná osobním zpovědníkem z řádu kapucínů otcem Cherubínem, založit v královském městě kapucínský klášter.

Jak již bylo zmíněno, pustošivé požáry často redukovaly počty domů v královském městě. Požáru v roce 1579 zcela podlehl sedmdesát pět domů. Tato pohroma byla tak zničující, že ještě po více než třiceti letech se zde nalézaly opuštěné ruiny. Proto bylo snadné vybrat pro nový konvent místo při hradbách nedaleko někdejší Vídeňské městské brány (poblíž ústí dnešní Kanovnické ulice a ulice Karla IV. do Senovážného náměstí). Již krátce po zasedání sněmu v roce 1614 pozdější první kapucínský kvardián P. Cherubín dohodl s městskou radou, že vykoupí devět parcel na spáleništi a věnuje je na založení kláštera. Na zajištění dostatečných prostředků byly z nařízení císařské české dvorské kanceláře vypsány mimořádné daně, dokonce císař svolil, aby se na stavbu zdarma dodávalo dříví z hlubockých lesů. Městská rada, již byly získané peníze předány, se 3. prosince 1615 písemně zavázala k vykoupení spálených domů a k vybudování kláštera s kostelem na jejich místě.

Slavnost položení základního kamene předcházela získání celé částky, konala se již v červnu 1615 za přítomnosti pražského arcibiskupa Jana III. Lohelia. Stavba rozsáhlého komplexu, stavěného patrně samotnými kapucíny, byla dokončena roku 1620, 1. února

³⁸ Srov. LAVIČKA, R. Kapucínský klášter s kostelem sv. Anny. In *Slavné stavby*. České Budějovice: 2010, nepublikovaný rukopis. Nestránkováno.

1621 jej s celým klášteřem slavnostně vysvětil tentýž pražský arcibiskup ke cti svaté Anny (na počest císařovny téhož jména). V novém konventu se v tomto počátku usídlilo 18 bratří.

Základem kapucínského kláštera se stal jednolodní, valeně klenutý kostel s kvadratickým presbytářem a boční kaplí Panny Marie (ppt č. 1, obr. 5).³⁹ Stavba s charakteristickou jednoduchostí fasád měla hlavní jižní průčelí ukončené pouze trojúhelníkovým štítem bez věže. Vchod do kostela vedl jednoduchým portálem s pamětním nápisem, ve vyšší úrovni se otevírala pravoúhlá okna, v ose nad portálem bylo kruhové okno a druhé menší kruhové okénko se nalézalo ve štítu kostela. Konventní budovy navazující na kostel měly obvyklé dispoziční členění, kolem čtvercového rajského dvora. Dlouhá vstupní chodba spojovala klausuru s ulicí a ústila do ambitu, který sloužil k odpočinku a rozjímání. Největší prostor představoval refektář (společná jídelna) s dřevěným trámovým stropem. Na něj obvykle navazovala malá umývárna, spižirna, sklep, pravděpodobně i dvě místnosti pro výuku, jedny z mála vytápěných prostor. Kolmo napojené křídlo obsahovalo tzv. černou kuchyni s vodní nádrží a výlevkou odpadu. V sousedních prostorách se skladovalo dřevo na topení. Protilehlé křídlo obsahovalo různé provozní zázemí a pokoje pro nemocné. Sociální zařízení se snad nalézalo v malé věžové stavbě, která byla situována při nároží klauzury a měla vlastní zdroj vody. V jednom z ramen konventu se v patře nacházely nevytápěné cely – ložnice seminaristů a větší, rovněž nevytápěná, cela kvardiána. Lze se oprávněně domnívat, že v patře bočního křídla našla své místo knihovna, věžeňská cela, skladiště cenností a případně i nemocnice.

V letech 1644–1670 se v kapucínském klášteře přechovávaly ostatky *patrona města svatého Auratiana*, později přenesené do tehdy děkanského chrámu svatého Mikuláše (katedrálou až od zřízení biskupství, r. 1785), (ppt. č. 1, obr. 11). V roce 1709 vyrostly při západní stěně kostela boční kaple, tedy souběžně s linií Kněžské ulice).

Na základě dvorského dekretu z 31. prosince 1786 byli budějovičtí kapucíni zrušeni, 16. července 1788 klášter s kostelem uzavřen a jednadvacet řeholníků přešlo buď do laické duchovní správy, nebo do jiných konventů. Tehdy zanikla i hodnotná klášterní knihovna o 1663 svazcích, mezi nimiž se nacházely i prvotisky a rukopisy. Pražská univerzitní knihovna převzala pouze dvacet osm knih, několik dalších si koupili soukromí sběratelé a ostatní získali obchodníci jako starý papír.

³⁹ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Česko-Budějovickém*, s. 38.

5.1.1. Specifická edukační realita

V prázdném klášteře vznikl „kněžský dům“ k dalšímu vzdělávání nově vysvěcených kněží z pražského generálního semináře, kteří sem přišli 1. září 1788. Na opakovanou žádost budějovického biskupa se zde ustanovilo teologické studium, povolené výnosem císaře a krále Leopolda II. ze dne 4. července 1790.

Dvorským dekretem ze 7. dubna 1803 zde císař František II. zřídil skutečně samostatný seminář, který byl po úpravě objektu otevřen 4. listopadu 1804, kdy se také stal majetkem biskupství jako seminář pro výuku světského kléru.

Roku 1804 se v kostele svaté Anny obnovil liturgický provoz a roku 1815 byl chrám částečně opraven.

Seminární kostel se výrazně změnil roku 1825, kdy byla podle návrhu rektora kněžského semináře a malíře Vojtěcha Benedikta Juhna provedena klasicistní úprava hlavního průčelí, doplněného ve štítě věžičkou.

Rozsáhlá klasicistní přestavba konventních budov za třicet tisíc zlatých proběhla v letech 1843–1844 podle projektu Antonína Krátkého a zásadně změnila původní vzhled bývalého klášteře.

V Kněžské ulici vzniklo dlouhé průčelí o dvaceti okenních osách, rozdělené uprostřed šestiosým rizalitem. Směrem do dvora byl vložen přístavek na půdorysu segmentu kruhu, který ukrývá oblouková schodišťová ramena podepřená vždy párem dórských sloupů.

Změny vyvolané rozšířením teologického studia a povolené roku 1842 majestátem císaře Ferdinanda I. byly ukončeny slavnostním posvěcením celého komplexu 4. listopadu 1844.

Další úpravy již nesouvisely se změnami funkce. Anton Friebel vymaloval v roce 1872 interiér kostela ve stylu italských renesančních chrámů (ppt. č. 1, obr. č. 4, 6, 8, 9). Ještě roku 1928 kostel znovu prošel opravou.⁴⁰

Příprava budoucích kněží v semináři probíhala do června roku 1950, kdy došlo ke zrušení kongregací, řádů a téměř všech bohosloveckých fakult. Několik let, od roku 1959, sloužily budovy semináře části Pedagogického institutu v Českých Budějovicích (od roku 1964 pak Pedagogická fakulta se sídlem v Jeronýmově ulici). Jihočeský krajský národní výbor (dnes Jihočeský kraj) zřídil roku 1971 v těchto prostorách bývalého semináře, kde byli déle než jedno století vychováváni kněží, Krajskou politickou školu!

⁴⁰ Srov. Anonym, Kostel sv. Anny a bývalý klášter kapucínů v Budějovicích.

V tomtéž roce došlo ke zrušení památkové ochrany bývalé fortny (vrátnice) při nároží kostela. Toto rozhodnutí znamenalo následnou demolici této části.

Od roku 1990 užívá bývalý seminář nově ustavená Teologická fakulta Jihočeské univerzity.

5.1.2. Seminarista vzpomíná

Díky laskavému pochopení současného sídelního kanovníka a vikáře pro obvod České Budějovice venkov⁴¹, byl autorce této práce umožněn rozhovor patrně s jedním z posledních absolventů tohoto semináře, s čestným kanovníkem zdejší katedrální kapituly,⁴² jenž je výpomocným duchovním v Ševětíně (okres České Budějovice) a zároveň na tamní faře prožívá zasloužený čas odpočinku. Také díky jeho úctyhodné obětavosti vzdor vleklé nemoci je možno přinést několik drobných informací a přiblížit tak atmosféru života a výuky v semináři.⁴³

Pan kanovník zde studoval před vypuknutím druhé světové války a studium dokončil po tříletém nuceném přerušení až po roce 1945. Vzpomínal na chladné a temné chodby semináře, jimiž se studenti po setmění do rozednění pohybovali („*Motali jsme se tam a občas do někoho vrazili.*“) beze světla, na každodenní povinnosti zásobovat vytápěné prostory dostatečným množstvím palivového dřeva. Jak vše mělo daná pravidla, která byla dodržována. Často se stalo, že při pohybu na chodbách se setkali s tehdejším rektorem, jenž byl, dle vyprávění, laskavým a přívětivým „dohlížitelem“.⁴⁴

Většina spolustudentů, dle slov pana kanovníka, shodně jako on pocházela ze skromných poměrů, zcela odkázána na možnosti semináře. Nedostatek jídla byl každodenním jevem: „*Najedli jsme se většinou po nějakém panském honu, to jsme dostali například celého jelena a ten musel vydržet hodně dlouho.*“

Seminaristé ve svých nevytápěných ložnicích nacvičovali praktické liturgické úkony u malých stolků, které představovaly oltářní menzy. Přestože se domnívali, že cvičí dostatečně, jakmile se ocitli v prostoru kostela, zachvátila je ochromující tréma.

⁴¹Mons. Josef Stolařík

⁴² Mons. Vladimír Vlček

⁴³ VLČEK, V. *Mé vzpomínky na bohoslovecký seminář v Českých Budějovicích*. Rozhovor s absolventem českobudějovického semináře, uskutečněn v budově Římskokatolické farnosti v Ševětíně. Rozhovor vedla autorka této diplomové práce, Ševětín: 23. 1. 2014, 9:00–10:00 hod

⁴⁴ Šrov. Mons ThDr. Karel Reban, „rector studiorum“. SKALICKÝ, K. *Tradice teologického studia v Českých Budějovicích*, s. 9. In MACHULA, T. (ed.) *Deset let Teologické fakulty Jihočeské univerzity* (Teologické studie 2001), České Budějovice 2001.

Vzpomínky byly dále věnovány kolegovi, jemuž připadla povinnost čtení evangelia, jak bylo tehdy obvyklé – na kazatelně, při skutečné bohoslužbě, a jak náhle musel s výmluvou na zdravotní indispozici z kazatelny „utéci“, neboť nebyl strachy slova mocen.

Do kostela svaté Anny, do jehož postranních prostor, souběžných s Kněžskou ulicí, seminaristé vstupovali chodbou ze semináře, chodívali číst evangelia a koncelebrovat při májových mariánských bohoslužbách.

Vzhledem k věku a zdravotnímu stavu pana kanovníka, jenž oslaví tento rok 90. narozeniny, nebylo možno klást mnoho otázek. Bylo však velmi emocionálně působivé, jak živé byly jeho vzpomínky. Na domnělé nedostatky, či na možná příkoří a právě tak na již nežijící spolustudenty a spolubratry vzpomínal s humorem a v podstatě s výrazem radosti.

5.1.3. Vysvětlení souvislostí koncepce architektury a liturgie

Kostel svaté Anny nebyl zcela dispozičně obvyklý, co se liturgického prostoru týká (ppt č. 1, obr. 4 a 5). Kněžiště neboli presbytář nebyl orientován k východu – což patrně vzniklo prostorovými možnostmi při zakládání kláštera a stavbě kostela (vše bylo postaveno na parcelách někdejších obytných domů, které zcela podlehly požáru).^{45 46}

Náhled do dějin liturgie v různých epochách je zde pojednán velmi krátce a jak již bylo uvedeno, s cílem současně představit architektonické a funkční části svatyní.

Liturgie byla vesměs silně ovlivňována kulturou dané doby. Tento „kulturní nános“ na liturgii se stával mnohdy tak tíživým, že zatemňoval samou podstatu liturgických obřadů. Bylo přirozeně voláno po úpravách odstraněním tohoto nánosu.⁴⁷

Oltář – menza – obětní stůl – se ve stále funkčních svatyních nyní nachází pod vítězným obloukem, na vyvýšeném místě, aby bylo možno stůl obcházet, pro potřeby koncelebrace při slavnostních obřadech, při níž slouží mši několik kněží současně u jednoho obětního stolu. Stůl je posunut od hlavního oltáře do prostoru mezi presbytář a kostelní loď, místa určeného pro zúčastněný lid.

Posunutí oltáře a možnost jeho obcházení popřelo nutnost vybavovat kostel postranními oltáři. Kdysi u každého z nich sloužili mši svatou další kněží, souběžně s hlavním celebrantem u hlavního oltáře.

⁴⁵ Srov. SCHINKO, J. *Místo pro Seminární náměstí možná udělal požár*. [online] Dostupné na: <http://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/misto-pro-seminarni-namesti-mozna-udelal-pozar.html>[cit. 2014–01–02].

⁴⁶ Srov. LAVIČKA, R. Kapucínský klášter s kostelem sv. Anny. In *Slavné stavby*. České Budějovice: 2010, nepublikovaný rukopis. Nestránkováno.

⁴⁷ Srov. KOPEČEK, P. *Reforma liturgie a reforma církve. Liturgie minulosti a současnosti*, s. 70.

V kněžišti (presbytáři), jež má původ v mnohem starší době, v odděleném prostoru, kam při mši svaté vstupují pouze celebranti, je celebrant – kněz či jáhen obklopen laiky v půlkruhu nebo sám stojí čelem k nim.

Liturgickými reformami šedesátých let 20. století vyvrcholily snahy, které mají kořeny na počátku dvacátého století. Zatímco ve většině kostelů „vedl“ celebrant pomyslný průvod věřících prostorem lodi k oltáři, snaha reforem směřovala k zprostředkování laikům pohledu na Krista, přítomného v eucharistii (v posvěcené hostii, též svátosti) a to posunutím svatostánku do centra lodi.

Je nepřilíš povzbuzující skutečností, že ztráta funkčnosti bočních oltářů skutečně mnohdy vedla k jejich opomíjení, co se údržby a nutné konzervace týká. Při některých puristických snahách byly dokonce boční oltáře odstraněny.

Tytéž okolnosti se týkaly zachování kazatelen. Po ukončení II. vatikánského koncilu, v jehož závěrech byla popsána některá doporučení na změny v liturgii, se staly v podstatě kazatelny nadbytečným vybavením kostela. Kázat se začalo u stojacího nízkého pultu v blízkosti předsunutého obětního stolu. V některých kostelech postupně ubýval mobiliář, i když se jednalo o kvalitní umělecko-řemeslnou tvorbu, dokonce o movité památky registrované v Ústředním seznamu kulturních památek (ÚSKP).

5.1.4. Okolnosti zániku kostela jako svatyně ve 20. století

Poslední bohoslužba se v kostele svaté Anny konala 28. dubna 1974, objekt přešel do státní správy a v roce 1976 byl vyklizen veškerý mobiliář (oltáře, kazatelna, lavice, obrazy zastavení Křížové cesty), některé obrazy zdobí kostel Nejsvětější Trojice v Libniči (okres České Budějovice), varhany slouží v kostele svatých Cyrila a Metoděje v Suchém Vrbném.

Na kdysi zakrytých místech, především za kazatelnou, se na krátko objevila zachovaná starší vrstva barokní výmalby interiéru v podobě iluzivní architektury – v současnosti vše překryto či odstraněno v důsledku úprav.

Během generální rekonstrukce v 80. letech 20. století došlo k náhodnému objevu do té doby neznámé konventní krypty ze 17. století.⁴⁸

V roce 1986 byl kostel přestavěn na Koncertní síň Otakara Jeremiáše, která se otevřela veřejnosti roku 1988. Takto je budova někdejšího kostela využívána i v současnosti (ppt č. 1, obr. 8).

⁴⁸ Srov. ZAVŘEL P., Objev krypty v kostele sv. Anny v Českých Budějovicích, s. 209–210.

5.2. *Katedrální kostel svatého Mikuláše*⁴⁹

Katedrála svatého Mikuláše vytváří nároží ulic U Černé věže a Kanovnické (ppt č. 1, obr. 12, 13, 14) a je zvolena jako druhé zastavení při výpravě v tomto navrhovaném programu.

Stavebníkem původně městského kostela byla farnost společně s královským městem, architekt původní je neznámý, pozdějšími Giovanni Cipriani a Francesco Canevale. Umístění tohoto kostela určil lokátor Budějovic Hirzo (Hýř) při založení Budějovic. K nezbytnému farnímu okrsku složenému z kostela se hřbitovem, fary a po čase i školy, bylo přiřknuto místo, které zabralo plochu odpovídající celému bloku domů.

Stavba počala v roce 1265 a částečně byla dokončena v roce 1350, přestavby se udály v několika fázích, 1518 až 1535, 1641 až 1649, průčelí přestavováno 1686 až 1688, jižní sakristie 1912, poslední úpravy v interiéru 2011 až 2013.

K vyměření parcely pro zbudování farního kostela svatého Mikuláše na půdorysu trojlodní baziliky se západním dvouvěžovým průčelím a trojchórovým závěrem, sklenutým dvěma poli křížových kleneb a paprskem žeber v závěru, došlo krátce po lokaci města.

Zpočátku sloužil měšťanům k duchovním potřebám kostel svatého Prokopa na Starém Městě. Stavby domů, městského opevnění a dominikánského kláštera zřejmě tříštily finanční prostředky, a tak práce patrně zpočátku postupovaly jen zvolna.⁵⁰

Na základě odpustkové listiny z roku 1297 s cílem získat příspěvky na stavbu lze hypotetizovat, že v té době mohl být dokončen alespoň chór (kněžiště – presbytář). Avšak až po třiceti letech mohly začít bohoslužby (listina již uváděná v kapitole 4, této práce).⁵¹

Přibližně kolem poloviny 14. století musela být stavba z větší části dokončena, neboť roku 1369 je již doložena existence oltáře svatých Petra a Pavla na kruchtě mezi věžemi⁵² (dnes oltáře neexistují). V průběhu druhé poloviny 14. století mohlo díky nadacím a odkazům vznikat sedmnáct vedlejších oltářů, k jejichž obsluze se zřizovala místa oltářníků.

Městský kostel mohl bez větších změn sloužit až do začátku 16. století. Tehdy se měšťané rozhodli pro jeho zásadní přestavbu. Úpravy, spíše zásadní zásahy, se dotkly především trojlodí stržením klenby v roce 1518. Následovalo vyzdění tří párů pilířů a poté došlo roku 1520 k uzavření prostoru dřevěným záklopovým stropem.

V roce 1525 bylo trojlodí zakryto monumentální stanovou střechou s vysokou vížkou, s makovicí a pozlaceným křížem. Střecha byla roku 1527 pobita měděným plechem.

⁴⁹ Srov. LAVIČKA, R. *Katedrální kostel sv. Mikuláše*. In *Slavné stavby*. České Budějovice: 2010, nepublikovaný rukopis. Nestránkováno.

⁵⁰ Srov. DENKSTEIN, V. *Katedrální chrám sv. Mikuláše v Českých Budějovicích*, s. 5

⁵¹ Srov. KOLDA, V. *Vznik a počátky královského města Českých Budějovic*, s. 42

⁵² Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 218

V průběhu úprav lodi 24. června 1523 spadla nebo byla zbořena (patrně severozápadní) věž kostela.

Průčelní štít se budoval pravděpodobně v roce 1526 a v závěru úprav byl dokončen chór, kde byla roku 1528 zasklena okna. Roku 1531 byly pořízeny zvony a vložením sanktusníku do střechy kněžiště mezi lety 1534–1535 byly práce dokončeny.

Opěrák na nároží hlavní lodi vede k hypotéze, že 24. června 1523 spadla a poté byla snesena právě zmíněná severozápadní věž. Protější Hodinová věž nesla v posledním patře nástavec s dlátkovou střechou, zde byl vložen tzv. český orloj s ciferníky dělenými na 24 hodin. Trojice kružbových oken na jižní, k náměstí obrácené a reprezentativní straně trojlodí, osvětlovala svatyni a plochu stěny zřejmě zdobilo kružbové panelování.

Kostel v podobě se třemi štíty sloužil až do osudného požáru 24. července 1641, kdy plameny z hořících okolních domů přeskočily nejdříve na špičku střechy, pak vnikly na kruchtu, kde zničily varhany a odtud se šířily dále do interiéru, až popelem lehlo veškeré vybavení, žárem puklo i několik náhrobních kamenů.⁵³

S obnovou této svatyně, z níž zůstaly stát jen zčernalé obvodové stěny, se začalo již v prosinci téhož roku, pod vedením italských mistrů Giovanniho Ciprianiho a Francesca Canevala. Sochařské práce prováděl Wolf Eder z Lince a Jan Baptista Spöcz, z jehož dílny pochází socha P. Marie ve štítu kostela. Tomáš Zeisl vytvořil nejen štuky, ale zhotovil i sochy svatých Václava, Mikuláše a Auratiana ve výklencích nad portály. Další kamenické prvky a kamenné pylony na západním štítě vytesal krumlovský kameník Jan Stephen (ppt č. 1, obr. č. 14, 15).

Za osm let, 24. srpna 1649, se v obnoveném kostele slavila první bohoslužba. Spěch s pracemi patrně vedl k závadám a v roce 1645 se krátce po svém dokončení zřítila kruchta. Nekvalitní práce zavinily následné závažné statické poruchy na průčelí kostela. Giaocomo Antonio de Maggi realizoval v letech 1687–1688 jeho přestavbu. Poškozený raně barokní volutový štít, dělený vodorovně na tři patra, nahradil již zachovaný, soudobý a zároveň došlo k výměně Spöczovy sochy Panny Marie za novou, od neznámého mistra, zhotovenou podle kresby budějovického malíře Karla Františka Bonanelly.

Zřízení biskupství roku 1785 znamenalo pro děkanský kostel svatého Mikuláše povýšení na katedrální. Předposlední velkou úpravu představovala v letech 1912–1913 přístavba jižní sakristie a realizace bočních mramorových oltářů podle projektu Rudolfa Klenky z Vlastimilu (ppt. č. 2., obr. 6). V letech 1969–1971 došlo k úpravě interiéru

⁵³ Srov. DAVID, P., SOUKUP, V., *777 kostelů, klášterů, kaplí*, s. 39

katedrály, při níž byla bohužel odstraněna většina hodnotného historického mobiliáře (ppt č. 2, obr. 7).

Tehdejší puristické zásahy byly dokončeny přesně po sto letech v roce 2013 (ppt č. 2, obr. 6). Autorem nové velké liturgické úpravy chrámu je architekt Marek Jan Štěpán, úpravy pohltily čtyřicet jedna miliónů korun. Při obnově katedrály archeologové objevili tři krypty a fresku patrona svatého Mikuláše z Myry.

Novým liturgickým těžištěm je šestitunový kruhový obětní stůl z carrarského mramoru. Stěny kněžiště, z nichž byly v 70. letech odstraněny honosné barokní stally, dostaly světlé dřevěné obložení a do lodi byly zhotoveny dubové lavice. Součástí projektu bylo také vybudování komorního sálu a zázemí pro účinkující a věřící v přilehlé budově děkanství či nový nábytek v presbytáři – kněžské křeslo a sedačky pro asistenci.⁵⁴

5.3. Kostel Obětování Panny Marie s bývalým klášteřem⁵⁵

V podmanivé atmosféře Piaristického náměstí ovládá prostor bývalý klášterní kostel s budovami bývalého dominikánského kláštera (ppt č. 1, obr. 18). Stavebníky byli patrně samotní dominikáni, přestavby provedli jejich následovníci – piaristé, redemptoristé. Původní architekt je anonymní, barokní úpravy navrhl Francesco Canevalle.

Kostel s klášteřem byl založen 1265, dokončen kolem 1380, přestavby probíhaly v letech 1667–1669, 1723–1740, 1865.

Při založení města předal 10. března 1265 královský purkrabí Hirzo (Hýř) dominikánům pozemek na stavbu kláštera při hradbách západně od náměstí. Nepochybně hned po založení města a tedy i kláštera se začalo s výstavbou budov nezbytných pro fungování konventu a ohrazením celého areálu. Následovalo vyměření chrámu Obětování Panny Marie na půdorysu trojlodí s příčnou lodí a trojdílným chórem. Dokončení presbytáře a východní zdi příčné lodi je datováno kolem r. 1300, severní boční loď do 20. let 14. stol.⁵⁶

K vysvěcení došlo 3. června 1274, kdy byl hotov presbytář s přímým závěrem a pravděpodobně plochým stropem a s dvěma kaplemi. Podle tradice bylo kněžiště vysvěceno ke cti Panny Marie a první převor P. Jindřich Librarius vstoupil do kláštera včetně jednoho sta (!) svých spolubratrů.

⁵⁴Srov. *Obnovená katedrála v Č. Budějovicích podle Marka J. Štěpána*. [online] Dostupné na <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=13653&type=1>> [cit. 18-03-2014]

⁵⁵Srov. LAVIČKA, R. Dominikánský klášter s kostelem Obětování Panny Marie. In *Slavné stavby*. České

Budějovice: 2010, nepublikovaný rukopis. Nestránkováno.

⁵⁶Srov. POCHE, E. a kol. *Umělecké památky Čech 1 [A/J]*, s. 205.

V roce 1267 založil Přemysl Otakar II. na památku své první manželky Markéty z rodu Babenberků (†28. října 1267) na severní straně presbyteria kapli zasvěcenou ke cti svaté Markéty.

V 80. letech 13. století byla částečně zvýšena severní i jižní obvodová zeď trojlodí. Ve 14. století bylo dokončeno polygonální uzavření a zaklenutí presbytáře.⁵⁷

Výstavba kostela ve 14. století pokračovala založením severních arkádových pilířů spolu s obvodovou zdí a do roku 1320 sklenutím severní boční lodi, která svou hmotou uzavírala areál kláštera. (ppt. č. 1, obr. 19, 20). Severní loď obsahuje šest polí křížové klenby, jejíž žebra vyrůstají při obvodové stěně z konzol zdobených rostlinným dekorem, eucharistickým motivem Pelikána, symboly Nejsvětější Trojice v podobě tří hlav a nechybí zde ani maska divého muže.

V letech 1340–1370 se na stavbě kláštera podílel P. Parlář. V letech 1360–1370 bylo dokončeno trojlodí a transept.⁵⁸

Z klenebních konzol zdobených rostlinným prvky, maskarony a v jednom případě vepříkem požírajícím žaludy, běží vzhůru po stěnách zkrácené válcové přípory. Z nich výše vyrůstají pětidílné svazkové přípory zachycující hrušková žebra křížových kleneb a závěru, jejichž místa křížení kryjí terčové svorníky.

Zbytky nástěnných maleb a cihelná ostění zaniklých vstupů dokládají, že nejstarší částí konventní budovy je západní křídlo, které uzavíralo areál kláštera směrem od řeky. Po dokončení východní části kostela se začalo v první polovině 14. století se stavbou navazujícího východního křídla konventu s obvyklou dispoziční skladbou, z které se podařilo během rekonstrukčních prací v roce 2008 odhalit a restaurovat vstupní portál mezi dvojicí dvoudílných kružbových oken jako jediný viditelný pozůstatek kapitulní síně.

Během 13. století vznikla kolem rajského dvora plochostropá křížová chodba, z jejíhož severovýchodního koutového pole se vcházelo do kostela. Jako první bylo počátkem 14. století zaklenuto západní křídlo s křížovými klenbami složenými z cihelných tvarovek, zamýšlené pokračování ambitu se však již nerealizovalo. Mezi lety 1370–1380 vyrostla na místě starší plochostropé chodby nová severní, východní a jižní křížově klenutá ramena ambitu, doplněná na jižní straně patrovou studniční kaplí. Reliéfní znaky v terčových svornících připomínají, že na stavbu chodby stejně jako celého kláštera hojnou měrou přispívali šlechtici (vladykové z Houžné, rody s erbem stěly) a měšťané. Odkazy

⁵⁷ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ. *Encyklopedie Českých Budějovic*. s. 95.

⁵⁸ Srov. MARDETSCHLÄGER, F. *Kurz gefasste Geschichte des Bisthums und der Diöcese Budweis zur Jubiläumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens*, Budweis: 1885, s. 178–180.

z let 1382 a 1384 na stavbu ambitu a jeho oken napovídají, že stavební práce, z části snad vyvolané rozsáhlým požárem kláštera roku 1381, pokračovaly ještě po zbytek století.

Zaslepená dveřní nika druhotně posloužila jako místo pro výklenkový oltář zdobený nástěnnými malbami dokonce ve dvou vrstvách (svatý Dominik doporučuje donátora Panně Marii s Ježíškem, Pieta se svatou Kateřinou a svatou Barborou na bocích).

Ve druhé polovině 14. století byl nad vstupem do jižní boční kaple namalován 10 m vysoký svatý Kryštof a arkádové pilíře trojlodí pokryly nástěnné malby Bolestného Krista nebo světců, malovaných ex voto, či malé přístěnné oltáře jednotlivců nebo cechů.

Po zásahu bleskem shořela roku 1463 zvonička nad hlavním oltářem a roku 1498 vyrostla při východním rameni konventu dvoupatrová zvonice s dlátkovou střechou. V jejím přízemí se nalézala kaple svatých Felixe a Adaukta, osvětlená od východu kružbovým oknem, otevřená k západu širokým lomeným obloukem do přilehlé prostory klášterního křídla a se stěnami pokrytými nástěnnými malbami. Středověká klenba v přízemí byla nahrazena mladší konstrukcí, ale v prvním patře původně osvětleným velkými křížovými okny se dosud nalézají křížová klenba, jejíž žebra vyrůstají z profilovaných konzol.

V roce 1633 dal vojenský velitel generál Don Baltazar de Marradas na místě gotické severní chórové kaple postavit novou barokní kapli ke cti Panny Marie, kam byl přenesen deskový obraz Panny Marie Budějovické Klasové.

V roce 1667 vyrostla před severním průčelím příčné lodi předsíň s malým hudebním chórem v patře a zároveň proběhly drobnější úpravy kostela. V letech 1677–1679 vedl Francesco Canevalle barokní přestavbu klášterní baziliky, při níž povstala jižní kaple svatého Dominika (svěcena 1678, zrušena 1865), záklenky gotických oken a mezilodních arkád se změnil na půlkruhové (ppt č. 1, obr. 21 vlevo), v hlavní lodi přibýly na stěnách kompozitní pilastry rytmicky členící plochu stěn, prostor v západní části hlavní lodi zaujala nová kruchta a nakonec byla postavena nová sakristie, vysvěcená roku 1679.

Ve 2. pol. 17. stol. byl kostel částečně přestavěn, důvodem přestaveb byly mimo jiné časté požáry. Velký požár 8. dubna 1728 vyvolal rozsáhlé úpravy kláštera, které se pro nedostatek peněz protáhly až do roku 1740. Během nich zanikl původní středověký ráz budov, ve hmotě zdiva však zůstaly zachovány.

V roce 1772 získala klášterní věž další patro zakončené nynější cibulovou bání. Dne 18. prosince 1784 byl dominikánský konvent zrušen a 9. dubna 1785 museli řeholníci opustit klášter, který se měl stát sídlem vznikajícího budějovického biskupství. Nakonec došlo k výměně a opuštěný konvent získali roku 1785 pro svou školu piaristé působící zde

až do roku 1871, kdy bylo zdejší gymnázium zestátněno. Roku 1865 prošel chrám u příležitosti 600 let od založení kláštera celkovou opravou a regotizací. Tehdy byly odstraněny obě boční barokní kaple po stranách kněžiště a na místě jižní vznikla sakristie. Další úpravy kostela v roce 1865 spočívaly v odstranění barokních kaplí po stranách presbytáře.⁵⁹

Záměrem piaristů bylo dominikánský kostel „*všech hyzdících přístavků zbaviti a v původní gotické kráse vně i uvnitř zříditi*“⁶⁰. Interiér baziliky doplnily hlavní a dva boční oltáře v novogotickém slohu. Uprostřed hlavního oltáře od Josefa Rinta z Lince našel své nové místo zázračný mariánský obraz Panny Marie Budějovické. V letech 1863–1866 bylo přistavěno již dnes neexistující křídlo pro gymnázium. V důsledku nedostatku prostředků a malé podpory města piaristé roku 1871 odešli a pak zde jedenáct let působila česká obecná škola.

Mezi lety 1871–1885 spravovali klášterní kostel duchovní z městské fary a poté se až do roku 1950 stal konvent sídlem koleje redemptoristů, za jejichž působení se roku 1893 opravoval kostel a poprvé tu došlo k odhalení pozůstatků středověkých fresek. Interiér kostela Obětování Panny Marie prošel celkovou rekonstrukcí v 90. letech 20. století, přičemž byly odhaleny a restaurovány cenné středověké nástěnné malby (ppt č. 1, obr. 23, 24). Od roku 2007 probíhala po etapách náročná oprava křížové chodby, která přinesla nové poznatky o stavebním vývoji, výzdobě a historii více než sedm století starého kláštera.

5.4. Kostel Bolestné Panny Marie v obci Dobrá Voda

V roce 1718 usiloval českobudějovický děkan Jan Vít Schwantle, aby byl v poutním místě postaven náhradou za chátrající kostelík nový a prostornější kostel. Uskutečnění stavby se odsouvalo, ustupovalo efektivnějšímu záměru zvětšení lázni poblíž pramene a zbudování hostince, což se v letech 1719–1720 uskutečnilo.⁶¹

Statická porucha v podobě trhliny v klenbě stávajícího kostelíka se stala vzrůstající hrozbou zřícení klenby a ke stavbě nového kostela muselo nezbytně dojít. Projekt stavby byl zadán snad nejvýznamnějšímu staviteli českého baroka Kiliánu Ignáci Dienzenhoferovi (1689–1751), jenž se roku 1730 stal dvorním architektem císaře.⁶²

⁵⁹ Srov. POCHE, E. a kol. *Umělecké památky Čech 1 [A/J]*, s. 205

⁶⁰ VYBÍRAL, J. *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*, s. 145.

⁶¹ Srov. JEZDINSKÁ, S. *Historie obce*. [online] Dostupné na <<http://mesta.obce.cz/dobra-voda-u-ceskych>

budejovic/web_Cz/historie.html> [cit. 15–03–2014]

⁶² Srov. HONYS, V. *Dobrá Voda u Českých Budějovic. Kostel Panny Marie Bolestné*. České Budějovice:

Císař Karel VI. se svou manželkou Alžbětou Kristinou navštívil České Budějovice v létě 1732 při své cestě do Karlových Varů. Zde se nabízí vysvětlení, že při této příležitosti mohli budějovičtí radní získat doporučení na věhlasného stavitele.⁶³

Magistrát předložil žádost na výstavbu nové svatyně pražské konzistoři, žádosti bylo vyhověno v březnu 1733 s tím, že na novostavbu lze použít deset tisíc zlatých ze jmění starého kostelíka.

Kilián Ignác Dienzenhofer se na vedení této stavby podílel se svým spolupracovníkem Anselmem Luragem (1701–1765). Oba však dojížděli na stavbu jen v určitých termínech, zpravidla zjara a na podzim. Stavební práce zde vykonávali místní zedníci a řemeslníci. Materiál se svážel z okolních obcí. Na pokrytí střechy bylo spotřebováno patnáct tisíc háků a patnáct tisíc prejzů, věž v průčelí a malá věžička nad kopulí byly pokryty plechem.⁶⁴

Tři sochy z mušlového vápence nad průčelím zhotovil proslulý budějovický sochař Josef Dietrich (1677–1753). Fresková výzdoba je dílem dalšího mistra, pražského malíře Václava Vavřince Reinerera (1689–1743) a jeho pomocníka (provedena v letních měsících roku 1735). Kamenické práce provedli Zachariáš Horn a Jakub Slavík, štukovou výzdobu interiéru italský štukatér, pocházející z Pasova, Giovanni Battista de Allio (1690–1753)⁶⁵. Jemu se kromě štukové výzdoby přičítá také sochařská výzdoba oltářů (př. č. 2 obr. 29).

Základní kámen byl položen 12. 7. 1733 a kostel byl dokončen v roce 1739. Teprve 18. října 1739 se uskutečnilo slavnostní procesí, při kterém budějovický děkan Johan Qualbert Bormann kostel slavnostně požehnal. Uctívaný obraz Panny Marie Bolestné byl při této příležitosti přenesen ze starého kostela do nového. Jde o první vyobrazení Dobré Vody pod vznášející se postavou Panny Marie. Tento obraz Panny Marie Bolestné je mnoho let nezvěstný, jeho existenci a kvalitu dokládá pouze černobílá fotografie neznámé datace (př. č. 1, obr. 25).⁶⁶

Kostel je situován na návrší, symetricky k podélné ose, rozčleněn římsami a pilastry. Západní průčelí je konkávně prohnuté s vykrojenými nárožími, v nichž jsou umístěny půlválcové niky, zaklenuté konchou s plastickou mušlí. Ve vyduťkách bočních stěnách lodi jsou rizality s uvnitř umístěným kněžištěm a předsíní. V průčelí je vystavěn rozměrný portál s vodorovným nadpražím, nad ním obdélné, segmentovým obloukem zakončené

Okresní úřad, 1996, s. 12

⁶³ Srov. HONYS, V. *Dobrá Voda u Českých Budějovic. Kostel Panny Marie Bolestné*. České Budějovice: Okresní úřad, 1996, s. 12.

⁶⁴ Srov. BRANIŠ, J. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Česko-Budějovickém*, s. 49–54.

⁶⁵ Srov. HONYS, V. *Dobrá Voda u Českých Budějovic. Kostel Panny Marie Bolestné*. Okresní úřad, České Budějovice: 1996, s. 12.

⁶⁶ Srov. ČERNÝ, J. *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradska*, České Budějovice: 2004, s. 78.

okno a nahoře stojí rozměrná kamenná socha Panny Marie na vypjaté římse, ukončené dvěma styčnými volutami (ppt č. 1, obr. 33). Po stranách sochu doplňují dvě menší sochy andělů s nástroji Kristova umučení (arma Christi).

Čtyřboká věž nad průčelím s převyšující atikou je zastřešena nízkou báňovitou střechou a střední loď střechou baňatou (ppt č. 1, obr. 29). Kněžiště má podobu obdélníku se zvlněnými stěnami, s postranními sakristiemi na oválném půdorysu, s oratořemi v patře. Mozaikové okno ve východní stěně bylo zhotoveno malířem na sklo Franzem Schlingerem z obce Houžná (Hüblern) u Lenory. Loď má pravidelný konvex – konkávní půdorys, jenž se v interiéru promítá čtyřmi pilastry se štukovými hlavicemi. Římse je nesená pilířky, které jsou propojeny segmentovými oblouky, přičemž přední a zadní jsou vyneseny nad kruchtou a nad presbytářem. Loď je sklenuta kupolí na nepravých pandantivech – absentuje tudíž tambur a lucerna. Stěny jsou zdobeny bohatou štukaturou.⁶⁷

Kostel je vybaven barokním a rokokovým mobiliářem z 1. poloviny 18. století. Hlavní oltář je dílem G. B. Allia z konce 30. let 18. století. V pořadí druhý oltářní obraz Panny Marie Bolestné pochází z ruky uznávaného budějovického malíře Bartoloměje Čurna z roku 1876. Obraz je obklopen sochami andělů, z nichž dva přidržují veraikon.

Výzdobu oltáře tvoří štukové sochy světců a světic – Petra, Jana Evangelisty, Máří Magdaleny a Marie Salome, osob, které stály po boku Ježíšově do posledních okamžiků jeho světského bytí.

Od stejného autora jsou dva boční protějškové oltáře, oltář svatého Jana Nepomuckého a oltář svaté Rodiny. V roce 1736 je nechala zhotovit kněžna Eleonora Amalie ze Schwarzenberga. Oltář svatého Jana Nepomuckého je kolem centrálního obrazu doplněn štukovými sochami – postavami ze Starého zákona – Mojžíšem a Simeonem, držícím malého Ježíška. Druhý, protějšší oltář, zasvěcen Svaté Rodině, se sochami – svatého Jáchyma, svaté Anny, vyučující dívku Pannu Marii.

Po epištolní straně se nachází zlacená rokoková kazatelna z roku 1756 od řezbáře Leopolda Hübera, s bohatou řezbářskou výzdobou, s reliéfními biblickými náměty. O rok později, roku 1757, jako protějšek této kazatelny vytvořil Hüber rokokový oltář svatého Kříže.

Pro hudební emporu byly původně zhotoveny rokokové varhany, v roce 1761 je dodal František Antonín Fialka. Varhany se dvěma manuály a třinácti rejstříky byly po technické stránce pozoruhodné rozsahem a uspořádáním tónů spodních oktáv manuálu. Tento cenný

⁶⁷ Srov. HONYS, V. *Dobrá Voda u Českých Budějovic. Kostel Panny Marie Bolestné*. České Budějovice: Okresní úřad, 1996, s. 38

nástroj byl až na fragmenty stroje a malou část píšťalového fondu zničen. Funkci doprovodného nástroje plní nyní náhradní jednomanuálové varhany od firmy Skopek, které byly přeneseny do zdejšího kostela po druhé světové válce ze zrušeného a demolovaného kostela v Jablonci na Šumavě (z Vojenského prostoru Boletice).⁶⁸

Plochy interiéru kostela jsou zcela zaplněny freskami od Václava Vavřince Reinera, jde o cyklus s biblickými a dalšími mytologickými scénami: v klenbě kupole – Oslavení srdce Panny Marie Bolestné ve skalách – výjev z místní legendy; na nepravých pandantivech – Evangelisté – svatí Jan, Marek, Lukáš a Matouš; na pilířích – Kristus v Getsemanské zahradě a Kristus nesoucí kříž; na klenbě kněžiště – anděl ukazuje Hagaře s Ismailem cestu k prameni⁶⁹; nad kruchtou – Mojžíš oslazuje hořké vody Mary, (Hořké vody Mary mohou pomoci pochopit skutečnosti, že Boží záměry s námi jsou vždycky dobré.⁷⁰); pod zaklenutím kruchtou – anděl s nástroji umučení kolem veraikonu.

Na obvodu středové klenby kupole je na fresce zachycena místní pověst o havíři, zbloudilém v opuštěných šachtách a zachráněném Pannou Marií.

Neměnná je čtveřice evangelistů v pandantivech, namalována s plošnými, barevně zvýrazněnými rouchy.

Reiner v kostele použil i techniku *chiaroscuro*, ve zpodobnění výjevu Krista v Getsemanské zahradě a Krista nesoucího kříž.

Oslazování vody Mara (nad kruchtou), starozákonní metaforická variace, je v podstatě prostá trojúhelníková kompozice s Mojžíšem v centru, proti výjevu s Hagar je méně jemná, s redukovanou barevností.⁷¹

V roce 1995 byly fresky restaurovány a nabyly tak své původní barevné ostrosti. Restaurátorské práce zde provedli akademičtí malíři Alois Martan a Vlastimil Berger. V průběhu restaurování byly na freskách nalezeny pomocné osy, s jejichž pomocí Reiner přenášel výjev ze studie na kartonu do originální podoby. Technologie zpracování fresek svědčí o mimořádné technické i řemeslné zručnosti umělce, jenž se svým pomocníkem vytvořil celou freskovou výzdobu kostela za necelé tři měsíce.⁷²

⁶⁸ Srov. HONYS, V. *Dobrá Voda u Českých Budějovic. Kostel Panny Marie Bolestné*. České Budějovice: Okresní úřad, 1996, s. 50

⁶⁹ Srov. *Bible. Starý zákon. Ex 21,19*. [online] Dostupné na <<http://www.bible.sk/sk/bible21/exodus/21/19>> cit. [22–03–2014]

⁷⁰ Srov. *Bible. Starý zákon. Ex 15,23a*. [online] Dostupné na <<http://www.bible.sk/sk/bible15/exodus/15/23>> cit. [22–03–2014]

⁷¹ Srov. KÖPPL, K. *Gutwasser*. *Budweiser Zeitung*. Budweis: roč. 1879, č. 18–21, vždy s. 1.

⁷² Srov. HONYS, V. *Dobrá Voda u Českých Budějovic. Kostel Panny Marie Bolestné*. České Budějovice: Okresní úřad, 1996, s. 34.

5.5. Sakrální prostor a výtvarná díla

Připomeňme si závěry II. vatikánského koncilu a jeho vyjádření k výtvarnému umění v sakrálním prostoru.

„Výtvarné umění, zvláště náboženské, a jeho vrchol, umění sakrální, se plným právem počítá k nejvznešenějším činnostem lidského ducha. Svou povahou jsou tyto druhy umění zaměřeny k nekonečné Boží kráse, která má nalézt aspoň nějaký výraz v lidských výtvorech. Jsou tím více zasvěceny Bohu, jeho chvále a slávě, čím více si kladou za cíl jedině to, aby svými díly co nejvíce přispěly k oddanému otevření lidské mysli vůči Bohu.“⁷³

Je možné se domnívat, téměř i tvrdit, že tak tomu bylo vždy, že církev byla vždy nakloněna umění. Nejenže byla mecenášem umělců, ale současně díky vzdělanostní úrovni svých představitelů byla schopna úroveň výtvarného umění posuzovat. Bohem obdaření umělci mohli vždy, pokud to politická a ekonomická situace dovozovala, očekávat zakázky nejen pro měšťanské či patricijské budovy, ale zvláště při výzdobě katolických svatyní.

Zkoumáme-li výtvarné umění s křesťanskými mytologickými náměty, uvědomíme si v těchto souvislostech, že jeho tvůrci pracovali nejspíš s vědomím symbolů vyšších skutečností, o nichž se rovněž zmiňuje Konstituce o posvátné liturgii (dále SC) v tomtéž citovaném článku. Dokonale provedená díla – závěsné obrazy, nástěnné malby a sochařská tvorba – z hlediska námětu, kompozice, dynamiky a rovněž technologie jsou patrně svědectvím o působení vyšší moci. Soustředěné působení elementární krásy, která je zároveň produktem lidského umu, je nám dovoleno prožívat právě při návštěvě katolických svatyní. Obdobně v superlativech se nabízí hovořit o uměleckém řemesle v těchto prostorách.

Se smutkem je nutné konstatovat, že tato dokonalá výzdoba svatyní se z nejrůznějších příčin početně zmenšuje, v období středověku především v důsledcích požárů, někdy v důsledku nedostatku pokory, často i snahami puristickými a po mnoho staletí tyto skvosty často končily a končí ve svatokrádežných rukou, aby se staly předmětem překupnictví.

Očistné procesy a náhrady „starých předmětů“ se zřetelně dotkly i vnitřních prostor kostelů v Českých Budějovicích. V současnosti nelze představit ucelenou výbavu ani v katedrále svatého Mikuláše ani v bývalém klášterním kostele Obětování Panny Marie.

⁷³ Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium, článek 122. [online] Dostupné na http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_cs.html [cit. 2014-03-10]

Aby si skupina mladých lidí mohla vytvořit představu o dokonalém souznění architektury, nástěnné malby a mobiliáře, právě z tohoto důvodu je do edukačního programu zařazen poutní kostel na Dobré Vodě, skvělé dílo věhlasného architekta, doprovobené nástěnnými malbami shodně proslulého malíře, jak již bylo popsáno. Je zde zachován i barokní umělecko-řemeslný mobiliář.

Pokud bude tento edukační program pokračovat ve variacích dalších verzí, budou představovány i svatyně zbudované na počátku 20. století. V některých z nich, např. v kostele Růžencové Panny Marie a kostele svatého Jana Nepomuckého, je možné objevovat estetický účinek souhry uceleného souboru mobiliáře. Oba kostely, každý poněkud odlišně, jsou vybaveny v duchu tzv. beuronského stylu, jenž vznikl v 19. století v benediktinském klášteře v německém Beuronu (spolková země Baden-Württemberg). Jeho snahou bylo upozornit a „vzkřísit“ představu o vybavení raně křesťanských svatyní od 4. století po narození Krista. Tato jednotnost zařízení přináší nesporně silný estetický účinek.⁷⁴

Sacrosanctum concilium (SC) pamatuje na přítomnost i budoucnost tohoto umění. Nabádá kleriky ke studiu dějin a vývoje sakrálního umění, k osvojení zdravých zásad při posuzování nové tvorby a současně k ochraně církevních památek.⁷⁵

V druhém obrazovém doprovodu bude dokumentováno, jak je s historickým vybavením občas nakládáno a především, k čemu dochází, pokud se iniciátor patrně neřídí doporučeními Konstituce o posvátné liturgii. Lze připustit, že tyto důsledky mohou nastat i při nesprávném pochopení těchto návrhů.

Tento výchovně vzdělávací program usiluje mezi jinými záměry o uvědomění si, že není nutno navštěvovat vždy jen galerii výtvarného umění, aby si mohl divák zprostředkovat kontakt s vrcholnými díly malířské nebo sochařské tvorby. Katolické svatyně nabízejí kromě svého přesažného působení volný přístup k obdobně dokonalým dílům.

⁷⁴ ČERNÝ, J. Beuronské umění v Českých Budějovicích. 100. výročí posvěcení Růženeckého kostela. In *Mezinárodní Report*, říjen 2000, č. 9/ 2000, s. 42–44.

⁷⁵ Srov. Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium, článek 129. [online] Dostupné na <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_cs.html> [cit. 10–03–2014]

6 Objekty pro další verze edukačního programu

6.1. Nejstarší kostel ve městě

6.1.1. Kostel svatého Prokopa a Jana Křtitele⁷⁶

Kostel se téměř ztrácí mezi neestetickou zástavbou panelových domů, ve Staroměstské ulici, v tzv. Pražském předměstí. Stavebníkem byla farnost a město, architekt nebyl v archiváliích dohledán. Výstavba probíhala v 13. – 14. století, věž byla zbudována v roce 1461, loď byla zaklenuta v letech 1500–1510. Kostel prošel barokními úpravami v roce 1711, poté v roce 1750 byla zvýšena věž. Opravy byly nutné v letech 1831–1832. Kostel se stal rovněž objektem puristických tendencí v druhé polovině 19. století, byl tak zvaně regotizován v roce 1872, opravován dále v roce 1922, další očištné úpravy byly provedeny v rozmezí 1976–1977.

Farní kostel svatého Prokopa byl středem osady Budivojovice, založené někdy v první polovině 13. století na pravém břehu Vltavy. Po založení královských Budějovic se tato lokalita označovala jako Staré Město a kostel s okolním hřbitovem sloužil po určitou dobu i obyvatelům nového, založeného města.

Snad jen o několik málo let dříve, než bylo založeno město, tedy již v polovině 13. století, byl v osadě Budivojovice postaven tento farní kostel, kolem nějž se nejpozději na sklonku téhož století nacházel hřbitov.⁷⁷

K přestavbě ve stylu pozdní gotiky došlo kolem roku 1461.⁷⁸ Z té doby pravděpodobně pochází i rozšíření zasvěcení o svatojanské patrocinium.⁷⁹

Stavba je jednodlná, s východní orientací. Průčelí tvoří předsazená věž na straně západní, s pravoúhlými okénky v patrech, ve zvoniceovém patře s okny půlkruhovitě zaklenutými, ukončena cibulovitou bání.

V přízemí věže je zazděný raně gotický obloukový portál. Ve stylu rané gotiky je též presbytář a přisazená sakristie, oba prostory zaklenuty křížovou klenbou. Klínová vyžlabená žebra jsou na jehlancových konzolách a vrcholí v hladkých svornících.

Loď je přestavěna ve stylu pozdní gotiky, valená klenba příznivě působí svými výsečemi s hustou sítí štukových dekorativních žeber. Opěráky jsou vloženy dovnitř lodi,

⁷⁶ Srov. LAVIČKA, R. Kostel sv. Prokopa a Jana Křtitele. In *Slavné stavby*. České Budějovice: 2010, nepublikovaný rukopis. Nestránkováno.

⁷⁷ Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 220

⁷⁸ Srov. *Děkanství České Budějovice* [online]. 2008 [cit. 03–03–2014]. Kostel sv. Prokopa a Jana Křtitele. Dostupné na <<http://www.dekanstvicb.cz/Kostely/Kostely-ve-farnosti/text>>.

⁷⁹ Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*, s. 220

okna na jižní a severní straně jsou gotická kružbová. V západní straně lodi je umístěna hudební kruchta, přístupná ze středu stěny velmi úzkým schodištěm. V lodi i presbytáři jsou zachovány fragmenty gotických nástěnných maleb.

Úprava interiéru dle liturgické reformy byla uskutečněna roku 1977.⁸⁰ Fasáda nemá štukové zdobení, vstupní portálky jsou provedeny ve stylu novogotiky.

6.2. Kostel bez původní funkce

6.2.1. Špitální kostelík Nejsvětější Trojice ⁸¹

O špitálku s kostelíkem Nejsvětější Trojice existují první písemné zmínky až z roku 1515, avšak tvarosloví klenebních konzol a žeber v kapli zřetelně dokládá, že zde stojí od konce 14. století. Tehdy vznikla obdélná kaple s polygonálním závěrem a třemi poli křížové žebrové klenby. Ještě ve středověku se kolmo ke kapli připojilo podél silnice prosté jednoduché křídlo s plochým trémovým stropem uvnitř.⁸²

Výraznou změnu přinesla po dvou stoletích až barokní přestavba v letech 1763–1766. V první řadě se dotkla kaple, kde došlo roku 1763 k úpravě oken, proražení nových vstupů a obnově omítek. Na závěr František Jakub Prokyš vyzdobil klenbu kaple nástěnnými malbami zobrazujícími Abraháma se třemi mládenci, svatého Augustina s anděly se symboly Nejsvětější Trojice nad hlavním oltářem, v západní části umístil nad vchod znak města jako patrona špitálku. Stěny kaple pokryly iluzivní obrazové rámy a suprafenestry, ozdobené rokajemi a květinovými festony. Další fresky s námětem Nejsvětější Trojice, Piety a svaté Alžběty jsou dnes zakryty nátěrem. V roce 1766 následovala úprava přilehlého křídla: „(...) právě v tomto létě byla pozměněna stará budova v chorobinci. Stará velká místnost, kde bydlela pohromadě všechna chudina, byla stržena a z celé staré budovy bylo pro větší pohodlí vystavěno šest nových menších místností.“ Příčně položené severní křídlo vyrostlo až roku 1779: „V tomto roce bylo v chorobinci započato se stavbou nové budovy, totiž dvou místností a kuchyňky, pro služebné posly a chudé cestující, kteří ve městě onemocní, aby tito mohli býti náležitě ubytováni a ošetřováni.“⁸³ Volutový štít hlavního průčelí doplnily namalované nad oknem jako protějškové městský a rakouský

⁸⁰ Srov. *Děkanství České Budějovice* [online]. 2008 [cit. 03–03–2014]. Kostel sv. Prokopa a Jana Křtitele. Dostupné na <<http://www.dekanstvicb.cz/Kostely/Kostely-ve-farnosti/text>>.

⁸¹ Srov. LAVIČKA, R. Špitálek Nejsvětější Trojice. In *Slavné stavby*. České Budějovice: 2010, nepublikovaný rukopis. Neustránkováno.

⁸² VAVERKOVÁ, Z. *Stavebně historický vývoj špitálu Nejsvětější Trojice v Českých Budějovicích*, s. 18.

⁸³ BRANIŠ, J. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Česko-Budějovickém*, s. 41.

znak. V té době snad vznikl na západní straně malý přístavek tzv. márnice, která však sloužila spíše jako černá kuchyně. Tím se uzavřel stavební vývoj špitálku s gotickou kaplí na jižní straně, podélným starším křídlem a severním, příčně orientovaným barokním objektem.

Po výstavbě městské nemocnice ve 30. letech 19. století sloužil špitálek Nejsvětější Trojice jako starobinec se šesti místnostmi po dvou postelích určených pro muže i ženy. K tomuto účelu byl využíván ještě krátce po roce 1948, kdy v pokojích středního křídla žily převážně ženy, a v severní části byli ubytováni muži. V letech 1937–1951 jej spravovaly členky Společnosti Dcer křesťanské lásky svatého Vincence de Paula. Později došlo k úpravě objektu v samostatné bytové jednotky určené na dožití pro staré a nemocné osoby. Špitální kostelík sloužil sporadicky k bohoslužebným účelům až do roku 1971.

Od roku 1971 se plánovala rekonstrukce špitálku a zároveň bylo pro něj hledáno nové využití. Zájem projevily Krajská knihovna, Archeologický ústav ČSAV, podnik Restaurace a jídelny, občanský výbor a nakonec objekt získala knihovna, která však měla problémy zajistit dodavatele stavebních prací, a tak jej po roce vrátila Bytovému podniku města. V roce 1976 projevilo zájem a následně i získalo budovu špitálku Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody (dále KSSPPOP) v Českých Budějovicích, které hledalo nové prostory pro výkon své činnosti. Krátce nato se začalo s přípravou rekonstrukce, roku 1977 došlo k zaměření, další rok k vyklizení objektu a v roce 1979 bylo vydáno stavební povolení a zahájeny stavební práce, které prováděl Jihočeský podnik pro údržbu památek Tábor, závod Český Krumlov. Kvůli zvýšení únosnosti a plánovanému využití podkroví se do celého objektu vložily nové železobetonové stropy a o patro byl zvýšen přístavek tzv. márnice. Na základě průzkumu došlo k obnově barokního členění fasád ve smetanově bílé barvě s cihlově červenými rámy kolem oken. Po skončení adaptace roku 1980 zde působil KSSPPOP, později Památkový ústav (od roku 1991) až do roku 1996, kdy se ústav přestěhoval a objekt byl pronajat českobudějovické Kongregaci salesiánů Dona Boska. Od roku 2011 je objekt dočasně nevyužíván, salesiáni zcela přesídlili do zrekonstruované fary u kostela svatého Vojtěcha ve Čtyřech Dvorech. V současnosti očekávají špitálek i kostel opravy a poté bude využíván opět svým vlastníkem, NPÚ, územní památkovou správou v Českých Budějovicích.

6.3. Mladší stavby kostelů s původní funkcí

6.3.1. Kostel svatého Václava a původní biskupské gymnázium⁸⁴

Kostel je mírně ukryt pozornosti kolemjdoucím, je postaven severně od Mariánského náměstí v Kostelní ulici tzv. Pražského předměstí, jeho podélná linie je rovnoběžně situována s průběhem ulice.

Do ulice Skuherského byly postaveny budovy bývalého biskupského gymnázia. V těchto místech si budějovický měšťan Snopek postavil roku 1844 dům, který krátce nato sloužil jako výchovavací ústav 25. pěšího pluku. Objekt někdejšího výchovavacího ústavu pro chlapce nechal přestavět českobudějovický biskup Jan V. Jirsík roku 1868 na své náklady a pro potřeby nově zřízeného českého církevního gymnázia. Od roku 1871 bylo změněno na státní.

Základní kámen kostela svatého Václava, položený 22. dubna 1868, lze nalézt při jihovýchodním nároží kostela, 28. září 1870 byl dokončený chrám posvěcen.

Novogotický trojlodní halový kostel s krátkým polygonálním presbytářem postavily firmy Thomase Schwarze a Eduarda Tillerera podle projektu Karla Schmidta.

Kostel má severní orientaci závěru, nároží kněžiště zpevňují opěrné pilíře a lomená okna zdobí dřevěné kružby. Uprostřed východního průčelí se otevírá hlavní vstupní portál s malovaným znakem biskupa zakladatele. Nad záklenkem vystupuje z fasády reliéf spoutaného Ježíše Krista mezi dvěma vojáky. Na hřebeni kněžiště je vložen osmiboký sanktusník se zvoničkou.

Řezbáři Johann Pták a Ludwig Schönbauer z Českého Krumlova zhotovili roku 1869 hlavní trojkřídly oltář svatého Václava v novogotickém stylu. Oltářní obraz se svatým Václavem, jenž pokleká před oltářem se zjevením Panny Marie s Ježíškem, namaloval Josef Václav Hellich. Obrazy svatých Jana Nepomuckého a Jana Sarkandera na bočních křídlech vytvořil jihočeský rodák a kněz Bedřich Kamarýt.

V roce 1986 skončila generální oprava kostela, jež upravila liturgický prostor. Tehdy došlo k rozebrání hlavního oltáře, z něhož se dosud v kostele zachovaly tři obrazy, na svém místě zůstaly pouze varhany, menza a svatostánek hlavního oltáře.

České státní gymnázium působilo v budově u kostela svatého Václava do roku 1903, kdy se přestěhovalo do nového objektu na nároží ulic Fráni Šrámka a Jírovcovy. Prostory starého gymnázia sloužily do roku 1949 pro potřeby semináře a od roku 1966 je zde

⁸⁴ Srov. LAVIČKA, R. Biskupské gymnázium s kostelem sv. Václava. In *Slavné stavby*. České Budějovice: 2010, nepublikovaný rukopis. Nestránkováno.

umístěno dopravní učiliště. I přes řadu pozdějších úprav si dvoupatrová budova zachovala historizující úpravu fasády.

6.3.2. Kostel Božského Srdce Páně s klášterem

Základní kámen kostela byl položen 24. května 1903, stavbu kostela provedl českobudějovický stavitel Jan Jakub Stabernak. Svěcení kostela se uskutečnilo 26. června 1904, zasvěcen byl Božskému Srdci Páně.⁸⁵ V tomtéž roce, na svátek Všech svatých, byly do věže kostela zavěšeny dva zvony.

Interiér kostela odpovídá vnější podobě architektury, je rovněž vyzdoben v pseudobarokním stylu, celková kompozice kněžiště je opět inspirována raně křesťanskými svatyněmi s oltářem v podobě na sloupech neseného baldachýnu. Oltářní obraz představuje zjevení Božského Srdce Páně svaté Marii Markétě Alacoque, byl vytvořený a darovaný Martinem Matoušem z Prahy. Nad oltářem apsidu uzavírá freska zpodobňující „eucharistické nebe“ – na zlatém podkladě je vyobrazen obětní stůl s vystavenou Nejsvětější svátostí. Stěny presbytáře jsou vyzdobeny nástěnnou figurální malbou, svátost adoruje několik světců a světic: zprava svatý Alfons, Ignác, Benedikt, Jan Nepomucký, před nimi v pokleku světci Pius X., Antonín Paduánský a Václav. Na protější straně závěru presbytáře malba pokračuje a centrální výjev svátosti uctívají světice: Magdalena Barat, Gertruda, Maří Magdalena, Klára, před nimi klečí svatá Anežka Česká, svatá Ludmila a svatá Kateřina Alexandrijská. Postavy jsou malovány spíše temnějším barvami, nad nimi obíhá pásový ornament v podobě meandru. Písmena nápisového pole kolem presbytáře jsou provedena v beuronském stylu, jenž byl zcela rozvinut v dalších českobudějovických kostelech.

Pozdně rokoková kazatelna patrně budějovické provenience, zavěšená na severní stěně svatyně, je přenesena z dosud nezjištěného staršího kostela. Je štafirovaná v kombinaci zlaté a bílé⁸⁶.

Po skončení druhé světové války v roce 1945 kongregace postupně obnovovala svou činnost, která byla ve válečné době potlačena. V roce 1947 začala kongregace kostel opravovat, oprava byla dokončena následujícího roku. Při této opravě byl pořízen nový zvon, posvěcený krátce před touto událostí ustanoveným biskupem Josefem Hlouchem.

Dne 31. srpna 1950 byly sestry z kláštera násilně odvezeny a internovány, do Českých Budějovic se mohly vrátit až po roce 1990.

⁸⁵ Srov. Kongregace sester Nejsvětější svátosti. *Historie kostela*. [online] Dostupné na <http://www.eucharistieparamenta.cz/www/index.php?option=com_content&view=article&id=74&Itemid=7> [cit. 03-03-2014].

⁸⁶ ÚSKP, Evidenční list movité kulturní památky, č. rejstříku 33-74.

Po návratu sester musel být zchátralý kostel opraven, byla vyměněna střecha, okna i fasáda. Především bylo nutné zhotovit novou věž, původní věži hrozilo zhroucení.

Došlo i k výměně varhan, nové varhany postavil varhanář Vladimír Šlajch z Borovan a dne 15. 5. 1999 je požehnal biskup Antonín Liška.

Kostel vystavěný v pseudobarokním stylu v duchu pozdního romantismu představuje svou architekturou příznivě působící kontrast v kontextu ostatní urbanisticky nesourodé zástavby Rudolfovske ulice.

Kostel je stavebně propojen se sousedními budovami kláštera, jež se připojují v ulici Lipenské. Ve vnitrobloku tohoto areálu je vybudováno klidové zázemí v podobě zahrady ekologické výchovy.

6.3.3. Kostel Růžencové Panny Marie a mateřinec „petrinů“

Stavebníkem byla Kongregace bratří Nejsvětější Svátosti, dle návrhu mnichů benediktinů z kláštera Na Slovanech v Praze, stavitelem opět Jakob Stabernak z Českých Budějovic, kostel byl postaven v letech 1898–1900.

Průčelí kostela je takřka skryto v uliční zástavbě Žižkovy ulice, hmota kostela se uplatňuje ve vnitrobloku směrem k pravému nábřeží Mlýnské stoky.

Historie tohoto místa je spojena především s osobou Václava Petra (1856–1901), jenž zakoupil v roce 1888 v Žižkově ulici budovu někdejší továrny na dřevěné lišty, ke zřízení řeholního domu bratří Nejsvětější Svátosti (petrinů – toto pojmenování se záhy ujalo právě dle příjmení svého zakladatele). Nejdříve byla postavena malá kaple zasvěcena Panně Marii Lurdské. Mateřinec brzy přestal nové kongregaci dostačovat a bylo nutno přikoupit další dva sousední domy.

Krátce poté se bratři „petrini“ rozhodli zbudovat chrám oslavující Pannu Marii Růžencovou. S pomocí drobných darů věřících, bratří a příspěvků dobrodinců z řad šlechty, mezi nimiž byli i Josefína a Ferdinand Chotkovi a kněžna Ida ze Schwarzenberga, se podařilo shromáždit prostředky na nový kostel. Položení základního kamene se konalo 21. srpna 1898. Na přání stavebníka byl doplněn plán věžičky, v konečné podobě upravené schwarzenberským stavitelem Janem Sedláčkem. Na podzim 7. října 1900 posvětil budějovický biskup Martin Josef Říha kostel Panny Marie Růžencové, který „(...) působí příjemným dojmem, prost zbytečné nádhery, okouzluje svou útulností a vkusnou jednoduchostí.“⁸⁷ Již v průběhu hrubé stavby se začaly v dílnách kongregace vyrábět lavice a hlavní oltář. V roce 1899 se dokončoval interiér, figurální řezbářské práce prováděli

⁸⁷ PETR, A. *Růženecký kostel v Českých Budějovicích*, Tábor, bez data (po 1946), s. 8.

truhláři za pomoci noviců nebo bratří. Nakonec byly zavěšeny zvony odlité českobudějovickým zvonařem Rudolfem Pernerelem, v oknech lodi zazářily skleněné výplně s obrazy apoštolů ze sklárny v Lenoře.

Kostel je jednolodní, s předsíní směrem do ulice (zde zachována kaple Panny Marie Lurdské) a čtvercovým chórem, uzavřeným půlkruhovou apsidou, obrácenou k jihozápadu. Po stranách kněžiště se vlevo připojuje boční kaple Božského Srdce a symetricky protilehle prostor sakristie. Stěnu nade dveřmi do kostela zdobí mramorové reliéfy s postavami svaté Máří Magdalény, Ježíše Krista předávajícího klíče svatému Petrovi, Marnotratného syna a Milosrdného Samaritána.

Návštěvník se již na prahu zastaví v překvapení, neboť kostel je zařízen v beuronském stylu podle návrhů mnichů benediktinů z pražského kláštera Na Slovanech (Emauzy).⁸⁸ Nástěnné malby provedl benediktin Pantaleon Major. Námětem maleb jsou zejména mariologické a christologické výjevy, vrcholící zobrazením Krista Vševládcce – Pantokratora a Panny Marie jako Královny posvátného růžence, v apsidě a na obraze hlavního oltáře v průčelí. Boční stěny lodi v pásech pod okny zdobí malba s obrazy patnácti tajemství posvátného růžence. Na triumfálním (vítězném) oblouku nalézáme symboly a předobrazy mše svaté, na stěnách kněžiště jsou provedeny malby Panny Marie Královny Andělů, Piety, Ježíše Krista v mandorle mezi svatými Petrem a Pavlem, starozákonních postav Mojžíše a krále Davida.

Hlavní oltář je zbudován v podobě baldachýnu, neseného čtyřmi korintskými sloupy, mramorová oltářní menza je zhotovena kamenickou školou v Hořicích v Podkrkonoší podle předlohy vídeňského sochaře Hermanna Herdtla.

Pořízení nákladného hlavního oltáře musel páter Petr veřejně obhajovat, neboť mu bylo vyčítáno, že na jeho zhotovení použil příliš mnoho zlata. Kazatelna je spolu s bočními oltáři provedena v novorománském slohu. Poprseň hudební kruchty zdobí barevné reliéfní řezby zobrazující Pannu Marii, svatého Josefa a dvacet jedna zemských patronů. Vyřezávaný kazetový strop lodi nese polychromované reliéfy Nejsvětější Trojice, Panny Marie a svatého Jana Křtitele.

Zakladatel kongregace, P Klement Petr se ještě dožil vysvěcení dokončeného kostela, avšak brzy poté podlehl plicní chorobě. Další část výzdoby interiéru tak byla dokončena až za jeho nástupce P. Pia Karpíška. Interiér kostela náleží k vrcholným projevům beuronského stylu.

⁸⁸ Srov. FILIP, A. – MUSIL, R. (ed.), *Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914*. Praha: 2006, s. 130.

Umístění rozměrné figurální mozaiky v beuronském stylu na průčelí budovy kongregace roku 1903 mělo upozornit na skrytý kostel. Mozaika s Pannou Marií Růžencovou typu „Sedes Sapientiae“, je ovlivněna deskovým obrazem z pražského smíchovského kostela svatého Archanděla Gabriela. Ve spodní části kompozice klečí vlevo zakladatel kongregace P. Klement Petr a naproti českobudějovický biskup Martin Josef Říha, který chrám vysvětil. Obraz vytvořil Viktor Förster podle kartonu, dodaného bratrem Pantaleonem, a čteme na něm latinský nápis: „*Zde je příbytek Páně a brána nebes*“. O něco níže je zasazena mozaiková deska s nápisem připomínajícím, že chrám byl vybudován za papeže Lva XIII., císaře Františka Josefa I. a biskupa M. J. Říhy. Samotný vstup lemují kamenné pilastry s reliéfními postavami andělů, vytesanými v Hořicích v letech 1905–1906. Tympanon portálu zdobí mozaika Ježíše Krista s otevřenou knihou s českým nápisem „*Já jsem vzkříšení a život*.“⁸⁹

Budova kostela byla roku 1987 prohlášena nemovitou kulturní památkou a v letech 2001–2005 se podařilo restaurovat nástěnné malby v interiéru.

6.3.4. Kostel svatých Cyrila a Metoděje

Budova stojí v klidném prostředí čtvrti Českých Budějovic, v Suchém Vrbném, v Puchmajerově ulici.

Stavba kostela začala v březnu 1935 na základě návrhu budějovického architekta Procházky. Malby v interiéru navrhl pražský architekt, benediktin Pantaleon Major⁹⁰ a jejich autory jsou malíři Jelínek a Bašný.

Součástí areálu, budova kostela, původní školky, dnes fary a kláštera byly budovány postupně, kostel byl slavnostně vysvěcen 26. prosince 1935.

Následně byla vystavěna klášterní budova, dokončena v roce 1936. Do roku 1950 zde sídlili těšitelé⁹¹ (Kongregace bratří těšitelů z Getseman), od roku 1990 salesiáni.⁹²

Kostel je jednolodní stavbou v novorománském slohu s presbytářem a dvěma sakristiemi. Varhany bývaly součástí mobiliáře zdejšího kostela svaté Anny, jenž je výchozím objektem tohoto edukačního programu.

⁸⁹ Srov. ČERNÝ, J. *Beuronské umění v Českých Budějovicích. 100. výročí posvěcení Růženeckého kostela*. Mezinárodní Report, říjen 2000, č. 9, s. 42–44.

⁹⁰ Srov. podkapitoly 6.3.3. a 6.3.5. této diplomové práce

⁹¹ Srov. BENEŠOVÁ, V. *Těšitelé I*. Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 11–09–2012. [online] Dostupné na <<http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=17059>> [cit. 04–01–2014].

⁹² Srov. kapitola 6.3.7. této diplomové práce

6.3.5. Kostel svatého Jana Nepomuckého

Na nároží ulic Boženy Němcové a Jánské, na vyvýšeném místě tzv. Lineckého předměstí, ovládá prostor jeden z nejmladších českobudějovických kostelů, jehož osud je těsně spjat s chrámem svatého Mikuláše.

Již v roce 1888 se pomýšlelo na stavbu nové katedrály, a proto v Budějovicích roku 1897 vznikla Jednota pro zbudování katedrálního chrámu, která pořádala v diecézi sbírku. Do roku 1903 se podařilo shromáždit téměř půl miliónu korun, ale z realizace projektu nakonec sešlo.

Bylo rozhodnuto, že za vybrané peníze bude vystavěn nový kostel. V roce 1913 bylo zvoleno místo, na němž se stýkaly pozemky knížete Schwarzenberga, hraběte Lamezana a firmy Hardtmuth. Na scelených pozemcích v letech 1914–1915 vybuďoval kladenský stavitel Antonín Procházka novorománský kostel za takřka tři sta tisíc korun podle projektu Antonína Möllera.

Dokončený kostel biskup zasvětil 12. září 1915 patronu diecéze, svatému Janu Nepomuckému a následujícího roku jej svěřil do správy dominikánům, kteří zde působili v letech 1916–1923. Od 1. ledna 1925 existuje u svatého Jana Nepomuckého samostatná farnost.⁹³

Novorománský kostel má podobu trojlodní plochostropé baziliky s příčnou lodí osvětlenou velkými kružbovými okny, na kterou navazuje chór s půlkruhovou apsidou. Mezi věží a bočními loděmi jsou vsazeny dvě menší polygonální schodišťové věžice. Do sedlových, bobrovkami krytých střech kostela, je vložen sanktusník. Na západní straně kostela je postavena vysoká hranolová zvonice.

Vybavení kostela vznikalo podle návrhů akademického malíře, benediktinského mnicha Pantaleona Majora v beuronském stylu ještě v letech 1916–1917 v pražské firmě Josefa Roháčka a v uměleckém závodě Bohumila Mudrocha. Práce v kameni prováděl sochař Alois Jelínek z Hořic v Podkrkonoší, který dokončil tympanon hlavního portálu až v prosinci 1916.

Pod baldachýnem hlavního oltáře nalezl své místo barokní obraz Apoteózy svatého Jana Nepomuckého od Franze Antona Maulbertsche (1724–1796). Obraz původně tvořil součást jednoho z oltářů v kostele svatého Mikuláše, v severní boční lodi. Mobilář je takřka jednotný, v beuronském stylu, vytvořený pro tuto svatyni. Čtrnáct obrazů zastavení Křížové cesty namaloval Bohumil Mudroch podle kompozic řádového bratra P. Majora.

⁹³ Srov. *Encyklopedie Českých Budějovic*, České Budějovice 1998, s. 218.

V transeptu kostela se nalézají kvalitní, řezbou zdobené barokní lavice z počátku 18. století, jejichž původ je však neznámý.

Až donedávna neprávem opomíjený kostel s nástěnnými malbami a mobiliářem v beuronském stylu byl díky svým nesporným architektonickým hodnotám a intaktnímu mobiliáři zapsán v roce 2009 do ÚSKP. Na jaře 2010 se započalo s opravou věže a v roce 2013 byla úprava a oprava celého kostela, ke stému výročí posvěcení, dokončena.

6.3.6. Kostel svaté Rodiny

Kostel svaté Rodiny je jednou ze staveb vzniklých v období pozdního romantismu. Jediný z „novostaveb“ byl zároveň s budovou sirotčince postaven v letech 1886–1888 na samém okraji půdorysu historické části města. O správu sirotčince se staraly sestry „boromejky“, kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského.

Architektem byl belgický benediktin P. Ghislain Béthun z kláštera Maredsous z beuronské kongregace, jenž budovu projektoval v novogotickém slohu. Její stěny i strop zdobí bohaté, především rostlinné a geometrické motivy, provedené v beuronském stylu.^{94,95}

Stavbu vedl stavitel Jakub Stabernak v letech 1886–1888, k posvěcení kostela došlo 3. června 1888. Jde o jednododní stavbu s jednou malou věží, sakristií a kruchtou, oltář byl umístěn v jižní části budovy. Zádveří je v západní části vyzdobeno malbou zobrazující Chrám v Jeruzalémě, po jejích stranách lze najít vysvětlující popisky k očíslovaným místům v malbě. Východní stěna zobrazuje Getsemanskou zahradu a Olivovou horu.⁹⁶

V roce 1968 přestala svatyně plnit funkci kostela, nebyla takto využívána několik desetiletí, byla převedena do vlastnictví tehdejšího Ministerstva vnitra a byl zde zřízen archivní depozitář. Po roce 2010 byl kostel vyklizen, archiválie byly přemístěny do budovy Okresního archivu v Rudolfovské třídě v krajském městě.

Pražský architekt Josef Pleskot je spoluautorem projektu z roku 2011, jenž by měl studentům sousedícího Biskupského gymnázia svatého Jana Nepomuka Neumanna umožnit zde pořádat mše i školní akce.

Kostel se od roku 2011 otevřel veřejnosti při příležitosti Mezinárodního dne památek (kolem 18. dubna), při slavnosti Noc kostelů (přelom května a června) a v době konání

⁹⁴ Srov. Kolektiv autorů: Encyklopedie Českých Budějovic, Nebe 2006, s. 502–503.

⁹⁵ Srov. s. 52 a 54 této práce.

⁹⁶ Srov. ČERNÝ Jiří: Kostel sv. Rodiny v Českých Budějovicích, Zprávy památkové péče, 2013, č. 2, s. 117–125.

Dnů evropského dědictví (září). Nyní náleží jako svatyně Biskupskému gymnáziu, sídlícímu v budově související školy.⁹⁷

6.3.7. Kostel svatého Vojtěcha

Vzrůstající a vzmáhající se městské čtvrti Čtyři Dvory v meziválečném období klidu se dostalo daru v podobě pozemku pro výstavbu kostela. Pozemek darovaly v roce 1930 sestry „boromejky“, kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, které na tomto místě provozovaly hospodářské stavení.⁹⁸

Projekt v roce 1934 vypracoval architekt Jaroslav Čermák z Prahy, vedením stavby byl pověřen František Stašek, stavitel z Českých Budějovic, zásluhu na postavení kostela měl hlavně biskup Šimon Bárta a prelát Melka, jenž 1938 posvětil základní kámen.

Vnitřní vybavení pochází z několika zdrojů, svatostánek zhotovil pražský pasíř Hans Grünfeld, sochy nad oltářem sochař Josef Vítek, sochu svatého Josefa řezbář Jindřich Wiengluš. Dva zvony vyrobila firma Manoušek v Brně, 23. července 1939 zde byly kanovníkem Bendou posvěceny. Náklady na postavení fary dosáhly téměř tří set tisíc korun.

Do ještě čerstvé stavby fary se nastěhovali příslušníci řádu svatého Františka z Assisi – františkáni. Až v říjnu 1947 byl kostel posvěcen novým českobudějovickým biskupem Josefem Hlouchem. Františkány postihl v roce 1950 osud takřka všech kongregací a řádů – v dubnu byli násilím vyhnáni z kláštera.

Až do roku 1990 pak v kostele sloužili českobudějovičtí kaplani, 4. července téhož roku přišli do Čtyř Dvorů salesiáni – kongregace Salesiánů Dona Boska a tehdy zřídil biskup Miloslav Vlk na levém břehu Vltavy farnost svatého Vojtěcha. Kostel je důstojným představitelem meziválečné architektury a s přilehlou přebudovanou farou se stal centrem sociální, náboženské, kulturní, pedagogické a materiální pomoci mládeži.⁹⁹

⁹⁷ Srov. *Studentům Biskupského gymnázia začne sloužit nevyužívaný kostel*. [online]. Dostupné na <<http://zpravy.proglas.cz/detail-clanku/studentum-biskupskeho-gymnazia-zacne-slouzit-nevyuzivany-kostel.html>> [cit. 13-03-2014].

⁹⁸ Srov. *Z historie kostela svatého Vojtěcha* http://farnostctyrak.sdb.cz/?page_id=231 [online]. Dostupné na <http://farnostctyrak.sdb.cz/?page_id=231> [cit. 13-03-2014].

⁹⁹ Srov. *O salesiánech*. [online] Dostupné na <<http://www.sasmcb.cz/o-nas/o-salesianech/>> [cit. 20-03-2014]

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 Vstupní rétorické vystoupení s obrazovým doprovodem

7.1. Připomenutí metodiky praktické části

Cílem tohoto předkládaného programu je zprostředkovat poznání historických památkových objektů, přesněji římskokatolických svatyní. Jedná se o poměrně intenzivní způsob objektového učení v kombinaci s aktivizační heuristickou činností. Společným jmenovatelem těchto metod je snaha aktivizovat a motivovat mládež k samostatnému objevování. Kombinován je výklad s obrazovou dokumentací a aktivizační proces formou animace v plenéru. Program probíhá nejdříve v interiéru za pomoci slova a obrazu, další činnost je komponována z prohlídky objektů v plenéru a v konkrétním objektu hledáním a objevováním předem pojmenovaných detailů – symbolů.

7.1.1. *Prezentace a slovní doprovod pro předporozumění*

Skupina je očekávána v připraveném prostoru, jde o klidné, příjemné zázemí, bez dalších podnětů odpoutávajících pozornost. Je kalkulováno s časovou rezervou pro příchod všech předběžně přihlášených. Poté jsou vybídnuti k usednutí, přivítání a pozvání ke sledování připraveného rétorického vystoupení s obrazovou dokumentací. Powerpointová prezentace je dle názoru tvůrce návrhu tohoto programu nezbytnou pomůckou pro možnost docílit určitého předporozumění problematice.

Slovem je vysvětlována úloha vstupní prezentace – připravit účastníky na dotek s architekturou, výtvarným uměním v podobě obrazů, soch a uměleckého řemesla. Přípravování jsou na určité odlišnosti ve vnímání, než jaké se obvykle navozuje při představě o významu pojmu vizualizace výtvarného umění. Dosavadní vnímání těchto předmětů, pro zkrácení souhrnně pojmenovaných výtvarné umění, bylo založeno na vytvoření vztahu *dílo – divák*.

Program s vloženou aktivizací nalézání symbolů přesažna předpokládá a očekává, že postupně vznikne komunikační trojúhelník, *dílo* (jeho mnohdy ukrytý smysl) – *divák* (pátrající po skrytých sděleních) – *autor* (často neznámý, jenž nám zde zanechal stopu svého genia a zprostředkoval možnost vizualizace).¹⁰⁰

¹⁰⁰ Srov. SYROVÁ, M. V bludisku vizuální společnosti. In HORÁČEK, R., ZÁLEŠÁK, J. (ed.) *Veřejnost a kouzlo vizuality. Rozvoj teoretických základů výtvarné výchovy a otázky kulturního vzdělávání*. Symposium České sekce INSEA, Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 54–58.

Zmiňovaný pramen konstatuje, že „(...) architektura je programově budovaná pro člověka“.¹⁰¹ S tím sdělením je snadné souhlasit, jen je nezbytné doplnit, že nejen objekty, ovšem i předměty našeho zájmu byly určeny bezesporu člověku (komu jinému), primárně pro možnost přiblížení se obrazu Boha samotného a království Božího. Jde o určitý způsob zprostředkování autorovy vize, vnímané v náboženském kontextu a jeho schopnosti vizi vyjádřit, tlumočit ji ostatním, propůjčit svého genia všem, jejichž představivost není funkční v tak zřetelných obrysech.

7.1.2. Historie, stavební sloh, symboly křesťanské a symboly přesažné

Cesta tohoto programu povede již v úvodu práce a této kapitoly naznačeným heuristickým způsobem, bude pátráno po ústředním tématu – *symbolu transcendence, přesažna*.¹⁰²

Přesně v duchu soudobého směru vizualizace je cílem dosáhnout, aby si účastník objekty a předměty jen neprohližel, ale aby se hlouběji zabýval tím, co vidí. Snahou lektora-animátora-edukátora je, aby se do procesu vnímání zapojilo více smyslů, aby byl probuzen zájem celé osobnosti.

Samozřejmou součástí prezentace i konkrétní prohlídky je představení historie, architektonického či výtvarného slohu, lektor je připraven zachytit šíři této problematiky.

Prezentace je zahájena nejdříve představením architektury, zde je možné se nejen dívat, ale později se také dotýkat, do architektonického díla bude skupina fyzicky vstupovat, zachytí např. zvuky uvnitř tohoto prostoru, občas se připojí i čichový vjem (pozůstatek vůně kadidla).

V prezentaci je představen komplex budov někdejší svatyně a kláštera (ppt č. 1, obr. 3, 4), fotografie nabízejí ještě poněkud původnější podobu pro možnost komparace. Tomuto komplexu bylo vloženo využití nové, jiné, v části velmi odlišné. Stále však zůstává prostorem, v němž je překročen práh z všedního civilního plenéru do prostoru, kde lze vysledovat jeho původní určení, zde je možné vysvětlit typologii svatyní a funkce jednotlivých částí. K tomuto účelu disponuje prezentace obrazem náčrtu původního půdorysu svatyně (ppt č. 1., obr. 5) a současně ke srovnání půdorys trojlodní baziliky.

Lektor upozorní na skrytou symboliku již v původních křesťanských svatyních – a sice onu zásadní – půdorys ve tvaru kříže. Na tento elementární symbol křesťanství bude směřována pozornost vícekrát, je symbolem jednoznačným, jenž lze velmi snadno objevit

¹⁰¹ Srov. SYROVÁ, M. V bludisku vizuální společnosti. In HORÁČEK, R., ZÁLEŠÁK, J. (ed.) *Veřejnost a kouzlo vizuality. Rozvoj teoretických základů výtvarné výchovy a otázky kulturního vzdělávání*. Symposium České sekce INSEA, Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 55.

¹⁰² Srov. Úvod této diplomové práce, s. 3.

v nejrůznějších variacích. I tento symbol bude dokumentován, kromě symbolů, jejichž objevení je poněkud obtížnější a je nutné zapojit abstraktní myšlení a fantazii.

Pozvolna se výklad dobere k prvotnímu náznaku sledovaného přesažného symbolu, především pak v představení dalších, stále funkčních svatyní (ppt. č. 1, obr. 6, 8, 9, 10).

Obdobnou formou jsou představeny další tři objekty, které byly zvoleny pro tuto pilotní verzi navrhovaného programu. Díky jejich odpovídajícímu využití je zde snazší upozorňovat na lektorem vnímanou symboliku rozhraní, prahu, předělu mezi prostory. Skupina bude upozorňována i na samotný fyzický práh, jenž v některých svatyních nese zřetelné stopy „opotřebením času“. Zde si lze velmi lehce představit množství lidských dotyků, které tyto stopy vyryly a kámen nakonec ohladily, až pozbyl část své hmoty.

V kontaktu s obrazy či sochami a s objasněním scén v kompozicích obrazů je postupováno ve vysvětlení možné symboliky.

7.1.3. Budova, interiér, předměty

Ve výkladu je vždy započato se schránou svatyně – architekturou, vysvětleny dějinné a slohové souvztažnosti (ppt. č. obr. 12, 15, 16). Sama architektura je symbolem jako celek, je připomenuto, že katedrály a velké klášterní kostely byly (a měly by být) nejdůležitějšími stavbami města. Obyvatelé města mohli prezentovat skrze tyto stavby svoji identitu, bylo možno identifikovat složení komunity.

Intenzita porozumění architektuře a jejímu poslání se proměňuje i v závislosti právě na okamžiku vstupu do vnitřního prostoru. Z proměny tohoto vnímání těží tento program, oba „světy“ – vnější a vnitřní – se velmi odlišují a zde vlastně vzniká počátek ideji tohoto edukačního programu.

K tomuto porozumění ještě přispěje zmíněné pochopení významu scén na obrazech, jejichž tématem je křesťanská mytologie. Takřka v každé scéně je možno vysledovat ona rozhraní, zdánlivě nepostřehnutelná (ppt. č. 1, obr. 10, 17, 23, 30, 32). Postupně budou na základě zájmu účastníků skupiny odhalena a vysvětlována. Lektor ponechá na samotných účastnících, aby se pokusili výjevy na obrazech reprodukovat. Tyto postřehy a pokusy o objasnění budou naprosto ponechány na volbě jednotlivců, proces poznávání a eventuální interpretace poplyne naprosto dle libovůle zúčastněných.

8 Návštěva a prohlídka konkrétních objektů

8.1. Objekt bez původní funkce – bývalý kostel svaté Anny s areálem

Shora zmíněné základní východisko – bývalý kostel svaté Anny s areálem – byl již představen v teoretickém základu programu a slouží jako prvotní kontakt s korpusem sakrálních objektů. V powerpointové prezentaci posloužil jako příklad několika různých způsobů využití a v průběhu prohlídky je pohovořeno o jednotlivých etapách v jeho historii. Návštěva tohoto komplexu budov má podněcovat k pozorování a přemýšlení o vhodnosti či nevhodnosti jednotlivých zásahů, jejich forem a konečného výsledku.

Skupina se vydává na krátkou cestu, přes Senovážné náměstí, ulicí Karla IV. do ulice Kněžské, do místa, kde nároží lehce ustupuje (tento prostor se po krátkou dobu jmenoval Seminární náměstí¹⁰³). Zastavení první – před budovou Koncertní sítě Otakara Jeremiáše. Lektor upozorňuje na průčelí, obrácené k jihu, v němž je ponechán původní hlavní vstup do někdejšího kostela sv. Anny, skupina kráčí po několika stupních do foyer (ppt. č. 1, obr. 8). Zachována jsou i okna, nyní vyplněna barevnou vitráží, ale symbol zasvěcení kostela je zde zopakován, otázka směřuje na jména postav.

Sekularizace prostoru je podtržena vybudováním kavárny, navazující na vestibul koncertní síně, v místě někdejší drobné obytné budovy, která kdysi provázala areál s navazujícím měšťanským domem. Dlužno doplnit, že i nárožní budovy směrem jižním se zcela proměnily, na jejich místě byl již v prvním desetiletí 20. století vybudován vícepodlažní dům. Pokud není nikdo ze skupiny tzv. staromilec nebo vyslovený tradicionalista, patrně se vysloví pro soudobé využívání této budovy. Černobílá fotografie kostela v nepříliš utěšeném stavu rozhodně neprospívá dojmu.

Další kroky vedou skupinu do budovy Teologické fakulty JCU, navazující hmotou na původní kostel, vchází se hlavním vstupem pro studenty z Kněžské ulice č. p. 8. Pohled směřuje na zmiňované dórské sloupy, nesoucí vložené schodiště, na formu zaklenutí přízemních komunikačních prostorů. Podle přání členů výpravy lze prohlédnout části budovy, říci, kde byly cely a například jídelna (refektář), pohled na někdejší rajský dvůr doplní původní klášterní funkci budov. V prezentaci lze tyto části vysledovat nejlépe z výškového pohledu (ppt č. 1, obr. 3). Odpověď na otázku po přesažném symbolu by zde

¹⁰³ Srov. SCHINKO, J. *Místo pro Seminární náměstí možná udělal požár*. [online] Dostupné na: <http://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/misto-pro-seminarni-namesti-mozna-udelal-pozar.html>[cit. 2014–01–02].

mohla znít ve smyslu průchodnosti branou oběma směry. Budovám se zčásti navrací jejich poslání...

8.2. Objekt s tradičním využitím, katedrála svatého Mikuláše

Skupina se poté přemísťuje k nedaleké majestátné budově katedrály svatého Mikuláše, jejíž hmota vytváří celé nároží ulic U Černé věže a Kanovnické.

Na základě vysvětlení ve výkladu s obrazovou dokumentací si lze ověřit, že stavba skutečně zachovává půdorys někdejšího založení jako trojlodní baziliky (ppt. č. 1, obr. 12, 13). Na závěru presbytáře (význam tohoto slova byl vysvětlen při prezentaci) je zachován typický polygonální závěr s fragmenty hrotitých oken, v nichž bohužel již nezůstaly kamenné kružby (ppt. č. 1, obr. 13). Ještě než účastníci vycházky vstoupí do kostela, je možné opět položit otázku směřující k objevení symbolu kříže. V powerpointové prezentaci bylo vše již „prozrazeno“.

Skupina vstupuje do interiéru a lektor ponechává skupinu v poklidu, aby mohla vnímat působení atmosféry posvátného prostoru. Jakmile dojde k otázkám, jsou opět zopakovány jednotlivé liturgické části svatyně, připomenuta jejich funkce.

Nelze zapomínat na varhany, nástroj, jenž pocíť přesažného, až téměř v úrovni součásti této dimenze, mohl tento nástroj patrně vyvolat pod rukama nadaného varhaníka.

Mladí lidé jsou upozorňováni na možné symboly, jež se objevují nejen v architektuře, ale rovněž v malbách obrazů zastavení Křížové cesty, rovněž v centrálních plochách oltářů (ppt. č. 1, obr. 16, 17). Je hovořeno také o nedávné opravě katedrály a redukujících zásazích v její výzdobě.

Účastníci jsou ponecháni svobodnému objevování a zachycení objeveného fotoaparátem, přičemž se postupně prostorem rozezní počáteční varhanní improvizace, aby ztišené skupině mohla být následně poskytnuta kulturně animační část programu v podobě malého koncertu. Po odeznění posledních tónů je ponechán čas na „uložení“ pocitů a jen velmi zvolna se prohlídka objektu katedrály ukončí.

8.3. Objekt s tradičním využitím – kostel Obětování Panny Marie

Skupina se vydává na cestu pro dozrívání emocionálního zážitku v podstatě více než příznivou. Severní stranou historického náměstí a Piaristickou ulicí se přibližuje k areálu bývalého kláštera a kostela Obětování Panny Marie. Lektor pokračuje ve své úloze průvodce, směřuje pozornost na bránu do bývalého hřbitova, který kdysi obklopoval klášterní kostel, na skvělá sousoší, která protilehle zdobí vstup do tohoto prostoru.

Vstup do souboru budov je zvolen skrze klášterní kvadraturu (ppt č. 1. obr. 20), zde se opět otevírá příležitost zdůraznit okamžiky pocitů rozdílu mezi vnější a vnitřní realitou (ppt č. 1, obr. 22). Prvotní vjemy – ticho a zvláštní atmosféra – „nahrávají“. Lektor, jenž je současně animátorem, má příležitost připomenout schopnost „*dějinného cítění*“¹⁰⁴ (smyslu pro dějiny, historicity), jež je primárně uložena v každém jedinci, avšak je potlačována jednotlivým sociálním prostředím.¹⁰⁵ Právě o tuto evokaci rovněž usiluje tento výchovně vzdělávací program. V tomto prostoru, v němž je výrazně přítomna historie, zhmotněná do vynikající architektury středověku, je možné anticipovat určitý počátek uvědomění si vlastních, osobních souvislostí s obdobími dávno minulými.

Samozřejmostí je vysvětlení architektonických slohů a historických souvislostí. Rovněž je zdůrazněn obraz Panny Marie Klasové Budějovické, jenž je vložen v malované kopii do hlavního oltáře. Mladým lidem je odhalena zázračná moc tohoto obrazu a připomenuta tato Panna Maria jako ochránitelka našeho města.

Návštěva tohoto objektu (resp. objektů) posléze probíhá obdobně, jako v budově katedrály, nyní již bohužel bez doprovodu varhan. V tomto prostoru jsou pro animaci využity skvělé nástěnné malby, odkryté při nedávné obnově interiéru (ppt č. 1, obr. 23, 24).

Objevován bude svatý Kryštof, nesoucí Ježíška, rovněž odkrytý obraz Piety, účastníci vycházky by mohli rovněž nalézt postavy světců na jednotlivých pilířích, nesoucích klenbu.

Ještě je položena určitá nadstavbová otázka, a sice: zda někdo pozná, odhalí alegorické postavy na rokokové kazatelně, která je netradičně zavěšena v u jižní strany střední lodi. Na této kazatelně nejsou zobrazeni ani Evangelisté ani církevní Otcové. Odpověď bude zveřejněna až na závěr celého projektového dne.

Před návštěvou posledního zvoleného objektu je plánována přestávka pro občerstvení, zde je možné rovněž využít prostory klubovny, vytvořené poblíž kaple pod Bílou věží v klášterní kvadratuře, nebo se vydat do centra města. Sraz po této přestávce je dohodnutý u zastávky MHD. Skupina se přepraví k poutnímu kostelu na Dobré Vodě, ke skvostu barokního slohu.

¹⁰⁴ POLLO, M. Animazione culturale. Teoria e metodo. Roma: LAS 2004, 2002, s. 30. In KAPLÁNEK, M. *Animace. Studijní text k předmětu Animace jako výchovná metoda*. České Budějovice: 2012, s. 32. [online] Dostupné na <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/442d40f810eccab6>> [cit. 18-03-2014].

¹⁰⁵ Srov. KAPLÁNEK, M. *Animace. Studijní text k předmětu Animace jako výchovná metoda*. České Budějovice: 2012, s. 33. [online] Dostupné na <<http://www.tf.jcu.cz/getfile/442d40f810eccab6>> [cit. 18-03-2014].

8.4. Objekt s mobiliářem – kostel Bol. P. Marie na Dobré Vodě.

Kostel Bolestné Panny Marie na Dobré Vodě je vybrán pro názornou představu o intaktní výbavě interiérů kostelů, která v podstatě v důsledcích vpředu popsaných událostí v Českých Budějovicích v podstatě nikdy nemohla nastat, pokud jsou tímto myšleny objekty středověké. Ve svatyních v centru města vždy nastaly nějaké okolnosti, které zabránily souslednému dokončení stavby a zařízení interiéru. Někdejší raně barokní kostel svaté Anny byl přestavěn v období klasicistním a patrně nedosahoval tak vysoké architektonické úrovně.

Již při příjezdu na okraj Dobré Vody jsou účastníci podněcováni k pořízení dálkových záběrů, vzhledem k exponované poloze stavby kostela na návrší. Na místě samém jsou vysvětleny typické prvky barokní architektury, její zvlněné, dynamicky prohýbané stěny. Pro skvělé akustické vlastnosti je kostel oblíbeným místem k pořádání koncertů duchovní hudby, tato architektura patrně naplňuje všechna očekávání a předpoklady. Studenti či jiní účastníci skupiny mohou objevovat odlišnosti v barokní architektuře, neboť již před tím učinili určitá laická prozkoumání gotické a pozdně gotické architektury (ppt č. 1, obr. 26, 33). Lektor vysvětluje další detaily barokního slohu tohoto období i historické souvislosti stavebního rozmachu.

Již v průběhu powerpointové prezentace jsou připomenuty další slavné a známé stavby shodného architekta (architektů) – kostely na Staroměstském a Malostranském náměstí v Praze, oba zasvěcené svatému Mikuláši.

Do interiéru kostela Panny Marie Bolestné se promítá tvar půdorysu, dynamika a osová pravidelnost se uplatňuje i ve vnitřní dispozici tak, jak to pravidla patrně geniálních architektů předpisují. Lektor směřuje pozornost na štukové ozdoby, na tektonické souvislosti stavby (ppt č. 1, obr. 27, 28). Pokud se objeví otázky k námětům nástropních fresek, je lektor připraven k vysvětlení, případně na jejich tematiku upozorní

Pro oživení jsou účastníci vyzváni k nalezení světského námětu v této nástropní malbě, a sice postavy zachráněného horníka. Nabízí se zároveň příležitost pohovořit o souvislostech a důležitosti obce jako přechodného sídla někdejšího horního úřadu pro nedaleké stříbrné doly v Rudolfově. Je zmíněna i souvislost zázračného pramene, léčivé vody a vzniku poutního místa.

Možností vytvořit ještě mnoho dalších snímků zadaného symbolu se nabízí bezpočet, vzhledem k okolnostem založení kostela a později i kapliček zastavení Křížové cesty, které lemují cestu vzhůru ke kostelu od kapličky nad zázračnou studánkou. Účastníci jsou povzbuzováni, lektor vysvětluje místní legendu o Panně Marii.

Po uplynutí plánovaného času se všichni přemístují do prostoru původního setkání.

9 Následné rétorické vystoupení s obrazovým doprovodem a účastníky pořízená fotodokumentace

Jak již bylo zdůrazněno v úvodních statích, program pro prvotní „spuštění“ především počítá s recipienty s alespoň základní angažovaností v problematice historie, náboženství, výtvarného umění, architektury. Tvůrce návrhu programu kalkuluje se skutečností, že se k této tematizované vycházce v první řadě přihlásí mladí lidé s hlubším zájmem nebo rodiny obdobně orientované.

Závěrečné druhé rétorické vystoupení s obrazovým doprovodem je určitým předpokládaným impulsem nikoli tečkou. Je zvoleno jako taktický popud k promýšlení vlastních postojů a názorů z obou stran, lektora i studentů či jiných účastníků. Reflexe, rozhovory, úvahy atp. jsou opět očekávány a vedeny i v průběhu této prezentace.

Prezentace vysvětluje, že některé římskokatolické svatyně sice dále plní svou úlohu, i když je do zařízení i dispozice interiéru v minulosti i dnes z nejrůznějších příčin zasahováno (ppt č. 2, obr. 9–14).

Prezentace nekomentuje tyto zásahy, jde jen o umožnění vhledu a představy o rozdílném vnímání a vysvětlení si Konstituce o posvátné liturgii (SC)¹⁰⁶ a jejich doporučení.

Představeny a připomenuty jsou opět sakrální objekty církve římskokatolické, které zatím ztratily své původní poslání, pozornost je věnována vývoji této architektury a jejím zřetelně zachovaným zásadním prvkům (ppt č. 2, obr. 3–7). Jde o zdůraznění a připomenutí jejich architektonické hodnoty a tušené či konkrétně známé souvislosti spojené s jejich vznikem.

Současně se otvírá prostor pro zveřejnění pořízených dokumentárních fotografií z rukou zúčastněných, rozvíjí se rozhovory o důvodu určitého záběru, o porozumění skrytému tématu – *symbolice brány, prostupu*. Vkrádá se pozitivní domněnka, že výsledek eventuální soutěže bude očekáván s napětím a stejně tak i ohlas soutěže, budou-li fotografie umístěny v internetovém prostředí (např. Instagram Direct)¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Srov. Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium, článek 129. [online] Dostupné na <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_cs.html> [cit. 10–03–2014]

¹⁰⁷ Srov. *Instagram Direct*. [online] Dostupné na <<http://smartmania.cz/bleskovky/instagram-direct-nova-funkce-umoznuje-sdilet-obsah-s-vybranymi-uzivateli-6449>> [cit. 22–03–2014]

Vzhledem k intenzitě obsahu absolvovaného programu a rovněž časové náročnosti je po uplynutí jedné hodiny závěrečného promítání a rozhovorů program toho dne vyčerpán a setkání ukončeno. Na podkladě ohlasu je možné si vzájemně přislíbit další setkání a především kontakty na již zmíněné sociální síti, kde budou představeny všechny pořizené snímky. Především lektor je naplněn očekáváním, zda tento výchovně vzdělávací počín byl pochopen, zda byl pozitivně přínosný. Některé závěry bude jistě možné učinit ji po završení denního rozvrhu.

10 Scénář edukačního programu

Schéma edukačního programu, jehož řešení spočívá v kombinaci objektového učení v interiéru a plenéru, vychází z didaktických principů názornosti, přiměřenosti, emocionality a aktivity.¹⁰⁸

Jeho součástí je získání a využití prostoru (klubovna, prostory školy, farní úřad, přednáškový sál NPÚ), v němž lze uskutečnit schůzku ke vzájemnému seznámí a především k využití obrazového doprovodu a rétorického vystoupení, zpracovaného pro dosažení předporozumění.

Autorka této práce je přesvědčena, že je žádoucí se ještě před spuštěním prezentace navzájem důkladně představit. Důvodem je možnost poznat, jakého zaměření jsou jedinci tvořící skupinu, otázky by měly směřovat ke zjištění jejich zájmů. Právě z této vzájemné informovanosti je čerpáno posléze při aktivizaci skupiny v jednotlivých navštívených budovách. Mladí lidé mohou být jednotlivě upozorňováni na detaily, blízké jejich zájmům a je potom snazší v průběhu realizace rozproudit rozhovor, jde o docílení komunikace. Lektor shodně sdělí skupině, v jakých oborech se orientuje, je patrně vhodné se zmínit i o dalších souvisejících zájmech a činnostech

Skupina je ještě v místě prvního setkání prostřednictvím prezentace seznamována s úvodním objektem, jenž představuje mnohočetnou problematiku – původní funkce, proměna a ztráta sakrálního využití, další využívání – jak již bylo mnohokrát zmiňováno. Dalšími dvěma představovanými objekty jsou rovněž v powerpointové prezentaci obdobně popsané kostely, nacházející se v blízkosti předchozího, svatyně funkční, architektonicky a historicky zvláště významné.

Tyto tři objekty jsou navštíveny v této první verzi edukačního programu, a sice v Českých Budějovicích. Čtvrtým plánovaným místem téhož dne je poutní kostel Bolestné Panny Marie v obci Dobrá Voda, skvělý představitel barokního slohu (obec před několika lety náležela pod správu Magistrátu statutárního města České Budějovice), powerpointová prezentace se věnuje i tomuto objektu několika detailními snímky, připomíná věhlas architektů a některá jejich díla vybudovaná v Praze.

Před návštěvou vybraných objektů jsou tedy účastníkům realizace programu „na cestu“ vloženy základní teoretické informace.

Pomocí mluveného slova a obrazové prezentace jsou objasněny základní podněty, jež jsou považovány za nosné. Jen takto je, dle již ověřených projektů, možno připravit

¹⁰⁸ Srov. JŮVA, V. *Dětské muzeum Edukační fenomén pro 21. století*. Brno: Paido 2004, s. 121.

skupinu pro přímý kontakt s objekty a návštěvou interiérů. Důraz je položen na názornost, aby posléze mohly být upevněny a rozvíjeny tyto předem získané poznatky, zjednodušeně řečeno, „je zbudován nezbytný základ“, neboli předporozumění.

K dosažení určité formy komplexního zážitku z jedinečnosti těchto objektů, nesoucích v sobě naplnění všech múzických inspirací, je do prohlídky jednoho z kostelů zařazen doprovod autentickou ukázkou duchovní hudby. Krátká skladba, provedená in situ na historickém hudebním nástroji – varhanách, má docílit hluboký emocionální *zážitek*, s jehož působením rovněž tento navrhovaný program počítá.¹⁰⁹

Po navrácení se z výpravy do výchozího prostoru je zařazena tentokrát závěrečná obrazová prezentace, jež svou obrazovou dokumentací představuje objekty, které sice dále plní svou úlohu svatyní, ale jsou výrazným způsobem proměňovány ve vnitřním uspořádání interiéru. Jsou předloženy fotografie objektů s výraznými zásahy v interiéru včetně změn ve vybavení i svatyně bez své původní funkce. Tyto skutečnosti jsou dovysvětleny slovem.

Scénář je shrnut do zjednodušené tabulky, která má umožnit lektorovi získat přehled o základních parametrech daného programu – o cílové skupině a její velikosti, o naplánovaných objektech, době trvání či výchovně vzdělávacím cíli programu. (Pro podobu tabulky určené lektorům, inspirativně posloužila tabulka v diplomové práci s názvem „Tomík dětem – lektor na cestách“. Tabulka byla uzpůsobena tématu navrhovaného edukačního programu a částečně upravena.)¹¹⁰

Účastníkům je v tištěné formě připraven harmonogram průběhu a organizace výpravy prvního „běhu“ programu. Harmonogram bude samozřejmě vyvěšen současně s nabídkou tohoto programu.

V harmonogramu je rovněž připojena nabídka k účasti při pokračování této výchovně vzdělávací činnosti, s odkazem na webové stránky NPÚ. Zde již budou avizovány další uvažované cíle edukačních programů tohoto zaměření. Je počítáno i s nabídkou ve formě letáčků, umístěných ve výše uvedených školách, budovách kostelů, institucích či organizacích.

¹⁰⁹ Srov. JIRÁSEK, I. *Vymezení pojmu zážitková pedagogika*. In Gymnasion, 1/2004, s. 15. Prázdninová škola Lipnice. Praha 2004.

¹¹⁰ Srov. PAVÉZKOVÁ, H. *Tomík dětem – lektor na cestách*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie. Muzeologie, 2009. 80 s. Diplomová práce. Vedoucí práce Mgr. Lenka Mrázová.

10.1. Podrobná tabulka organizace

Rámcový návrh průběhu výchovně vzdělávacího programu, pro představu o organizační náročnosti, určený pro edukátory (lektory).

Skupina	Žáci 8. a 9. tříd ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Projekt lze použít i pro střední školy určitého zaměření. Pro skupiny zájemců o tematické naplnění volného času.
Počet osob ve skupině	Optimum je 10 osob, maxim. 15 osob.
Odhadovaná doba celkem	7:15 hod., dle podrobného harmonogramu
Úvod a 1. rétorické vystoupení s obrazovým doprovodem (ppt).	45 min.
Vycházka a návštěva objektů.	5 hod.
Doba pro občerstvení	30 min.
2. rétorické vystoupení s obrazovým doprovodem (ppt) a promítnutí získaných záběrů a následující diskuze.	60 min.
Návštěva objektů po dohodě se školami nebo se skupinami osob (mimo školy) (variabilní)	Bývalý kostel sv. Anny a bývalý klášter (Koncertní síň, budova FTE JCU), katedrála sv. Mikuláše, bývalý klášterní kostel Obětování P. Marie, poutní kostel Bolestné Panny Marie na Dobré Vodě (přeprava MHD)
Výbava	Fotoaparát či mobil, jízdenky MHD. V případě nutnosti zapůjčení dataprojektoru. Ostatní dle osobní volby.
Doprovod	Edukátor – autor projektu, praktikant/ka z příslušné fakulty JCU, ev. pedagog z konkrétní školy, dospělý doprovod pro mimoškolní skupiny.
Prostor pro rétorické vystoupení s obrazovým doprovodem (ppt s dataprojektorem.)	Po dohodě s konkrétní školou či samostatnou skupinou. Pro tento program budova NPÚ ÚOP v Č. Bud., Senovážné nám. 6. Prostor (fakultativní) pro přestávku – klubovna v prostorách býv. dominikánského kláštera
Cíle výchovně vzdělávacího programu	Návštěva křesťanských svatyní i bývalých, připomenutí slohových období. Prostřednictvím kulturní animace působit a přispět k prohloubení vnímání historických souvislostí, vysvětlení pojmu transcendence a pokus o identifikaci této symboliky v prostředí navštívených objektů. Zachycení tohoto jevu fotografickou cestou, prohlídka fotografií. Zhodnocení výsledků programu a příslib k jeho pokračování.

10.2. Harmonogram konkrétního dne edukačního programu

Podrobný rozvrh celého průběhu jednoho projektového dne pro účastníky a pochopitelně i pro edukátory (lektory) programu je připraven v podobě pro vytištění.

ČLOVĚK A POSVÁTNO

Sakrální objekty v Českých Budějovicích ve funkci výchovně vzdělávací

Rozvrh projektového dne

9:00

setkání v přednáškovém sále Národního památkového ústavu v Českých Budějovicích, Senovážné náměstí č. 6 (příjezd MHD: nejbližší zastávky DK Metropol, Dům služeb, hlavní pošta).

9:15–10:00

přivítání lektorem a zhlédnutí komentované powerpointové prezentace – uvedení do tématu – **hledání a nacházení symbolu prahu, brány, přechodu z prostoru do prostoru atp. a fotodokumentace tohoto jevu v navštívených objektech.**

10:10–10:40

návštěva a komentovaná prohlídka budov v Kněžské ulici – bývalého kostela a budovy fakulty, fotodokumentace detailů naznačených v předchozí powerpointové prezentaci.

10:40–12:00

návštěva a komentovaná prohlídka katedrály sv. Mikuláše v ul. U Černé věže + krátký varhanní koncert: J. S. Bach, Tři sonáty pro varhany, č. 1, E dur, BWV 525–530 v provedení varhaníka, fotodokumentace hledaných a objevených detailů.

12:10–12:50

návštěva a komentovaná prohlídka bývalého klášterního kostela Obětování Panny Marie na Piaristickém náměstí, fotodokumentace hledaných a objevených detailů

12:50–13:20

přestávka pro občerstvení – kavárna, cukrárna, restaurace poblíž centra města dle vlastního výběru (nebo též z vlastních zásob, možnost setrvat v místnosti klubu v klášterním konventu).

13:34–13:49

odjezd a příjezd na Dobrou Vodu od budovy hlavní pošty prostřednictvím MHD, linkou č. 6 (zast. Dobrá Voda – Domov důchodců).

14:00–14:30

návštěva a komentovaná prohlídka poutního kostela Bolestné Panny Marie, zde zaměření na vnitřní barokní intaktní výzdobu, fotodokumentace hledaných a objevených detailů.

14:38–14:58

odjezd a příjezd z Dobré Vody na Senovážné náměstí.

15:00–16:00

návrat do přednáškového sálu NPÚ a promítnutí druhé ppt se slovním doprovodem a předvedení zhotovených fotografií vytčeného symbolu (i dalších záběrů) z rukou účastníků skupiny, rozhovory nad tématem, nad zhotovenou fotodokumentací, posouzení atraktivity výpravy, výsledky, pocity atp. Dohoda o vyvěšení fotografií na Instagram Direct, příslib zhodnocení těchto fotografií.

Důležitá informace

Nositелеm projektu je NPÚ. Vycházka je kombinovaná s prohlídkami uvedených objektů.

Tato je první z plánovaného cyklu programů, tematicky věnovaných sakrálním památkám

in situ – v místě.

Doprovázejí vždy odborní lektoři ve spolupráci s praktikanty příslušných fakult JCU.

Na webových stránkách ústavu je vyvěšen podrobný plán dalších uvažovaných cílů.

Zájemci necht' se přihlašují dle uvedených pravidel, účast v jedné vycházce je omezena na 15 osob. Těšíme se na Váš zájem a setkání s Vámi.

10.3. Odhadovaný zájem o účast

Autorka si průběžně pokládá zásadní otázku – nakolik může být tento edukační program pro studenty, resp. mladé lidi atraktivní a zajímavý?

Vzhledem ke shora uvedenému by měla být nabídka nejdříve adresována patrně Diecéznímu centru mládeže, Biskupskému gymnáziu, též Gymnáziu v Jírovcově ulici. Studenti tohoto gymnázia získali grantový projekt a na velmi dobré úrovni vypracovali „Průvodce po gotických památkách Českých Budějovic“, v němž velmi erudovaně přiblížili středověké sakrální objekty včetně akcentace jejich výbavy. Dalšími oslovenými by mohli být studenti Základní školy v Rudolfovské ulici – školy s hlubšími vazbami k římskokatolické církvi.¹¹¹

Je kalkulováno se skutečností, že sakrální objekty jsou navštěvovány studenty a žáky, u nichž je v určitém procentu předpokládáno náboženské vnímání. Od ohlasu v těchto skupinách lze postupovat dále a rozšířit nabídku uvažovaným jiným zájemcům, aby bylo možno „vtahovat“ do programu další skupiny. Je počítáno s diskuzí mezi mladými lidmi z nejrůznějších prostředí v průběhu běžných sociálních kontaktů.

Edukační program bude nabízen prostřednictvím internetu, sociálních sítí, bude též osloveno Informační centrum magistrátu statutárního města a Obecní úřad v Dobré Vodě u Českých Budějovic.

Se znalostí poměrně početné účasti v diskuzních příspěvcích v internetovém prostředí nad otázkami, týkajícími se změn v římskokatolických kostelech, počítá edukační program přece jen s rostoucím zájmem.¹¹²

Při nabídce školám doporučuje odborná literatura obrátit se též na „sympatizujícího pedagoga“, jenž by pomohl vytipovat několik žáků či studentů, u nichž byly zaznamenány hlubší odborné zájmy, a tito by mohli působit jako propojující články při vykročení na cestu v tomto programu. „Podle zralosti kolektivu je možné například vyzvat celou třídu: *„Budeme dělat to a to, kdo by chtěl pomoci, přijďte za mnou o hlavní přestávce“...apod.*“¹¹³ Nejspíš nepůjde o překotný zájem a hromadnou účast (při znalosti současného konzumního způsobu života), lze spekulovat, že mnoho oslovených studentů

¹¹¹ Srov. podkapitola 2. 4. v této práci

¹¹² Srov. *Návrh nové podoby interiéru českobudějovické katedrály*. [online]

Diskuze dostupná na: <<http://aktualityhvezd.wordpress.com/2011/11/12/navrh-nove-podoby-interieru-ceskobudejovicke-katedraly/>> [citováno 13-01-2014]

¹¹³ TICHÝ, F. Nebojte se projektů aneb Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a možnosti výchovně vzdělávacích projektů. In PARKAN, F. a kol. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*. Metodická příručka. Praha 2008, s. 67.

nebude schopno nebo ochotno si pod názvem programu dokázat nic konkrétního představit.

Je proto nutné obrátit se ke zkušeným pedagogům. Oslovený učitel, jenž by vyzval žáky nebo studenty k účasti při realizaci programu, by mohl již disponovat konkrétně připravenými návrhy k uvažované spolupráci, z nichž si bude možno vybrat. Může jít o zajištění odborné literatury, materiálů z internetu, zjištění, zda všichni potenciální účastníci disponují pomůckami – fotoaparáty či mobily – nebo o dohledání dopravních spojů či návrhu občerstvovací přestávky. Jak uvádí citovaná literatura: „*Schopný pedagog může akci využít k úspěšnému zapojení žáků, kteří ve výuce nevynikají a dát šanci těm, kteří jsou z jakýchkoli důvodů v kolektivu outsidersy. Projekt, zvláště je-li realizován mimo školu, je vždy příležitostí k novému vykročení i v tomto směru.*”¹¹⁴

¹¹⁴ TICHÝ, F. Nebojte se projektů aneb Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a možnosti výchovně vzdělávacích projektů. In PARKAN, F. a kol. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*. Metodická příručka. Praha 2008, s. 67.

Závěr

V současné nabídce různých edukačních programů by měly mít své výsadní postavení právě vzdělávací aktivity a programy zaměřené na zprostředkování poznání kulturně historického dědictví, které jsou spojeny s jeho návštěvou, přímým kontaktem s objektem. V případě kulturně historického dědictví lze totiž nalézt spojitost v edukačním obsahu prakticky pro nejrůznější oblasti a obory vzdělávání – historie, výchovy k občanství, estetiky, výtvarné a hudební výchovy. Kulturně historické dědictví má pro vzdělávání obrovský a dosud ne zcela využitý potenciál. Až donedávna se forma využití naplňovala v úrovni návštěvy a prohlídky muzeí nebo památkového objektu jako cíle školního výletu a obdobným způsobem byla navštívena přírodní lokalita.

Role kulturně historického dědictví ve výchově a vzdělávání není rolí jedinou. Kulturně historické dědictví je nejen nositelem informací a zdrojem poznatků pro výše zmiňované obory nebo pro poznání konkrétního regionu, ale zároveň je i samo o sobě objektem, který je třeba poznávat, vytvářet si k němu pozitivní vztah nesoucí v sobě schopnost ocenit tyto nezměrné hodnoty. Na základě tohoto poznání je možno předpokládat, očekávat vznikající pozitivní postoje přispívající k jeho vědomé ochraně. Je nutné naučit se historické dědictví využívat a zúročovat jej jako zdroj informací o minulosti a naší identitě. Kontakt s ním má bez pochyb pozitivní vliv na tvořivost, vztah ke kultuře a na rozvoj estetického citění. Kulturně historické dědictví hraje roli nejen v intelektuálním rozvoji dětí a mládeže, ale spolupůsobí i na rozvoj a formování jednotlivých složek občanské kompetence.

Této nezastupitelné role kulturně historického dědictví si je pedagogická veřejnost většinou dobře vědoma. Dokladem sílícího zájmu o využívání kulturně historického dědictví pro účely výuky a jeho plnohodnotné začlenění do procesu vzdělávání je i projekt Evropského sociálního fondu, který byl v letech 2006–2008 realizován na Katedře dějin a didaktiky Pedagogické fakulty Karlovy univerzity, s názvem *Metodika pro implementaci Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví do školních vzdělávacích programů základních škol a víceletých gymnázií*. Cílem tohoto projektu bylo zpracovat nové průřezové téma *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*, jehož využití by mělo napomáhat právě při vytváření hodnotového systému, který zpětně na základě poznání povede k ochranně a zhodnocování kulturně historického dědictví.

Forma objektového učení pro výchovně vzdělávací školské využití i pro prožití volného času v tomto navrhovaném edukačním programu má povzbudit mladou generaci

nejprve k diskuzi o okolnostech vzniku křesťanských památek a svatyní, ke vnímání souvislostí s evropským kulturním dědictvím a v optimálním výsledku postupně přivést k přemýšlení o hodnotách přesažných.

Studenti či členové mimoškolní skupiny mají možnost přímého kontaktu s objekty, jež v tomto programu zastupují didaktické pomůcky, takové, jaké jsou interpretovány v muzejní pedagogice.

Odborné vedení celým programem skýtá příležitost diskutovat vjemy, poznatky, posudky, názory přímo v prostředí těchto objektů, jež jsou navíc nositeli nezaměnitelného působení *genia loci*.

Na vědomostní vybavení lektora jsou kladeny vyšší nároky, představa je o jeho dobrých znalostech pedagogiky, historie, dějin umění a architektury, o orientaci a v optimálním případě angažovanosti v otázkách víry a náboženství. Velmi očekávaným předpokladem jsou komunikativnost, empatie a schopnosti organizační.

Charakteristiky římskokatolických svatyní v Českých Budějovicích mají sloužit pro využití k ucelenému výkladu kýmkoli dalším – i kromě zkušených odborníků NPÚ nebo studentů příslušných oborů fakult Jihočeské univerzity. Návrh edukačního programu by skrze tyto souhrnné informace mohl být dopracován jako manuál, či trvale využitelný scénář, aktualizovaný v detailech, dle momentálního stavu objektu (objektů) nebo dle nově nastolené ústřední otázky – tématu.

Úvodní slovo s obrazovým doprovodem, které slouží jako jakýsi prolog, je cíleno na určitý stupeň předporozumění. Toto zařazení před vlastní návštěvou, resp. výpravou bylo podrobena usilovné vnitřní analýze o předpokládaném chování účastnické skupiny s vědomím určitého nebezpečí následného snížení zájmu.

Toto téma pro objevování je však natolik odlišné, zároveň i jednoduchost aktivizačního prvku v podobě zachycení vnímaných symbolů se zdá být svým zvláštním způsobem atraktivní, takže autorka dospěla k závěru, že proces předporozumění za pomoci popsaného úvodu je předpokladem dalšího „fungování“ realizace programu.

Stěžejními zdroji pro rozvinutí tohoto tématu byla pedagogická, umělecko-historická a historická zjištění nalézaná v uvedené literatuře a pramenech. Bylo využíváno zkušeností a praxí nabytých vědomostí z pracoviště autorky této práce, i popsaných zkušeností a praxe v sesterských institucích.

Za pomoci tohoto edukačního programu se zdá schůdné učinit první krok a „zasít semínko“ uvědomění si, že lidstvo především potřebuje změnit pořadí hodnot, nalézt hodnotu lidské duše a její „ukotvení“. V souvislosti s poznáním křesťanských svatyní je

možné nalézt *bránu vedoucí do dalšího rozměru*. Rovněž je působeno na uvědomění si *historicity*, přičemž je nutno dbát na vytvoření komunikativního vztahu mezi cílovou skupinou a lektorem, aby tyto představené hodnoty byly přijaty a iniciovaly další otázky, především o budoucnosti.

Tvorba návrhu edukačního programu byla v části inspirována metodickou příručkou *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*. Autorka se s podporou této literatury a jejích praktických ukázek využití kulturně historického dědictví pokusila přinést zatím nepoužitou dimenzi v tématu pro tyto programy.¹¹⁵

V tomto programu je rovněž „*zužitkována*“ otázka, položená v příspěvku Symposia České sekce INSEA¹¹⁶, avšak v opačném sledu. Zatímco původní otázka zněla: „*Kde se pro toho člověka přetavuje do vizuální a též haptické podoby jeho myšlenkový svět?*“, pro téma tohoto programu by zněla takto: „*Přetaví se do myšlenkového světa člověka jeho vizuální a též haptické vjemy?*“ Pro tento program je možno připojit ostatní smyslové vjemy.

V této diplomové práci bylo též pracováno s další myšlenkou shora uvedeného symposia, a sice o architektuře katedrál v přeneseném významu.¹¹⁷

Příspěvek z tohoto symposia položil velmi závažnou otázku: „*Co je však dnes "katedrálou"?*“ Tato otázka je velice důležitá, a tudíž jsou nyní některé myšlenky tohoto příspěvku ze symposia komentovány. Bylo v něm hovořeno o chaosu ve vnímání a chápání světa. Pokud jakýkoli vjem postrádá opěrný bod, člověk bez tohoto ukotvení chaoticky uplývá a sklouzává.

Po shrnutí vlastních popsaných přístupů a v reflexi po eventuálně uskutečněné realizaci tohoto výchovně vzdělávacího programu, by k jeho absolventům směřovaly otázky:

„*Vnímám nyní katedrálu odlišně, potažmo svatyni či chápu pojem přesažného? Pokud vnímám vůbec, liší se tento pocit od pocitů, kdy jsem znal tyto objekty pouze z letného pohledu? Je možné, že jsem zjistil nebo tuším, že jsem součástí struktury, která kdysi vytvořila tyto budovy, protože si byla vědoma vlastní identity?*“

Zde spatřuje idea programu žádaný, toužený posun. Ono vědomí již citované *historicity* a nenahraditelnosti tohoto vědomí. Jde o ukotvení, jde rovněž o pocity přesažné – z minulosti do budoucnosti, jež jsou patrně zásadní.

¹¹⁵ Srov. PARKAN, F. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví: metodická příručka*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008, s. 7.

¹¹⁶ Srov. SYROVÁ, M. V bludisku vizuální společnosti. In HORÁČEK, R., ZÁLEŠÁK, J. (ed.) *Veřejnost a kouzlo vizuality. Rozvoj teoretických základů výtvarné výchovy a otázky kulturního vzdělávání*. Symposium České sekce INSEA, Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 54–58.

¹¹⁷ Srov. podkapitola 7. 2. této diplomové práce, s. 60.

Seznam použitých zdrojů

ALLESCH, C. G. Ichverlust im Genuß? Personale Autonomie in der Erlebnisgesellschaft, s. 468. In *Wege zum Menschen* 48 (1996) 459–472. In KAPLÁNEK, M. *Rekreace a volný čas z hlediska teologie. Studijní texty pro pedagogy volného času (navazující magisterské studium)*. Teologická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice: 2011.

Anonym, *Kostel sv. Anny a bývalý klášter kapucínů v Budějovicích*. Budivoj 15, 1879, č. 38. ISSN neuvedeno.

BAUMAN, P. (ed.) Kritické a tvořivé myšlení: není to málo? Rozvoj myšlení ve filosofických, teologických, psychologických a pedagogických souvislostech. In ERBAN, V. *Způsob myšlení jako kulturní vzorec*. Teologická fakulta Jihočeské univerzity, České Budějovice: Centrum filozofie pro děti, 2013, 247 s. ISBN 978-80-7394-432-2.

BENEŠOVÁ, V. *Těšitelé I. Česká sekce Vatikánského rozhlasu, 2012–09–11*. [online]. Dostupné na <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php?id=17059> [cit. 04–01–2014].

Bible. Starý zákon. [online] Dostupné na <<http://www.bible.sk/sk/>> cit. [22–03–2014]

BOBKOVÁ L., BARTLOVÁ M. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek IV. b, 1310–1402, Paseka, Praha, Litomyšl: 2003. ISBN 80-7185-551-0.

BORSKÁ – URBÁNKOVÁ M. *Sociální a majetková struktura městských rad v Českých Budějovicích v době předhusitské a husitské*. Acta Universitatis Carolinae philosophica et historica 1994, č. 4.

BRANIŠ, J. *Soupis památek uměleckých a historických v Království českém. Politický okres Česko-Budějovický*. Praha: Archeologická komise, 1900. ISBN neuvedeno.

BUCHANAN, P., J. *Benedict's Farewell – and Christianity's?* The American Conservative. [online] Dostupné na <<http://www.theamericanconservative.com/articles/benedicts-farewell-and-christianitys/>> [cit. 14–03–2014]

ČERNÝ, J. Beuronské umění v Českých Budějovicích. 100. výročí posvěcení Růženeckého kostela. In *Mezinárodní Report*. Říjen 2000, č. 9/ 2000.

ČERNÝ, J. *Poutní místa Českobudějovicka a Novohradsko*, Veduta, České Budějovice: 2004. ISBN 80-86829-03-0.

DAVID, P., SOUKUP, V. *777 kostelů, klášterů, kaplí České republiky*. Praha: Kartografie, 2002. 368 s. ISBN 978-80-7011-708-8.

Děkanství České Budějovice. *Kostel sv. Prokopa a Jana Křtitele, 2008*. [online] Dostupné na <<http://www.dekanstvicb.cz/Kostely/Kostely-ve-farnosti/Kostel-sv-Prokopa-a-Jana-Krtitele>> [cit. 03–03–2014].

DEMEL, Z. *Problematika vztahu mládeže k liturgii církve*. [online] Dostupné na <http://www.tf.jcu.cz/getfile/26ff7341731c6fdb> [cit. 18–03–2014]

DENKSTEIN, V. *Katedrální chrám sv. Mikuláše v Českých Budějovicích*. 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 1948. ISBN neuvedeno.

- DENKSTEIN, V.** *Stavební vývoj dominikánského kostela v Českých Budějovicích.* Ročenka Kruhu pro pěstování dějin umění za r. 1932, Praha: 1933.
- ELIADE, M.** *Posvátné a profánní.* Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. ISBN 80-7298-175-7.
- FILIP, A. – MUSIL, R.** (ed.) *Neklidem k Bohu. Náboženské výtvarné umění v Čechách a na Moravě v letech 1870–1914.* Praha: Arbor vitae, 2006, 330 s. ISBN 80-86300-58-7.
- FOLTÝN, D. a kol.** *Prameny paměti: Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008. ISBN 978-80-7290-352-8.
- FUNDA, O., A.** *Mezi vírou a racionalitou.* Brno: L. Marek, 2009. ISBN 80-86263-39-8
- HAVLÍČEK, Š.** *Sto let liturgického prostoru.* Katolické noviny. 2012/37.
- HERRMANN-OTTO, E.** *Konstantin der Große,* Darmstadt: Primus Verlag, 2007. ISBN 987-3-89678-601-2.
- HONYS, V.** *Dobrá Voda u Českých Budějovic. Kostel Panny Marie Bolestné.* České Budějovice: Okresní úřad, 1996.
- HORÁČEK, R. – ZÁLEŠÁK, J.** *Aktuální otázky zprostředkování umění. Teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova.* Brno: Masarykova univerzita, 2007. 190 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-4371-8.
- Instagram Direct.** [online] Dostupné na <<http://smartmania.cz/bleskovky/instagram-direct-nova-funkce-umoznuje-sdilet-obsah-s-vybranymi-uzivateli-6449>> [cit. 22–03–2014]
- JEZDINSKÁ, S.** *Historie obce.* [online] Dostupné na <http://mesta.obce.cz/dobra-voda-u-ceskych-budejovic/web_Cz/historie.html> [cit. 15–03–2014]
- JŮVA, V.** *Dětské muzeum: Edukační fenomén pro 21. století.* Brno: Paido, 2004. 264 s. ISBN 80-7315-090-5.
- KAPLÁNEK, M.** Studijní materiály předmětu. In JABOK *Animace–skriptum – is jabok.* [online] Dostupné na <<http://www.is.jabok.cz/el/JA10/zima2013/S285/Animace-predn1-2.rtf>> [cit. 12–03–2014]
- KEPARTOVÁ, J.** *Konzultační centrum pro učitele.*[online] Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedFUK. Dostupný na <<http://kdddweb.pedf.cuni.cz>>.[cit. 12–03–2014].
- KOLDA, V.** *Vznik a počátky královského města Českých Budějovic.* České Budějovice: Veduta, 2003. 66 s. ISBN 80-903040-9-5.
- Kolektiv autorů:** *Encyklopedie Českých Budějovic.* Nebe, České Budějovice: 2006. ISBN 80–239–6706–1.
- Kongregace sester Nejsvětější svátosti.** *Historie kostela.* [online] Dostupné na

<http://www.eucharistieparamenta.cz/www/index.php?option=com_content&view=article&id=74&Itemid=71>
[cit. 03–03–2014].

Konstituce o posvátné liturgii Sacrosanctum Concilium. [online]. Dostupné na <http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19631204_sacrosanctum-concilium_cs.html> [cit. 10–03–2014]

KOPEČEK, P. *Reforma liturgie a reforma církve. Liturgie minulosti a současnosti.* Praha: Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy, 2002.

KÖPPL, K. *Gutwasser.* Budweiser Zeitung. Budweis: roč. 1879, č. 18 až 21.

LAVIČKA, R. *Slavné stavby.* České Budějovice: 2010. Nepublikovaný rukopis.

MARDETSCHLÄGER, F. *Kurz gefasste Geschichte des Bisthums und der Diöcese Budweis zur Jubiläumsfeier ihres hundertjährigen Bestehens,* Budweis: 1885. ISBN neuvedeno.

Obnovená katedrála v Č. Budějovicích podle Marka J. Štěpána. [online] Dostupné na <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=13653&type=1>> [cit. 18–03–2014]

Operační program vzdělávání pro konkurenceschopnost MŠMT. In *Zvyšování kvality ve vzdělávání v Jihočeském kraji.* [online]. Dostupné na <<http://www.edotace.cz/katalog-dotaci/zvysovani-kvality-ve-vzdelavani-v-jihoceskem-kraji-11403/>> [cit. 10–03–2014]

PALOUŠOVÁ, Z. *Místo, kde žiji. Malontsko, Benešovsko.* Edukační program NPÚ, České Budějovice: 2011.

Památky nás baví. Edukační centra. [online] Dostupné na <<http://www.pamatkynasbavi.cz/Czech/Edukacni-centra/>> [cit. 03–02–2014]

PARKAN, F. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví: metodická příručka.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2008.

PAVÉZKOVÁ, H. *Tomík dětem – lektor na cestách.* Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie. Muzeologie, 2009. 80 s. Diplomová práce. Vedoucí práce Lenka Mrázová.

PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času.* Portál, Praha: 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

PETR, A. *Růženecký kostel v Českých Budějovicích,* Tábor: bez data (po 1946). ISBN neuvedeno.

POCHE, E. a kol. *Umělecké památky Čech. 1 [A/J].* Akademia, Praha: 1977. ISBN neuvedeno.

POLLO, M. *Animazione culturale. Teoria e metodo.* Roma: LAS 2004, prima ed. 2002. In KAPLÁNEK, M. *Animace. Studijní text k předmětu Animace jako výchovná metoda.* České Budějovice: 2012, s. 32. [online] Dostupné na <http://www.tf.jcu.cz/getfile/442d40f810eccab6> [cit. 18–03–2014].

- Portál pro podporu informační gramotnosti.** Vyučovací metody. In 2. *Klasifikace vyučovacích metod* [online]. Dostupné na <<http://www.infogram.cz/article.do?articleId=1304>> [cit. 02–01–2014]
- Rámcový vzdělávací program pro základní školy.** [online]. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, 2007. Dostupný na <<http://www.rvp.cz>>. [cit. 02–02–2014].
- RVP, Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích.** [online] Dostupné na: <http://clanky.rvp.cz/wp-content/uploads/prilohy/6707/manual_pro_tvorbu_skolního_vzdelavacího_programu_na_gymnaziích.pdf>, Praha: VÚP [cit. 22–03–2014].
- SCHINKO, J.** *Místo pro Seminární náměstí možná udělal požár.* [online]. Dostupné na <http://ceskobudejovicky.denik.cz/zpravy_region/misto-pro-seminarni-namesti-mozna-udela-pozar.html> [cit. 02–01–2014].
- SKOPEK, R.** *Výběrový kurz: Výchovně – vzdělávací potenciál regionálních památkových objektů.* Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedFUK. [online]. Dostupný na <<http://kdddweb.pedf.cuni.cz/enastenka/vyb-kurz-vychvzdpotencial-regionálních-pamatkovych-objektu>> [cit. 12–03–2014].
- SKŘIVANOVÁ UHL, V.** Pojetí žákovských kompetencí v soudobých kurikulárních dokumentech SRN – Specifické žákovské kompetence předmětu „umění“ v učebních plánech pro gymnázia spolkových republik: Bavorsko, Berlín a Sasko. In HORÁČEK, R. – ZÁLEŠÁK, J. *Aktuální otázky zprostředkování umění: Teorie a praxe galerijní pedagogiky, vizuální kultura a výtvarná výchova.* Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4371-8.
- Studentům Biskupského gymnázia začne sloužit nevyužívaný kostel.** [online]. Dostupné na: <[Kostel svaté Rodiny odbornecasopisy.cz](http://Kostel_svaté_Rodiny_odbornecasopisy.cz)>, 2008–03–31, [cit. 20–01–2014].
- SYROVÁ, M.** V bludisku vizuálnej spoločnosti. In HORÁČEK, R. – ZÁLEŠÁK, J. (ed.) *Veřejnost a kouzlo vizuality. Rozvoj teoretických základů výtvarné výchovy a otázky kulturního vzdělávání.* Symposium České sekce INSEA, Brno: Masarykova univerzita, 2008. 315 s. ISBN 978-80-210-4722-8.
- ŠVEC, V.** *Klíčové dovednosti ve vyučování a výcviku.* Brno: Masarykova univerzita, 1998. ISBN 80–210–1937–9.
- TICHÝ, F.** Nebojte se projektů aneb Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví a možnosti výchovně vzdělávacích projektů. In PARKAN, F. a kol. *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví.* Metodická příručka. Praha: 2008.
- TROYER de, V.** *Heritage in the classroom.* [online]. [Dostupné na <<http://schoolweb1.gemeenschapsonderwijs.be:8101/Files/HereducComplete.pdf>> [cit. 06–03–2014]
- VAVERKOVÁ, Z.** *Stavebně historický vývoj špitálu Nejsvětější Trojice v Českých Budějovicích.* České Budějovice: 1985 (archiv NPÚ Č. Budějovice, a. č. 3940).
- VOBORNÍK, V.** *Úprava interiéru katedrály sv. Mikuláše v Č. Budějovicích v duchu reformy II. vatikánského koncilu. Její historie a zdařilost z hlediska liturgické reformy.*

České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Katedra praktické teologie, 2011. Diplomová práce. 124 s. Vedoucí práce: Zdeněk Demel.

VORŠILKOVÁ, Z. Animace kulturně-historického dědictví. In *Muzejní pedagogika dnes*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2008.

VYBÍRAL, J. *Století dědiců a zakladatelů. Architektura jižních Čech v období historismu*. Praha: Argo, 1999. ISBN 8072032054.

WATERFIELD, G. Opening Doors: Learning in the Historic Environment. Middlesex: 2004. In *Attingham Trust Report*. Attingham Trust 2004.

ZÁLEŠÁK, J. *Rámce interpretace. K interpretaci obrazů v odborných diskurzích a ve výtvarné výchově*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra výtvarné výchovy, 2009. 252 s. Dizertační práce. Vedoucí práce Radek Horáček.

Z historie kostela svatého Vojtěcha [online]. Dostupné na <http://farnostctyrak.sdb.cz/?page_id=231> [cit. 13-03-2014].

Prameny

Národní památkový ústav (NPÚ), územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích – spisový, fotografický a plánový archiv.

Ústřední seznam kulturních památek, přílohy – evidenční listy movitých kulturních památek, k nahlédnutí v NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích.

VLČEK, V. *Mé vzpomínky na bohoslovecký seminář v Českých Budějovicích*. Rozhovor s absolventem českobudějovického semináře, uskutečněn v budově Římskokatolické farnosti v Ševětíně. Rozhovor vedla autorka této diplomové práce, Ševětín: 23. 1. 2014, 9:00–10:00 hod.

Seznam zkratek

ČSAV – Československá akademie věd

ČSSR – Československá socialistická republika

INSEA – The International Society for Education Through Art

JPPÚP – Jihočeský podnik pro údržbu památek

KNV – Krajský národní výbor

KSSPPOP – Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody

MěstNV – Městský národní výbor

MHD – městská hromadná doprava

NAKI – Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity

NPÚ – Národní památkový ústav

ppt – powerpointová prezentace

RVP – Rámcový vzdělávací program

SC – Sacrosanctum Concilium,
konstituce II. vatikánského koncilu o posvátné liturgii (4. 12. 1963)

ŠVP – Školní vzdělávací program

ÚOP – Územní odborné pracoviště NPÚ

ÚSKP – Ústřední seznam kulturních památek

Přílohy

Seznam příloh

Příloha I.

Vstupní obrazový doprovod č. 1 – powerpointová prezentace na CD-ROM.

Příloha II.

Závěrečný obrazový doprovod č. 2 – powerpointová prezentace na CD-ROM.

Abstrakt

Práce je vedena snahou nalézt možnosti jak rozšířit kulturně historické povědomí mladé generace. Je inspirována dlouhodobým programem Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích, jenž probíhá pod názvem „Památky hrou a poučením“. Práce ideově navazuje na tento záměr a je zde vytvořen návrh edukačního programu, jenž má představit sakrální památky v krajském městě a zároveň upozornit na skutečnost, že se tyto památky více či méně v průběhu desetiletí či staletí proměňují především v interiéru a některé i doznaly změnu své původní funkce. Je zároveň využita příležitost představit někdejší svatyni, v níž již v 19. století probíhala edukační realita. Popisná část je rozvinuta do edukačního programu, v němž je nabídnuta prezentace a komparace s dalšími sakrálními objekty. Aktivizačním prvkem je zvolen pokus o objevování hmotného symbolu přesahu – transcendence, a jeho fotografické zachycení. Náročností otázek, jež si práce klade, je určena posledním ročníkům základních škol, v téže úrovni ročníkům víceletých gymnázií, je využitelná i pro nižší ročníky čtyřletých gymnázií a středních škol. Obsahově by měla rozšiřovat náplň výuky dějepisu, výtvarné výchovy, estetiky, je využitelná pro mimoškolní výchovu. Jde o návrh edukačního programu s použitím metody objektového učení s průběžným dialogem.

Abstract

This theses aims to find ways how to expand cultural and historical awareness of the young generation. It is inspired by a long-term program of the National Heritage Institute, Regional Center in České Budějovice, which is called "Let's play and study with sights." The theses follows the main ideas of this project and an educational proposal is created, which is supposed to introduce religious monuments in the city as well as try to point out the fact that these sites have been more or less transformed in the interior and some of them have undergone a change in its original purpose over decades or centuries. The theses also introduces the former holy of holies where an educational process was taking place in the 19th century. Descriptive research is developed into an educational program where presentation and comparison with other sacred objects is offered. An attempt to discover a tangible symbol of transcendence, and take photos of it, was chosen to be the activation element. Regarding the complexity of issues, this theses is meant for the final grades of primary schools and at the same level for the grades of grammar schools, it can also be used for lower grades of four-year grammar schools and secondary schools. Its content should

extend the lessons of history, art, aesthetics, and is also applicable as an extracurricular activity. It represents an educational proposal using the object-based learning along with a continuous dialogue.

Klíčová slova

CZ – vymezení prostoru, specifika oblasti, sakrální památky, analýza a syntéza poznatků, komparace, zvolení formy sdělení poznatků, idea a struktura návrhu edukačního programu, symbol transcendence, stanovení cílů výchovy a vzdělávání.

Keywords

E – area definition, area specifics, religious monuments, analysis and synthesis of knowledge, comparison, selection of knowledge communication form, idea and structure of the educational proposal, the symbol of transcendence, setting targets or aims of education and educational sciences.